

Hvem lot seg påvirke?

Kontantstøtten og mødres yrkesaktivitet

Christin Knudsen

Hvem lot seg påvirke?

Kontantstøtten og mødres yrkesaktivitet

CHRISTIN KNUDSEN

Norsk institutt for forskning om
oppvekst, velferd og aldring
NOVA Rapport 11/01

Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) ble opprettet i 1996 og er et statlig forvaltningsorgan med særskilte fullmakter. Instituttet er administrativt underlagt Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet (KUF).

Instituttet har som formål å drive forskning og utviklingsarbeid som kan bidra til økt kunnskap om sosiale forhold og endringsprosesser. Instituttet skal fokusere på problemstillinger om livsløp, levekår og livskvalitet, samt velferdssamfunnets tiltak og tjenester.

Instituttet har et særlig ansvar for å

- utføre forskning om sosiale problemer, offentlige tjenester og overføringsordninger
- ivareta og videreutvikle forskning om familie, barn og unge og deres oppvekstvilkår
- ivareta og videreutvikle forskning, forsøks- og utviklingsarbeid med særlig vekt på utsatte grupper og barnevernets temaer, målgrupper og organisering
- ivareta og videreutvikle gerontologisk forskning og forsøksvirksomhet, herunder også gerontologien som tverrfaglig vitenskap

Instituttet skal sammenholde innsikt fra ulike fagområder for å belyse problemene i et helhetlig og tverrfaglig perspektiv.

© Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) 2001
NOVA – Norwegian Social Research

ISBN 82-7894-118-1

ISSN 0808-5013

Forsidefoto: *Torhild Sager*

Desktop: *Torhild Sager*

Trykk: *GCS*

Henvendelser vedrørende publikasjoner kan rettes til:

Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring
Munthesgt. 29 · Postboks 3223 Elisenberg · 0208 Oslo

Telefon: 22 54 12 00

Telefaks: 22 54 12 01

Nettadresse: <http://www.isaf.no/nova>

Forord

Rapporten er skrevet på oppdrag fra Barne- og familiedepartementet, og er en del av evalueringen av kontantstøtteordningen. Kontantstøtten ble innført den 1. august 1998 for familier med ettåringer og den 1. januar 1999 for familier med toåringer. Statistisk sentralbyrå gjennomførte to spørreundersøkelser i forbindelse med innføringen av kontantstøtten: våren 1998, før innføringen, og våren 1999, etter innføringen. Småbarnsfamilier ble spurt om deres yrkesdeltakelse, hva slags barnetilsynsordninger de bruker og økonomi. Undersøkelsene danner grunnlaget for analysen i rapporten, som søker å belyse de kortsiktige virkninger av kontantstøtten på mødres valg om yrkesdeltakelse.

Arbeidet med rapporten har gått i etapper, og deler av den har blitt presentert i ulike fora. Den første delen, en analyse av mødres yrkesaktivitet og arbeidstimer per uke, ble lagt fram på årsmøtet til the Population Association of America i mars 2000. Jeg takker spesielt Susan Averett for mange og verdifulle kommentarer. Videre ble et kapittel lagt fram på det Nordiske sosialpolitiske forskerseminaret i august 2000. Siste del av rapporten ble lagt fram på seminar i desember 2000 arrangert av Norges forskningsråd i tilknytning til NFR's evaluering av ordningen.

Takk til gruppen for offentlig politikk og levekår med Lars Gulbrandsen som forskningsleder for god oppfølging og kommentarer. For øvrig vil jeg takke Pål Schøne på Institutt for samfunnsforskning (ISF) for verdifulle kommentarer og forslag, og Nina Eriksen (NOVA) for grundig korrekturlesing.

Oslo, juni 2001

Christin Knudsen

Innhold:

SAMMENDRAG	7
1 INTRODUKSJON	11
2 KONTANTSTØTTEN SOM POLITISK VIRKEMIDDEL – IDEALER OG ARGUMENTER	16
3 TEORETISK DISKUSJON	20
Innledning.....	20
Hvem velger kontantstøtte	23
Mødres beslutning om tilknytning til yrkeslivet	25
Alternative teoretiske og metodiske vurderinger for analysene	25
4 UTVIKLING AV VELFERDSSTATEN – FAMILIEPOLITISKE TILTAK	27
Innledning.....	27
Utviklingen av velferdsstaten. Familiepolitiske tiltak.....	27
Utbyggingen av barnehagesektoren.....	28
Oppbyggingen av permisjonsordninger og redusert arbeidstid	29
Fleksible arbeidstider	30
Skatteregler som insentiver	30
Innføringen av kontantstøtten	30
5 MØDRES INNTREDEN PÅ ARBEIDSMARKEDET	32
Innledning.....	32
Kvinnens yrkesaktivitet i 1970-årene.....	32
Yrkesaktiviteten i 1980-årene	34
Kvinnens arbeidstid.....	36
6 DATA	38
Innledning.....	38
Spørreundersøkelsene	38
Tidlig rapportering av data	39
7 HVEM VELGER KONTANTSTØTTEN?	41
Innledning.....	41
Metode for analysene	43
Datagrunnlag.....	44
Mødres yrkesdeltakelse	45
Mødres sosio-økonomiske kjennetegn.....	47
Hva kjennetegner mødre som mottar full kontantstøtte, mødre som foretrekker kontantstøtten og mødre som velger delvis kontantstøtte?	50
Mødre som velger full kontantstøtte	50
Mødre som foretrekker kontantstøtten.....	52
Mødre med delvis kontantstøtte og delvis barnehage.....	53
Sammendrag.....	54

8 ER MØDRES YRKESAKTIVITET ENDRET ETTER INNFØRINGEN AV KONTANTSTØTTEN?.....	56
Innledning.....	56
Metode	57
«Endringen av endringen» med regresjonsanalyse	59
Datagrunnlag.....	60
Ser mødres yrkesaktivitet annerledes ut i 1999 enn i 1998? Kan det skyldes kontantstøtten?	61
Analysen av endringer i mødres yrkesaktivitet fra 1998 til 1999.....	64
Yrkesaktivitet.....	64
I arbeid	65
Arbeidstimer per uke for yrkesaktive mødre	66
Ubequem arbeidstid	68
Konklusjon.....	68
9 HVILKE MØDRE HAR ENDRET SIN YRKESAKTIVITET FRA 1998 TIL 1999?	70
Innledning.....	70
Analysemetoder	71
Datagrunnlag.....	74
Mødres yrkesdeltakelse etter utdanning.....	75
Mødres yrkesdeltakelse fordelt på sektor	78
Hvilke kvinner har endret sin yrkesdeltakelse?	79
Mødres yrkesaktivitet	79
Mødre i arbeid	81
Hvilken arbeidstid velger mødre?	83
Mødres arbeidstimer	83
Mødre i heltids- og deltidsarbeid	86
Sannsynligheten for å arbeide heltid, deltid og å ikke arbeide?.....	88
Mor med ett barn etter utdanning	89
Mor med to barn etter utdanning	91
Morens arbeidstid etter regional tilhørighet	92
Mor med ett barn etter regional tilhørighet.....	93
Mor med to barn etter regional tilhørighet.....	95
Avsluttende kommentarer	97
10 SAMMENFATTENDE DISKUSJONER.....	100
Endringer i mødres tilknytning til arbeidslivet etter innføringen av kontantstøtten.....	101
Hvilke mødre endret sin yrkesdeltakelse?	102
Avsluttende kommentarer	104
SUMMARY.....	105
REFERANSER.....	109

Sammendrag

Kontantstøtten ble innført 1. august 1998 for familier med barn på ett år og 1. januar 1999 for familier med barn på to år. Statistisk sentralbyrå utførte to undersøkelser i forbindelse med innføringen av kontantstøtten, den første våren 1998, før innføringen av kontantstøtten, og den andre våren 1999, etter innføringen av kontantstøtten. Tallene viser at majoriteten av barnefamiliene valgte å motta kontantstøtten i 1999: 83 prosent av familiene med ettåringer og 70 prosent av familiene med toåringer.

Kontantstøtten er så langt en offentlig støtte som i det vesentlige blir brukt av kvinner, 95 prosent av foreldre som mottar støtten er kvinner. Denne rapporten studerer derfor mødre og deres tilpasning til arbeidslivet etter innføringen av kontantstøtten.

Mødre kan motta full kontantstøtte eller en kombinasjonsløsning av kontantstøtte og redusert barnehageopphold. Valget mellom kontantstøtte og barnehage er fortsatt ikke et fritt valg i Norge, da tilbudet av barnehageplasser for denne aldersgruppen er begrenset. Noen velger kontantstøtte mens de venter på en barnehageplass eller de kommer til å søke en plass inneværende år, mens én gruppe mødre velger kontantstøtte som eneste alternativ. I rapporten er de siste omtalt som gruppen som foretrekker kontantstøtten.

Mødre som velger heldags barnehage har sterkest tilknytning til yrkeslivet. Blant disse mødre tar 90 prosent del i yrkeslivet og hele 85 prosent er i arbeid. Dette er også gruppen mødre som i minst grad benytter seg av ulønnet permisjon. Mødre som velger kombinasjonsløsningen redusert tid i barnehage og delvis kontantstøtte har også meget høy yrkesdeltakelse. Men mens majoriteten av mødre med heltids barnehage arbeider heltid, arbeider mødre med kombinasjonsløsning i størst grad deltid. Mødre med en kombinasjonsløsning er også de som i størst grad arbeider i helse- og sosialsektoren. Disse to gruppene mødre har høyest utdanning og de høyeste inntektene, både egne og andre familieinntekter (først og fremst mannens inntekter) og de har den største andelen av toåringer.

Mødre som ser ut til å foretrekke kontantstøtten har svakest tilknytning til yrkeslivet. Fra tidspunktet for innføringen av kontantstøtten sommeren 1998 til våren 1999 hadde 5 prosent forlatt yrkeslivet. 10 prosent benytter seg av ulønnet permisjon. Det er bare vel halvparten av disse mødre som er i arbeid våren 1999. De arbeider i størst grad med fleksible arbeids-

tidsordninger og er i stor grad tilknyttet helse- og sosialsektoren. Denne gruppen mødre har i gjennomsnitt lavest utdanning, 77 prosent har videregående skole eller lavere. De har i gjennomsnitt lavest egne inntekter og andre familieinntekter. Dette er også gruppen som har flest barn på ett år.

I et makro-perspektiv finner vi at den totale yrkesaktiviteten blant hele gruppen mødre med barn på ett og to år ble noe redusert fra 1998 til 1999. Tar vi i betraktning utviklingen i yrkesaktiviteten generelt blant småbarnsmødre, er nedgangen estimert til 4 prosentpoeng. Imidlertid har den totale andelen mødre i arbeid holdt seg stabil fra 1998 til 1999. Dette innebærer at mødre med barn under tre år benytter seg av ulønnet permisjon i noe mindre grad i 1999 enn året før. Videre har tiden mødre bruker i lønnet arbeid blitt noe redusert i tidsperioden. Innføringen av kontantstøtten kunne føre til at arbeid utenom vanlig dagtid ble mer attraktivt, men andelen mødre som benytter slike arbeidstidsordninger har ikke økt.

Totaltallene viser små endringer fra 1998 til 1999. Argumentene rundt innføringen av kontantstøtten basert på økonomisk teori, forventet ulike effekter av kontantstøtten for mødre med ulik sosio-økonomisk status. Siste del av rapporten går derfor nærmere inn på ulikhetene i mødres tilknytning til yrkeslivet og hvorvidt denne har endret seg på ulike måter for mødre med forskjellig bakgrunn. Det er hele gruppen mødre med barn mellom ett og tre år som analyseres.

En analyse av mødres yrkesaktivitet i 1998 og i 1999 og endringen av denne, viser at den eneste endring av betydning har skjedd blant mødre med høyere utdanning, dvs. mødre med 3–4 års universitetsutdanning. Hvis vi ser bort fra gruppen av mødre med fagfelt undervisning, er imidlertid mødre med dette utdanningsnivået en stabil arbeidskraft. Den prosentvise totale andelen som er på jobb har holdt seg stabil i perioden. Mødre med fagfelt helse (sykepleiere) var blant de som heller valgte å gå ut av yrkeslivet enn å benytte seg av ulønnet permisjon i 1999. Den største endringen i andelen i arbeid fant vi blant lærerne, en nedgang på rundt 10 prosentpoeng.

I gjennomsnitt reduserte mødre i arbeid sine ukentlige arbeidstimer med 1,5 timer fra 1998 til 1999. Utdanning har stor betydning for hvor mange timer mødre bruker i lønnet arbeid. Men det er overraskende at det er mødre med universitetsutdanning som i sterkeste grad har redusert sin ukentlige arbeidstid fra 1998 til 1999, mens mødre med lavest utdanning, lavere enn fullført videregående skole, ikke har redusert sine arbeidstimer per uke. Blant mødre som er i arbeid, har det derfor skjedd en tilnærming mellom utdanningsgruppene når det gjelder antall arbeidstimer per uke.

Analysen av mødres valg av heltidsarbeid, deltidsarbeid og ikke arbeid viser at det har skjedd noen endringer fra 1998 til 1999. Heltidsarbeid er sterkt korrelert med høyere utdanning. Imidlertid er den sterke relasjonen mellom heltidsarbeid og utdanning noe redusert i 1999, unntatt for mødre med mer enn 4 års universitetsutdanning. Deltidsarbeid har blitt mer vanlig for alle utdanningsgrupper.

Resultatene fra analysen av de tre valgene heltid, deltid og ikke arbeid er vanskelig å tolke i en sammenheng. Vi estimerte derfor sannsynligheten for heltid, deltid og ikke arbeid ved hjelp av en referansemor¹. Referansemorens kjennetegn ble deretter endret slik at vi kunne se effekten av utdanning, utdanning og antall barn, regional tilhørighet og bosted og antall barn. Heltidsarbeid har blitt redusert for de fleste utdanningsgrupper, men sterkest for mødre med lærerutdanning. I 1999 har sannsynligheten for heltidsarbeid blitt mer ulik for mødre med lav utdanning og mødre med mer enn 4 års universitetsutdanning. Sannsynligheten for deltidsarbeid har blitt mer lik på tvers av utdanningsnivåene. Sannsynligheten for ikke å arbeide har økt for mødre med lav utdanning, mens den har holdt seg stabil for mødre med høyest utdanning. Disse forskjellene er økende når referansemoren har to barn i stedet for ett.

Våre resultater viser noen regionale forskjeller i mødres yrkesmønster i 1998. Heltidsarbeid er mest vanlig i Oslo/Akershus-området og Nord-Norge, deltidsarbeid er mest vanlig i Trøndelag, og færrest mødre står utenfor arbeidslivet i Trøndelag og Oslo/Akershus-området på dette tidspunktet. De regionale forskjellene ble mindre i 1999, heltidsarbeid falt i flere regioner mens deltidsarbeid økte. Overraskende nok var sannsynligheten for ikke å være i arbeid på dette tidspunktet størst i Oslo/Akershus-området, Agder og Rogaland og på Vestlandet. Dette var også tilfellet i forsterket grad når vi økte antall barn til to. Analysene viste at flere barn i familien hadde en større negativ effekt på morens tilbud av arbeidskraft i 1999 enn året før.

¹ Referansemoren er tretti år, hun er gift, har ett barn på ett år og kommer fra Oslo/Akershus. Hun har videregående skole, annen familieinntekt på 250.000,- og har ingen innvandrerbakgrunn.

1 Introduksjon

Etter en intens og bred debatt ble kontantstøtten en del av norsk familiepolitikk august 1998. Kontantstøtten er et tilbud om en inntektsoverføring til familier med barn mellom ett og tre år og er et alternativ til en plass i en offentlig regulert kommunal eller private barnehage med offentlig støtte. Kontantstøtten kan også mottas i kombinasjon med subsidiert barnehageplass, begge i redusert form.

Statistisk sentralbyrå gjennomførte to spørreundersøkelser i forbindelse med innføringen av kontantstøtten. Den første ble utført våren 1998, før kontantstøtten ble innført, den påfølgende kom våren 1999, tre kvart år etter innføringen av støtten for ettåringer, og kun ett kvartal etter innføringen av støtten for toåringer. Utvalget i 1999 er delvis det samme som i 1998, delvis nytt. Rapporten benytter seg av disse undersøkelsene for å kartlegge og analysere kortsiktige virkninger av kontantstøtten.

Rapportens formål er å undersøke om det har skjedd endringer i småbarnsmødres tilknytning til arbeidslivet etter innføringen av kontantstøtten. Foreldre med små barn velger hvordan de vil fordele sin tid mellom arbeid i hjemmet og lønnet arbeid. Familiens arbeidsinntekter danner rammen for familiebudsjettet, og utgifter til barnetilsyn er en viktig komponent. Med innføringen av kontantstøtten er eget eller alternativt, privat barnetilsyn blitt mer attraktivt. Mødres yrkesaktivitet kan endres på flere plan. Kontantstøtten kan føre til at flere mødre velger å gå ut av yrkeslivet. Eller moren kan, under gjeldende arbeidsvilkår, velge å gå ut i ulønnet permisjon, med full jobbsikkerhet. Dette valget vil påvirke selve arbeidsstyrken, dvs. andelen mødre som fortsetter å være i arbeid. Alternativt kan moren velge å være i arbeid, men endre sin ukentlige arbeidstid. Små barn innebærer rett til kortere arbeidsdag og mer tid til omsorgsarbeid kan oppnåes ved å redusere arbeidstiden. Småbarnsforeldre kan også foretrekke andre måter å fordele sin tid mellom hjem og arbeidsliv på. De kan ha et ønske om å fordele omsorgsarbeidet seg i mellom, eller de kan benytte privat barnetilsyn utenom vanlig dagtid. Dette kan gjøres ved hjelp av fleksible arbeidstidsordninger. Kontantstøtten kan altså ha betydning for foreldres organisering av arbeidstiden på mange forskjellige måter.

De fleste småbarnsmødre er i dag yrkesaktive. Deres kontinuerlige tilknytning til arbeidslivet i småbarnsfasen er likevel av relativt ny dato (Rønsen 1992, Ellingsæter 1995), og data fra undersøkelsene viser at vel en femtedel fortsatt velger å være hjemmearbeidende. Småbarnsmødres yrkes-

mønster er ofte svært variert. De er vant til å kombinere jobb og omsorg i hjemmet da de har ambisjoner i begge leire, og dette gjøres på et utall av måter. Deltidsjobbing i ulik grad er svært vanlig, selv om utviklingen på 1990 tallet har gått i retning av noe mer heltidsjobbing, særlig blant yngre mødre (Ellingsæter, 1995). Mødre jobber gjerne i offentlig sektor, uansett utdanning, hvor ordninger relatert til foreldreansvar er godt etablert og akseptert, og de jobber gjerne med fleksible arbeidstidsordninger. Småbarnsfedre på sin side er som regel heltidsansatte og foruten en etter hvert akseptert pappapermisjon på fire uker, fortsetter fedrene sitt kontinuerlige, faste arbeidsmønster. Faren er også som oftest den som har den høyeste arbeidsinntekten. Studier viser at fordelingen av tid til arbeid i hjemmet og lønnet arbeid fortsatt er skjevt fordelt mellom mann og kvinne (Kitterød og Lømo 1996). Det er fortsatt kvinnen som i det alt vesentlige regulerer sin arbeidstid i forhold til familien. Dette blir også bekreftet av en foreløpig rapportering av data som slår fast at det hovedsakelig er mødre som endrer sin tid mellom arbeid ute og arbeid i hjemmet (Hellevik 2000, Sletvold 2000).

Hvilke kvinner er det så som kan tenkes å endre sitt arbeidsmønster? Kontantstøtten som et tillegg til arbeidsinntekt vil ha ulik betydning for ulike grupper av kvinner. Effekten av kontantstøtten er forventet å bli størst blant kvinner med lavere utdanning og svakere bånd til yrkeslivet. Denne gruppen er forventet å redusere sin tilknytning til arbeidslivet i størst grad mens kvinner med høyere utdanning og sterkere bånd til yrkeslivet er forventet å fortsette som før. Kontantstøtten kan derfor medføre større sosiale forskjeller mellom grupper av kvinner. Kvinner med flere barn bruker vanligvis mer tid til arbeid i hjemmet enn kvinner med ett barn. Når vi ser på arbeidsmønsteret, vil vi se at betydningen av antall barn i familien har endret seg etter innføringen av kontantstøtten. Regionale forskjeller i fertilitetsmønstre, barnetilsynsordninger og arbeidsmarkedsforhold så vel som lokale normer og holdninger vedrørende kvinners rolle som mor og arbeidstaker kan spille en rolle her. Også regional tilhørighet kan derfor ha betydning for mødres valg før og etter kontantstøtten. Den livlige debatten rundt innføringen av kontantstøtten og de sterke politiske føringene vedrørende familieverdier kan dessuten ha påvirket foreldrenes valg.

Data viser at ca. tre fjerdedeler av alle småbarnsfamilier valgte å motta kontantstøtten i 1999: 83 prosent av familier med ettåringer og 70 prosent av familier med toåringer valgte å motta kontantstøtte. Familiene valgte i 1999 i hovedsak full kontantstøtte framfor delvis støtte (og deltid barnehage)². Disse

² I underkant av 10 prosent av utvalget av mødre med barn mellom ett og to år valgte en slik kombinasjonsløsning.

andelene må sies å være svært betydelige. Spørsmålet er hvorfor kontantstøtten har «truffet» så mange barnefamilier?

Innledningsvis vil rapporten se nærmere på familiens valg av kontantstøtte i stedet for barnehageplass. Hvem er det som velger kontantstøtten, og hva kjennetegner denne gruppen? Noen velger delvis kontantstøtte og delvis barnehage. Skiller denne gruppen seg ut fra de andre småbarnsfamiliene? Til slutt sammenlignes mødre som velger kontantstøtte fordi de foretrekker denne løsningen og de som mottar kontantstøtte mens de venter på en barnehageplass. Sier dataene noe om hvorfor noen mødre foretrekker kontantstøtten?

Kriteriene for å velge kontantstøtte kan være mange. Noen velger kontantstøtte ut fra en preferanse for barnetilsyn eller fordi dette er det beste valget ut fra en økonomisk helhetsvurdering. Valget kan være styrt av andre rammebetingelser som institusjonelle begrensninger. Tilbudet av barnehageplasser for barn i aldersgruppen 1 og 2 år er fortsatt begrenset i mange deler av landet, noe som reduserer valgmulighetene på disse stedene. Prisen på en barnehageplass er generelt høy i Norge, noe som etter innføringen av kontantstøtten kan gjøre at dette blir et langt mindre fristende alternativ. Valget av kontantstøtte vil derfor være preget av at familien har foretatt et optimalt valg eller en kompromissløsning ut i fra gjeldende forutsetninger. En kan tenke seg at familier som foretrekker barnehage som tilsyn for barnet sitt, kan bruke kontantstøtten som en mellomløsning før en barnehageplass er tilgjengelig. Studien vil analysere familiens ulike valg av kontantstøtte, i første rekke basert på økonomisk teori. Familien vil foreta sine valg basert på potensielle inntekter og preferanser. Tilbudet av offentlig regulerte barnehager og private barnetilsynsordninger til aktuelle priser er antatt som gitte forutsetninger for familiens valg.

Det benyttede datamaterialet viser at det hovedsakelig er mødre som mottar kontantstøtten³. Det er klart at siden tre fjerdedeler av alle familier med barn mellom ett og tre år velger kontantstøtten og det i hovedsak er kvinner som mottar denne, utgjør denne gruppen en majoritet blant mødre med barn mellom ett og tre år. Denne gruppen representerer derfor et utvalg av kvinner med svært varierende arbeidsmarkedskvalifikasjoner og preferanser. Kontantstøtten som overføring antas å være mer attraktiv for noen grupper enn for andre. For kvinner som arbeider i hjemmet vil kontantstøtten utgjøre en omsorgslønn. Blant de yrkesaktive forventes det at

³ I familier med ett yngste barn som mottar kontantstøtte er 93,4 prosent av de som mottar støtte mødre, i familier der det nest yngste barnet mottar støtte er 98,4 prosent av mottakerne mødre.

mødre med lavere inntekter og dårligere arbeidsbetingelser i størst grad vil anse kontantstøttebeløpet som et alternativ til arbeidsinntekt. Men bildet kan være betraktelig mer nyansert. I familier hvor foreldrene jobber med en skiftordning eller hvor kvinnen jobber utenom vanlig arbeidstid, kan de foretrekke kontantstøtten uavhengig av utdanning og inntekter. Kvinner med sterk tilknytning til yrkeslivet, de som har investert mye i sin yrkeslivskapital, kan være mer tilbøyelige til å velge barnehage. Forskning på bruk av barnehager viser også at det er et flertall av foreldre med høyere utdanning og høyere inntekter som bruker denne barnetilsynsformen (Blix 1991; Blix 1993; Blix og Gulbrandsen 1993a). Imidlertid kan et mulig utfall også være et ønske om kontantstøtte til annet privat barnetilsyn. Kvinner, uansett utdanning og yrke, kan også foretrekke større grad av egen omsorg av barna mens de er små, og kontantstøtten eller en kombinasjonsløsning med barnehage og redusert kontantstøtte kan da være det optimale. Det kan altså være mange forhold som har betydning for et valg av kontantstøtte eller barnehage.

Fordelingen av foreldreansvaret vil i stor grad være påvirket av graden av likestilling mellom foreldrene, det rådende kjønnsrollemønster og foreldrenes potensielle inntekter. Fortsatt er det i stor grad kvinnen som regulerer sin tid mellom yrkesliv og arbeid i hjemmet. Dette viser at synet på foreldreansvaret og ansvaret for familieinntektene fortsatt har et tradisjonelt tilsnitt. Kontantstøttens betydning som politisk virkemiddel ser derfor ut til å styrke en tradisjonell fordeling av foreldreansvaret.

Kontantstøttebeløpet var i 1999 kr 2.263 mens det nåværende beløpet er kr 3.000. Beløpet var ment å tilsvare den statlige støtten til barnehager. Det månedlige beløpet er en ikke ubetydelig subsidie for barneomsorg, men det er ikke stort nok til å leve av. Med andre ord, beløpet er normalt sett ikke stort nok til å erstatte en full inntekt med mindre arbeidsinnsatsen og inntektene er svært lav. Beløpet kan være stort nok til å påvirke en av foreldrene til å redusere sin yrkesaktivitet, og det kan være stort nok til å erstatte en lav netto arbeidsinntekt etter fradrag for barnetilsynskostnader. Kontantstøtten som økonomisk insentiv er imidlertid mindre klar når tilknytningen til yrkeslivet er sterkere.

Rapporten er strukturert som følger: Kapittel 2 presenterer kontantstøtten i et historisk perspektiv og hvilke argumenter som kom frem i debatten rundt innføringen. Kapittel 3 presenterer det teoretiske grunnlaget for de analyser som er gjort i rapporten. De metoder som er anvendt for de ulike analysene er belyst i de respektive kapitler. I kapittel 4 presenteres utviklingen av velferdsstaten med fokus på velferdspolitik relatert til

mødres rolle som mor og yrkesdeltaker, mens kapittel 5 presenterer utviklingen av kvinners, og spesielt mødres, yrkesaktivitet i et historisk perspektiv. Datagrunnlaget som er hentet fra undersøkelsene Statistisk sentralbyrå gjennomførte før og etter innføringen av kontantstøtten blir omtalt i kapittel 6.

I kapittel 7 ser vi nærmere på valgene av ulike kontantstøtteløsninger. Hvilke mødre velger hva? Vi analyserer tre grupper; mødre som velger full kontantstøtte, mødre som velger en kombinasjonsløsning av kontantstøtte og barnehage og mødre som foretrekker kontantstøtte.

Kapittel 8 analyserer mødres yrkesdeltakelse først og fremst i et makroperspektiv. Kapittelet analyserer endringer fra 1998 til 1999 i mødres totale yrkesaktivitet, andelen mødre som er i arbeid, deres arbeidstimer per uke og andelen mødre som jobber med fleksible arbeidstidsordninger. Formålet med analysene er å avdekke om endringene kan tilskrives kontantstøtten. Analysen gjør bruk av en kontrollgruppe, nemlig mødre med barn mellom 3 og 6 år.

Basert på resultatene i kapittel 8, går kapittel 9 nærmere inn på endringene i mødrenes arbeidsmønster. Makroanalysen i kapittel 8 viser små endringer. Endringer i arbeidstiden er de vesentligste. Kapittel 9 analyserer endringene i mødres arbeidstid per uke, så vel som arbeidstiden oppdelt i heltids- og deltidsarbeid i 1998 og i 1999. Analysene viser om mødrene, gitt sine kjennetegn, har endret sin adferd til arbeidsmarkedet fra ett år til et annet. Til slutt ser vi på om analysen kan påvise endringer i sosiale ulikheter etter innføringen av kontantstøtten?

I kapittel 10 sammenstiller vi resultatene fra de ulike kapitlene og avslutter så med en diskusjon.

2 Kontantstøtten som politisk virkemiddel – idealer og argumenter

Da Kristelig Folkeparti kom i regjeringsposisjon i 1997 introduserte partiet forslaget om en kontantstøtte til familier med barn mellom ett og tre år som ikke benytter barnehage. Overføringen skulle tilsvare beløpet som et barn med barnehageplass mottok i statlig støtte. Kontantstøtten hadde imidlertid allerede vært diskutert i den politiske debatten i de siste tiår. Det var et familiepolitisk tiltak som partiene i sentrum og til høyre gikk inn for.

Kontantstøtten ble vedtatt av Stortinget den 10. juni 1998, med stemmene til koalisjonspartiene Kristelig Folkeparti, Sentrumspartiet og Venstre samt Høyre og Framskrittspartiet. Kontantstøtten trådte i kraft den 1. august 1998 for ettåringer og den 1. januar 1999 for toåringer. Beløpet er for tiden kr 3.000,- per måned. Delbeløp kan mottas, avhengig av tid i barnehage, oppdelt på 5 nivåer. Våren 1999, da Statistisk sentralbyrå gjorde sin undersøkelse av de kortsiktige virkninger av kontantstøtten, var beløpet kr. 2.263,-. Tabellen nedenfor viser hvordan kontantstøttebeløpene varierer etter avtalt oppholdstid i barnehage etter de satser som gjelder fra 1.8.1999 og fra 1.1.2000.

Tabell 2.1 Kontantstøtteutbetaling etter avtalt oppholdstid i barnehage, gjeldende satser fra 1.8.1999 og fra 1.1.2000¹

Ukentlig oppholdstid i barnehage	Prosentandel støtte	Kontantstøtte i kroner per år (fra 1.8.1999)	Kontantstøtte i kroner per år (fra 1.1.2000)
0 timer	100	27 156	36 000
1–8 timer	80	21 720	28 800
9–16 timer	60	16 284	21 600
17–24 timer	40	10 860	14 400
25–32 timer	20	5 436	7 200
33 timer eller mer	0	0	0

¹Kilde: Hellevik 2000.

Formålet med kontantstøtten var å gi småbarnsforeldre mulighet til i større grad selv å ta omsorg for egne barn. Alternativt skulle ordningen bidra til større frihet i småbarnsforeldrenes valg av omsorgsform for sine barn. For øvrig skulle ordningen gi større likhet i de statlige overføringer den enkelte familie mottar til barneomsorg, det vil si større likhet mellom familier som

mottar offentlig støtte gjennom bruk av barnehager, og familier som ikke benyttet barnehage (St.prp. nr. 53 1997/1998).

Med kontantstøtten gis støtte til privat barnetilsyn. Det avspeiler utbredte holdninger i sentrumspartiene og partiene til høyre om at familien er den institusjon som best ivaretar omsorgen for små barn. Arbeiderpartiet og partiene til venstre mener i større grad at stabil omsorg og pedagogisk utvikling av små barn må baseres på offentlig regulerte barnehager med god kvalitet.

En økende privatisering av rammene for å danne en familie samtidig med en økende individualisering av forpliktelser, har gjort at politikere i stigende grad retter sin oppmerksomhet ikke bare mot familiens forpliktelser, men også mot familieverdier. Innføringen av kontantstøtten kan derfor også sees som en mulighet til å påvirke familiens verdigrunnlag og muligheter. Spørsmålet blir da hva slags muligheter og fleksibilitet kontantstøtten i realiteten gir foreldre med små barn.

Vårt kjønnsrollemønster er i endring og store endringer har skjedd når det gjelder kvinners muligheter i samfunnet og yrkeslivet. Imidlertid ser utviklingen ut til å gå tregere når det gjelder omsorgsansvaret for små barn og fordeling av arbeidsoppgaver i hjemmet. Diverse studier viser at det er kvinnen som er hovedomsorgsgiver i familien og det er hun som bruker mest tid på husholdsarbeid (Kitterød og Lømo 1996).

Selv om kontantstøtten som subsidiering av privat omsorg i prinsippet er kjønnsnøytral, er det forventet at ordningen vil komme inn under de familiepolitiske tiltak som i feministisk litteratur representerer en statlig overføringsmodell som stimulerer til en tradisjonell fordeling av oppgaver i familien, hvor mannen er hovedinntektsgiver og kvinnen er hovedomsorgsgiver. Satt på spissen, hvor mor er hjemme og far jobber. Denne ordningen står i motsetning til en familiemodell hvor det legges opp til at begge foreldre bidrar i like stor grad både til familiebudsjettet og i omsorgen av barna. I denne modellen vil de offentlige støttetiltak i større grad være kjønnsnøytrale. Optimalt bør de omfatte tilbud av barnehager til alle som har et ønske om det, i tillegg til permisjonsordninger for begge foreldrene etter en fødsel. Det vil si ordninger som gir kvinner og menn like muligheter både i den offentlige og private sfære.

Med større offentlig støtte av privat omsorg vil forskjellene mellom kvinner i ubetalt omsorgsarbeid og kvinner i lønnet arbeid minske. Foreldreomsorgen verdsettes høyere, men siden foreldreomsorgen i størst grad er utført av mødre kan den økte likheten sies å være basert på tradisjonelle verdier, og dermed motarbeide likestilling.

Støtte til både privat og offentlig barneomsorg med tilsvarende beløp reduserer ulikhetene mellom familiene som velger ulikt. Mange er imidlertid motstandere av at kontantstøtten likestilles med den offentlige støtten til barnehager. Kvinner som bruker barnehager tar som regel del i lønnet arbeid og bidrar dermed også med skatteinntekter. Håkonsen et al. (2001) analyserer disse inntektsfordelingsaspektene.

Med knapphet i tilbudet av barnehageplasser, er kontantstøtten ment å øke foreldres valgfrihet når det gjelder barnetilsyn. Mange mente at etterspørselen etter dagmammaer ville øke med kontantstøtten, mens tilbudet av barnehageplasser ville synke. Etterspørselen etter barnehager kunne også synke på grunn av den relative skjevhet mellom de to alternativer som kontantstøtten ville medføre. Barnehagekostnaden kunne oppfattes som høyere eller til og med doblet dersom barnehagekostnadene foreldre må betale settes opp mot det de kan motta i kontantstøtte. Hvis foreldre vurderer barnehage opp mot egen omsorg av barnet, vil barnehagekostnaden i realiteten øke med kontantstøttebeløpet, noe som medfører at for noen blir kostnaden fordoblet (se Strøm 1998 for nærmere vurderinger).

Debatten rundt innføringen av kontantstøtten var intens. Den mest aktive motstanden kom fra likestillingsforkjemperne og kvinnene i Arbeiderpartiet. For likestillingsforkjemperne var den nye ordningen en trussel og et tilbakeskritt i utviklingen av et likere samfunn for kvinner og menn. Noen mente den nye ordningen representerte full retrett for utviklingen av kvinners rettigheter, og de mest ytterliggående argumenterte for at kontantstøtten ville sende mor hjem (Lande Hasle i Dagbladet 15. nov. 1997). Avisartikler påstod at kjønnsrollemønsteret ville bli sementert (Dagsavisen 8. okt. 1998). Kontantstøtten har blitt sett på som en kompensasjon for ikke å bruke offentlige goder (Leira 1998), og den har også blitt omtalt som en gave til tradisjonelle fedre (Andenæs 1997). I motsetning til vurderingene av kontantstøttens virkninger som bygger på ensrettede feministiske likestillingsteorier, legger andre vekt på at det skal lages politikk etter de forholdene som eksisterer og ikke etter noen tiltenkte politiske målsettinger som langt fra gjelder alle kvinner (Wærness 1998).

Politisk argumentasjon på venstresiden hevdet at kontantstøtten ville skape nye klasseskiller både for kvinner og barn. Økonomisk uavhengige kvinner med god utdanning vil ha en helt annen posisjon i samfunn og familieliv enn kvinner som er økonomisk avhengige og har lavere utdanning. Den førstnevnte gruppen vil ikke anse kontantstøtten som en erstatning for arbeidsinntekter, og de vil mest sannsynlig ha barna i barnehage. Om de valgte kontantstøtten ville det være for å subsidiere privat barnetilsyn. Den siste gruppen ville bli den tapende part i arbeidslivet dersom kontantstøtten

erstatte arbeidsinntekter, og barna ville bli en tapende part fordi de holdes hjemme (Strøm i Dagbladet 3. feb. 1998).

Argumentene vedrørende mødres yrkesaktivitet omfattet både makro- og mikroperspektiver. I et arbeidsmarkedspektiv var det en risiko for at kvinner i yrker som var lavt lønnet med kontantstøtten ville få et insentiv til å forlate yrkeslivet eller trappe ned på arbeidstiden. Dette kunne skape vanskeligheter i sektorer som var dominert av kvinnelige arbeidstagere, for eksempel helse- og sosialsektoren. Denne sektoren var allerede preget av mangel på arbeidskraft i 1998, og man forventet at situasjonen lett kunne forverres med kontantstøtten.

På den annen side kunne kvinner i dårlig betalte jobber og med dårlige arbeidsvilkår nå få en mulighet til å komme seg ut av lite tilfredsstillende arbeidskontrakter. På sikt ville lønninger og arbeidsvilkår kunne bedres ved at det ble større etterspørsel etter arbeidskraft i disse sektorer (Brox 1998).

Tilhengerne av kontantstøtteordningen argumenterte videre for at kontantstøtten som en subsidiering av privat barnetilsyn, enten eget eller annet privat tilsyn, kunne medføre at foreldre fikk større fleksibilitet i sine valg av jobber med ulike arbeidstider. En subsidiering av barnetilsyn utenom vanlig dagtid kunne øke foreldres mulighet for å fordele arbeidstiden seg i mellom som en skiftordning, eller vurdere arbeidstider utenom vanlig dagtid.

Denne rapporten studerer de kortsiktige effekter av kontantstøtteordningen på mødres yrkesaktivitet. En kunne tenke seg at de kortsiktige reaksjonene etter innføringen av kontantstøtten vil si noe om hvor langt vi er kommet i likestillingsprosessen, altså at reaksjonene kunne være et barometer på utviklingen av likestillingsprosessen. Imidlertid kan foreldres reaksjoner også tolkes inn i andre sammenhenger, både sett ut fra muligheter i arbeidslivet og markedsmekanismer generelt. Høyere utdanning blant unge foreldre og individuelle livsstilsanskuelser kan påvirke foreldrenes valg mellom lønnet arbeid og virksomhet i hjemmet. Det kan tenkes at valget mellom fritid og arbeidsliv for en del unge er mer livsstilsvalg enn valg basert på tradisjonelle kjønnsrollemønstre.

3 Teoretisk diskusjon

Innledning

Formålet med kontantstøtten var å tilrettelegge for at småbarnsforeldre lettere kan bruke mer tid sammen med barna. Den skulle øke foreldrenes valgfrihet både når det gjaldt fordelingen av tid mellom hjem og arbeidsliv og deres muligheter for barnetilsyn. Det var derfor et ønske om at kontantstøtten skulle påvirke småbarnsfamiliene til å endre sin adferd i forhold til arbeidsliv og omsorg for barna.

Kontantstøtten endrer de økonomiske betingelsene for småbarnsfamilier. Hvis man forutsetter at foreldrene foretar rasjonelle valg basert på sine økonomiske forutsetninger, vil familienes valg før og etter innføringen av kontantstøtten kunne analyseres ved hjelp av økonomisk teori. Økonomisk konsumentteori forutsetter at aktøren maksimerer nytten av de goder og den fritid de konsumerer. Konsumenten forutsettes for øvrig å ha gitte preferanser som ikke endrer seg over tid.

Økonomisk konsumentteori kan videreføres til en økonomisk modell for tilbud av arbeidskraft. Småbarnsforeldres valg av tid til arbeid i hjemmet og lønnet arbeid vil i modellen være begrenset av deres budsjettforutsetninger. Men småbarnsforeldres adferd og beslutninger vil også være styrt av gjeldende normer og verdier. Normer og verdier påvirkes blant annet av lokale, institusjonelle forhold, politiske føringer og det gjeldende kjønnsrollemønster.

Kjønnsroller er sosiale roller som kvinner og menn innehar. En rolle kan forstås som bestemte adferdsforskrifter knyttet til en posisjon eller situasjon. Vellykket sosialisering innebærer at en foreskrevet adferd blir gjort til vane, og at de normer som konstituerer rollen blir overholdt også når omgivelsenes kontroll ikke er til stede (Sletvold 2000). Kjønnsroller er derfor knyttet til menns og kvinners normative adferd. Det etablerte kjønnsrollemønster har betydning for hvordan mødre og fedre oppfatter sine roller som omsorgsgiver og arbeidstaker.

Kontantstøtten er en arbeidsfri inntekt. Intuitivt betyr dette at familien kan kjøpe mer av goder og tjenester eller mer tid til egne aktiviteter. Men familien vil bare tilegne seg mer av goder som er attraktive for dem og dermed å betrakte som normale. Normale goder gir konsumenten en økt tilfredsstillelse ved å oppnå mer av dem. Hvilke goder og tjenester som er

normale er avhengig av individets smak og preferanser så vel som normer og verdier. Mens en person vil velge å bruke mer tid på barna når inntektene øker, vil en annen velge å kjøpe mer av andre goder og tjenester. En arbeidsfri inntekt knyttet til små barn kan også øke tilbøyeligheten til eller nytten av å få flere barn.

Dataene som benyttes for undersøkelsen viser at det i hovedsak er mødre som mottar kontantstøtten. Det er fortsatt ofte slik at mødre har lavere inntekter enn fedre. Hvis foreldrene handler rasjonelt når det gjelder deres totale inntekter, er det derfor ofte mer lønnsomt for familien at moren bruker mest tid i hjemmet. Kjønnssrollemønsteret vil imidlertid også påvirke foreldrenes adferd når de gjør sine valg.

Hovedformålet med rapporten er å studere mødrenes yrkesaktivitet før og etter innføringen av kontantstøtten. Økonomisk teori gir et godt grunnlag for å analysere mødrenes valg av den tid de vil bruke i arbeidslivet og tiden de vil bruke til andre aktiviteter. Moren vil optimalisere sin nytte av to motstridende goder, nemlig penger eller konsum av goder og tjenester på den ene siden og fritid på den andre. Hun gir avkall på fritid for å bruke tid til lønnet arbeid som igjen vil gjøre det mulig å konsumere goder og tjenester. Det optimale valget er begrenset av kvinnens inntektsrammer. Disse består av egne potensielle arbeidsinntekter, statlige eller private overføringer og andre inntekter, for eksempel en manns inntekt eller inntekter fra formue. Høye, andre inntekter betyr mindre avhengighet av egne arbeidsinntekter, eller motsatt, høye, egne arbeidsinntekter betyr mindre avhengighet av andre inntekter.

Gary Becker (1981) har utviklet økonomiske modeller for analyser av husholdningens tidsanvendelse. Han tar utgangspunkt i at alle goder og tjenester som husholdningen konsumerer enten er kjøpt ferdig til forbruk eller de er produsert i husholdningen. Personene i husholdningen vil fordele tiden mellom inntektsgivende arbeid, produksjon i husholdet eller fritid. For denne analysen forutsettes at fritid er det samme som tid til produksjon i hjemmet, noe som ikke er urimelig gitt omsorgsintensiteten med små barn. Hvor mye tid som blir anvendt i yrkeslivet og i hjemmet er betinget av potensielle lønnsinntekter og verdien av produksjonen i husholdningen. Verdien av husholdsarbeidet er en funksjon av flere faktorer, blant annet små barn i familien og familiens totale inntekter. Små barn i familien som krever intenst omsorgsarbeid medfører at verdien av husholdsarbeidet blir høy. Kontantstøtten og andre inntektsoverføringer som er en subsidiering av omsorg for små barn gjør at verdien av husholdsarbeidet øker. Generelt vil en økning av andre inntekter enn morens egne arbeidsinntekter gjøre at

hennes virksomhet på den private arena øker i verdi. En mor vil tilby timer i lønnet arbeid når hennes potensielle lønnsinntekt er høyere enn verdien av hennes produksjon i hjemmet.

Som rasjonelle økonomiske aktører vil foreldre velge tid til arbeid i det området der de får høyest avkastning. Det vil si at de vil kombinere tid til lønnet arbeid og tid til omsorgsarbeid på en slik måte at de optimaliserer nytten og avkastningen av disse. Foreldre vil finne ut av hvilken arena de er mest produktive og så velge å fordele tiden slik at de utnytter disse såkalte komparative fordelene. Ofte vil denne fordelingen tilsi at mannen bruker mer tid i arbeidslivet hvor han har de høyeste inntektene, mens kvinnen bruker mer tid til arbeid i hjemmet hvor hun er mest effektiv.

Imidlertid kan det være situasjoner der kvinnen tjener like godt som mannen i arbeidslivet, samtidig som hun er den mest produktive i hjemmet. Becker (1981) mener det fortsatt er muligheter for å skape komparative fordeler hvis foreldrene allikevel spesialisere seg på de områdene der den ene er mest overlegen og den andre er minst underlegen. Med dette mener han at selv om begge foreldrene har lik avkastning av lønnet arbeid og begge foreldrene gjør ulønnet arbeid i hjemmet, vil det på sikt lønne seg at de spesialisere seg. Utfallet av spesialiseringen kan være at faren jobber mer i markedet og moren jobber mer i hjemmet, men det kan også bli slik at begge fortsetter å spesialisere seg i yrkeslivet mens de kompenserer arbeidet i hjemmet med kjøpte varer og tjenester.

Ut i fra et likestillingsperspektiv der idealet er at foreldre fordeler sine plikter likt seg i mellom, utfordres kriteriene for den rasjonelle aktørs frie valg. Det konstrueres nye rammer der begrensninger settes på tiden den enkelte kan spesialisere seg uavhengig av om det er tid til lønnet eller ulønnet arbeid.

Familiepolitiske tiltak som fødselspermisjon, ulønnet permisjon, tilbud av barnehageplasser og inntektsoverføringer vil alle påvirke foreldres fordeling av tid til lønnet og ulønnet arbeid, men på ulike måter.

En betalt fødselspermisjon med full jobbsikkerhet subsidierer og beskytter en av foreldrenes omsorgsarbeid overfor et lite barn. Verdien av arbeidet i hjemmet i løpet av permisjonstiden vil bestå av den verdien foreldrene setter på sitt omsorgsarbeid med en nyfødt, i tillegg til den lønnskompensasjon som gis. Den av foreldrene som er hjemme vil velge å gå ut i arbeidslivet, eller returnere til arbeidslivet, når lønnen er høyere enn verdien på arbeidet i hjemmet. Mest sannsynlig vil en av foreldrene velge å bruke tiden til arbeid i hjemmet så lenge permisjonsvilkårene varer. Studier av fødselspermisjon og mødres yrkesaktivitet viser noe ulike resultater. Flere

viser at permisjoner av moderat varighet virker positivt på mødres arbeidstilknytning (Rønsen og Sundstrøm 1996; O'Connell 1990; Joesch 1994), mens det er mindre konsensus når det gjelder lengre permisjoner med kompensasjon (Knudsen 1998).

En ulønnet permisjon setter andre vilkår for foreldres valg. Igjen er valget avhengig av produktiviteten i hjemmet sammenlignet med avkastningene i arbeidslivet. Hvis en av foreldrene setter en høy verdi på omsorgsarbeidet og verdien av dette overgår en potensiell lønnsinntekt vil han/hun bruke tiden til pass av barnet hjemme. Verdien av omsorgsarbeidet vil øke med høyere inntektsoverføringer, for eksempel en kontantstøtte, barnetrygd eller overgangsstonad. Den vil også øke i verdi med en partners inntekter.

Hvis en ser på offentlige inntektsoverføringer til småbarnsfamilier, vil de generelt virke som en subsidiering av omsorgsarbeid i hjemmet. Verdien av omsorgsarbeidet øker og det forventes at mer tid brukes her.

Tilbud av barnehageplasser gir familien et alternativ til egen omsorg. Barnehager med høy kvalitet medfører at foreldre er mer villig til å erstatte egen omsorg med tilsyn i barnehage, det vil si at foreldre relativt sett nedvurderer verdien av egen omsorg. Barnehager med lave foreldrekostnader medfører høyere nettolønn fra en jobb og foreldrene er mer tilbøyelig til å velge mer tid i arbeidslivet. Barnehager med god kvalitet og lave priser vil derfor ha en entydig positiv effekt på mødres tilknytning til arbeidslivet. Mange studier bekrefter dette (Blau and Robins 1991; Connelly 1992; Michalopoulos, Robins and Garfinkel 1992; Ribar 1992; Averett et al 1997).

Hvem velger kontantstøtte

Rapporten vil i kapittel 7 analysere mødres valg av kontantstøtte eller barnehage, eller en kombinasjonsløsning av begge muligheter. Analysene er basert på den økonomiske husholdningsmodellen beskrevet ovenfor.

Det er forventet at foreldre med høy preferanse for egen omsorg av sine barn mest sannsynlig vil velge kontantstøtten. Kontantstøtten virker her i sin enkleste form som en omsorgslønn for den tiden foreldre bruker med sine barn. Kontantstøtten kan alternativt brukes til privat tilsyn som barneparker, dagmammaer eller slektninger i lokalmiljøet, eller praktikant i hjemmet.

Valget mellom barnehage og kontantstøtte vil være begrenset av det lokale tilbudet av barnehageplasser og andre private barnetilsynsordninger. I kommuner med få barnehageplasser vil mange familier anse denne muligheten som vanskelig, og de vil aktivt gå inn for andre løsninger. Lokale

normer og verdier for barneomsorg kan spille inn, men disse er ofte relatert til kommunens tilbud av barnetilsyn.

Kontantstøtten kan være et bedre alternativ for familier med lavere inntekter enn de med høye. I henhold til Beckers modell for produksjon i husholdet koster det mindre for mødre med lave inntekter å bruke mer tid til arbeid i hjemmet. Det vil si at kostnaden ved å jobbe en time i hjemmet ikke er så stor, eller sagt på en annen måte, den lønnen hun går glipp av når hun jobber hjemme er ikke så stor. Kontantstøtten som betaling for produksjon i hjemmet er dermed attraktiv.

Imidlertid er det familiens totale inntekter som setter rammen for familiebudsjettet. Er mannens inntekt høy er kontantstøtten som inntekts-overføring av mindre interesse. Men lav familieinntekt kan bety at familie-medlemmene velger å jobbe mer for å oppnå en ønsket totalinntekt. Familier med lave inntekter vil i større grad velge kontantstøtten til dekning av en barnetilsynsordning mens de jobber.

Mødre med høyere utdanning og arbeidsinntekter forventes å ha mindre behov for kontantstøtten som inntektsoverføring. Imidlertid kan preferanser for barnetilsyn og det lokale tilbud av barnehager, dagmammaer og praktikanter spille inn. Morens andre familieinntekter har likeledes betydning for valget mellom kontantstøtte og barnehage.

Familiens størrelse er forventet å ha betydning for familiens valg. Flere barn i familien medfører mer tid til omsorg av barn, alternativt høyere kostnader til barnetilsyn. Kontantstøtten som subsidie av egen omsorg eller annet privat tilsyn gjør den mer attraktiv for større barnefamilier.

Foreldrenes nasjonalitet kan ha betydning. Første- eller annengenerasjons innvandrere kan ha en annen oppfatning av hva som er den beste omsorg av små barn enn foreldre med norsk bakgrunn.

Mødre som jobber i helse- og sosialsektoren jobber ofte med turnusordninger som innebærer fleksible arbeidstidsordninger. Det er forventet at mødre som har arbeidstider utenom vanlig dagtid i høy grad vil bruke kontantstøtten til å betale for privat barnetilsyn utenom vanlige barnehagetider. Alternativt at foreldrene beholder støtten selv og fordeler sin arbeidstid seg imellom. Det kan være at valget av kontantstøtten i størst grad er korrelert med morens fleksible arbeidstid og at den i mindre grad er relatert til sektor.

Mødres beslutning om tilknytning til yrkeslivet

Kontantstøtten er en inntektssubsidie som gjør egen foreldreomsorg mer attraktiv. Sagt på en annen måte blir verdien av virksomheten i hjemmet subsidiert med kontantstøtten. Generelt vil en mor være i arbeid dersom hennes arbeidslønn overstiger den verdien hun setter på sitt omsorgsarbeid i hjemmet. Verdien av morens tid i hjemmet er avhengig av hennes preferanser så vel som hennes familieinntekter. Har kvinnen høye preferanser for egen omsorg av sine barn, vil verdien av dette arbeidet være høy. Verdien av tid brukt i hjemmet øker også dersom andre familieinntekter er høye, for eksempel ektemannens eller samboerens arbeidsinntekter. Har hun imidlertid sterke preferanser for yrkeslivet, og/eller høye, egne arbeidsinntekter, er sannsynligheten større for at hun velger å være på jobb.

Kvinner med lav utdanning har som regel lavere lønninger, og sannsynligheten er større for at verdien av egen virksomhet i hjemmet subsidiert med kontantstøtten fører til en reduksjon av antall arbeidstimer per uke.

Imidlertid blir foreldres holdninger til arbeidslivet på den ene siden og omsorgen til barna på den andre, også påvirket av de til enhver tid rådende verdier og normer. Endringer i disse kan påvirke foreldres valg i en annen retning enn den man kan forvente ut i fra en ren økonomisk vurdering.

Det er ofte en forutsetning i økonomiske arbeidstilbudsanalyser at kvinnen tar mannens yrkesaktivitet som gitt i sin beslutning om å være yrkesaktiv. Ofte forutsettes det at kvinnen er hovedomsorgsgiver i familien og at det er hun som justerer sin yrkesaktivitet etter mannens og familiens behov. Tidsnytteanalyser osv. viser at dette forholdet i hovedsak fortsatt holder i den vestlige verden. Bruken av kontantstøtten bekrefter at dette forholdet også fortsatt gjelder i Norge (tidsbruk i Norge, Kitterød og Lømo, 1996).

Alternative teoretiske og metodiske vurderinger for analysene

Når en familie tar en beslutning om fordeling av sin tid mellom hjem og arbeidsliv, er det mange faktorer som spiller inn i beslutningsgrunnlaget. En av de viktigste er hvem som skal ha omsorgen for barnet/barna mens foreldrene bruker tid til inntektsgivende arbeid. Når familien har barn på ett eller to år, forutsettes det at barnetilsyn er nødvendig for hver time foreldrene er i lønnet arbeid. Barnetilsynet kan gjøres av en av foreldrene, annen privat tilsynsordning eller barnehager. Disse beslutningene kan gjøres simultant

eller beslutningene gjøres i en annen orden. For dette prosjektet ble det vurdert å legge til grunn at familien gjør en simultanbeslutning av tid til lønnet arbeid og barnetilsynsordning. Det finnes noen studier av slike simultanbeslutninger. Ribar 1995 og Averett et al. 1997 har utført strukturelle analyser av disse beslutningene. Averett et al. estimerte effekten av fradrag for barnetilsynskostnader på mødres skattbare inntekter på hennes tilbud av arbeidstimer og barnetilsyn i USA. Tilbudet av barnetilsynsordninger til ulike priser er her i stor grad bestemt av markedet.

For en slik strukturell analyse må forutsetningen være at valget av de avhengige variablene i stor grad er frie, dvs. at det ikke foreligger et begrenset tilbud av arbeid eller barnehageplasser. Samtidig bør prisene og lønningene i størst mulig grad være bestemt av markedet og ikke være institusjonelt bestemte.

Disse forutsetningene kunne ikke bli oppfylt for denne analysen. Dataene mangler den nødvendige informasjon som trengs for å estimere morens arbeidslønn per time. Kontantstøtten vil komme som en inntekts-subsidie i familiebudsjettet. Selv om totale kostnader til barnetilsyn er rapportert i undersøkelsen, gir ikke dataene opplysninger om den formelle barnehagekostnaden. Barnehagekostnader er inntektsjusterte og det gis søskenmoderasjon. I tillegg kommer muligheten for skattefradrag for barnehagekostnader fra skattbar inntekt. Tilbudet av barnehager er i mange kommuner langt lavere enn etterspørselen for denne aldersgruppen, noe som medfører at plassene er rasjonert. Alle disse begrensningene på et fritt valg til markedsbestemte tilbud og priser gjør at en slik analyse ville gitt svært tvilsomme resultater.

En mulig form for simultananalyse ville være å bruke en redusert modell hvor modellen skulle estimere «pakkeløsninger» av yrkesbeslutninger og barnetilsynsordninger. Dette kunne gjøres med en multinomial, logistisk regresjonsanalyse (Rønsen 2001). Det er imidlertid flere problemer med en slik analyse. Valget av kontantstøtte og valget av barnehage kan ikke regnes som et «fritt valg» problem. Så lenge mange «må» velge kontantstøtte fordi de ikke har mulighet for en barnehageplass, og så lenge mange «må» velge kontantstøtte fordi de ikke har råd til å avse disse inntektene med de gjeldende høye kostnadene til en barnehageplass, vil valget av kontantstøtten kunne være i utakt med folks ønsker. For øvrig kan kontantstøtte mottas i kombinasjon med bruk av barnehage, noe som kompliserer uavhengigheten av de to alternativene. En simultananalyse ble derfor droppet i denne rapporten.

4 Utvikling av velferdsstaten – familiepolitiske tiltak

Innledning

Den skandinaviske velferdsstaten har blitt omtalt som kvinnens alliansepartner eller hennes «beste» venn (Hernes 1984; Siim 1984; Leira 1993). Velferdsstaten har gjort lønnsarbeid mulig for mange kvinner, og fortsatt er den offentlige sektor en viktig arbeidsplass for kvinner. Velferdsstaten har også bidratt til kvinners økonomiske selvstendighet gjennom tilbudet av offentlig subsidierte barnehager og betalte permisjonsordninger ved barnefødsler og adopsjon. Videre skaper arbeidsmarkedsreguleringer muligheter for redusert arbeidstid og betalte velferdsdager ved sykdom, noe som bedrer muligheten for å kombinere familie og yrkesdeltakelse. Disse ulike tiltakene styrker kvinnens stilling som selvstendig samfunnsborger med egne sosiale og økonomiske rettigheter og øker kvinnens innflytelse både på den offentlige arena og i familiesammenheng.

Det er ikke enkelt å besvare spørsmålet om velferdsstaten er kvinnevernlig (Leira 1993). For det første er svaret avhengig av den enkelte kvinnes oppfatning av hva velferdsstaten har å tilby. Kvinner har både like og ulike interesser og målsetninger, og de er ofte uenige seg imellom om hva som er i «deres interesse» når det gjelder muligheter i yrkeslivet og i politikken.

I dette kapittelet vil vi begrense diskusjonen om velferdsstaten til de deler av den som har betydning for kvinnens rolle som mor og som arbeidstaker. Vi vil vise hvordan velferdsstaten har endret seg og hvordan den er en støtte til kvinners virke, enten i lønnet arbeid eller i ulønnet omsorgsarbeid.

Utviklingen av velferdsstaten. Familiepolitiske tiltak

På 1970-tallet begynte velferdsstaten å ta form når det gjaldt kvinners og spesielt mødres vilkår i arbeids- og familielivet. Denne utviklingen kom delvis som en følge av behovet for mer arbeidskraft. Siden det på denne tiden var så godt som ingen arbeidskraftsreserver blant menn, ble potensialet blant kvinner og i særlig grad gifte kvinner mer aktuelt. Majoriteten av ugifte kvinner var allerede yrkesaktive. Foruten den økonomiske utviklingen

skjedde det store kulturelle endringer på 1970-tallet. Idealet fra 1950- og 1960-tallet om den gifte, hjemmeværende husmor ble gradvis fortrent. Kvinnebevegelsen, og senere likestillingspolitikken, kjempet i første rekke for kvinners rett til lønnet arbeid. Politisk støtte til kvinnen som lønnsarbeider kom imidlertid mye senere i Norge enn i nabolandene. De politiske holdningene i Norge på 1960- og 1970-tallet var svært motstridende, og direkte motstand mot yrkesaktive mødre var ganske utbredt (Leira 1992).

I 1946 ble det bestemt at barnetrygden skulle utbetales til moren. I 1960-årene kom ordningen med overgangsstønad til alenemødre, en ordning som skulle gjøre det mulig for mødre med eneansvar for barn å avstå fra å jobbe. Begge tiltak må regnes som kvinnevennlige i den forstand at de ga en direkte pengestøtte til kvinnen i egenskap av mor. I 1966 ble folketrygden innført på bred basis, basert på et ideal der mannen forsørget familien (Kolberg 1998). Folketrygdordningen har i ettertid vært gjenstand for stadige endringer ut fra et sterkere likestillingsperspektiv.

Utbyggingen av barnehagesektoren

På 1960- og 1970-tallet ble det stadig mer klart for politikerne at mødre var den nye, potensielle arbeidskraftsreserven. Imidlertid var det sterk motvilje mot å akseptere en mor som arbeidstaker og ikke som hovedomsorgsgiver i familien. Dette kom tydelig fram i de politiske debatten rundt behovet for utbygging av barnehager på bred basis. Barnehager med et pedagogisk formål begrenset til korte tidsrom var akseptert, men barnehager som heltidstilsyn av barn på dagtid var det stor motstand mot. Disse holdningene blant politikerne i Norge var på denne tiden svært forskjellige fra de andre nordiske landene (Leira 1992). Der var det en bred forståelse for å utvikle en samfunnsstruktur hvor begge foreldre skulle bidra med lønnet arbeid, og barnehagesektoren skulle bygges ut tilsvarende. I Norge ble det vedtatt en barnehagelov i 1975. Imidlertid ble det lagt lite press på kommunene når det gjaldt den reelle utbyggingen av barnehagesektoren. Motstanden var for stor (Leira 1992). Imidlertid var tilveksten av private barnehager stor i løpet av andre halvdel av 1970-tallet, og spesielt for barn over tre år. Den kommunale barnehageutbyggingen kom for fullt i 1980-årene etter at majoriteten av småbarnsmødre allerede var yrkesaktive. Utbyggingen kan derfor sies å ha kommet som en følge av småbarnsmødres deltakelse i yrkeslivet heller enn som et forebyggende tiltak for å legge forholdene til rette for deres yrkestilslutning. Det er i dag fortsatt ingen offentlig garanti for en barnehageplass for små barn, men målsettingen med dagens utbygging er å oppnå behovsdekking innen året 2003 (St.meld. nr 27 1999/2000).

I 1971 var bare 3,2 prosent av barn under skolealder i barnehage, men denne andelen økte til 18,2 prosent i 1979 (historisk statistikk, Statistisk sentralbyrå 1994). I 1989 var imidlertid barnehagedekningen for barn under tre år fortsatt bare 10 prosent, mens den var 55 prosent for de eldre barna (Leira 1992). I dag er barnehagedekningen 31 prosent for ettåringer og 49 prosent for toåringer⁴ (Gulbrandsen og Hellevik 2000). For hele gruppen av barn mellom ett til seks år var 61 prosent i barnehage i 1998/1999. Regjeringen mener at det skal oppnås full behovsdekning, forstått som en barnehageplass til alle som ønsker det, for aldersgruppen 3–5 år, allerede i år 2000, og at dette skal skje for den yngste gruppen barn innen 2003. På dette tidspunktet er barnehageutbyggingen beregnet å skulle dekke 70 prosent av barna i aldersgruppen ett til fem år.

Foreldres holdninger til barnehage som beste tilsyn for de minste barna sammenfaller stort sett med andelen av denne gruppen som er i barnehage (Koren og Hellevik 2000). Kontantstøtten medførte en liten nedgang i bruk av barnehage i 1999. Imidlertid var bruken av barnehage ved inngangen til årsskiftet litt høyere enn før innføringen av kontantstøtten (Gulbrandsen og Hellevik 2000).

Oppbyggingen av permisjonsordninger og redusert arbeidstid

I 1956 ble svangerskapspermisjonen utvidet til 10 uker og i 1977 var den 18 uker med lønn. Fødselspermisjonen var i sin første fase en rettighet til å være fraværende fra arbeidet av helsemessige grunner etter en fødsel. Gjennom videre utbygging av permisjonsrettighetene tok det offentlige et større ansvar både for foreldrenes yrkesdeltakelse og familiens reproduksjon. Fødselspermisjonen ble jevnlig bygget ut på slutten av 1980-tallet og på begynnelsen av 1990-tallet, og ble fra 1993 utvidet til ett år med 80 prosent lønn (alternativt 42 uker med 100 prosent lønn). Fire uker er reservert fedrene. Disse ukene bortfaller om faren ikke benytter seg av sin rettighet. I 1994 ble en ny «tidskonto-ordning» introdusert, der foreldre har mulighet til å arbeide redusert tid de to første årene av et barns liv (Kolberg 1998). For øvrig har foreldre rett til ulønnet permisjon opp til barnet fyller tre år, begrenset til ett år hver. Det er videre mulig for mødre å ta fri fra arbeidet for å amme et lite barn, muligheten kan alternativt gjøres om til redusert arbeidstid.

⁴ Barn i åpne barnehager er ikke tatt med.

Yrkesaktive foreldre fikk i 1978 rett til å være hjemme fra jobben med sykt barn. Denne rettigheten har senere blitt utvidet, og fra 1995 hadde foreldrene rett på 10 dager hver for et sykt barn under 13 år, og 15 dager for flere barn. Rettigheten gjelder for hver av foreldrene.

Fleksible arbeidstider

Deltidsarbeid blant kvinner og spesielt mødre ble særlig aktuelt fra 1970-årene av, med den økte sysselsettingen av gifte kvinner og mødre i offentlig sektor. Deltidsarbeid er i Norge en arbeidsform som ikke lenger tilhører marginale grupper, men som over tid er blitt normalisert (Ellingsæter 1989). Deltidsarbeid er også stort sett forbundet med de samme rettigheter (forsikringer, jobbrettigheter) som heltidsarbeid.

Deltidsarbeid er oppfattet som typisk for småbarnsmødres tilpasning til yrkeslivet og knyttes dermed til et visst stadium i livsfasen. Imidlertid viser nyere forskning (Steen Jensen 2000) at deltidsarbeid også er vanlig for kvinner etter småbarnsfasen.

Yrkesaktive foreldres rett til å bruke mer tid til omsorg av små barn ble befestet gjennom Arbeidsmiljøloven av 1977, som gir en arbeidstaker rett til redusert arbeidstid når de har små barn (hvis det ikke skaper vanskeligheter for arbeidsgiver).

Skatteregler som insentiver

Det norske skattesystemet er motivert ut fra prinsippet om likhet, og dets struktur er bygget opp rundt formålet om å omfordele inntekter fra de som har mer til de som har mindre. Denne målsettingen innebærer at familier med økonomisk belastning relatert til små barn, altså i en begrenset livsfase, også kan få skattefordeler i denne tiden. Allerede i 1959 kunne mann og kone skatte for arbeidsinntekter separat om dette var det mest gunstige for paret som helhet.

Foruten muligheten for separat ligning har familier krav på fradrag fra skattbar inntekt for dokumenterte utgifter til barnetilsyn, innenfor et maksimum beløp (kr 30 000 i 2000).

Innføringen av kontantstøtten

Kontantstøtten som familiepolitisk virkemiddel har vært diskutert i en årrekke. I de senere årene har det vært en tiltagende interesse for konflikten

mellom yrkesaktivitet og familie, og siden den mest aktive perioden i yrkeslivet i økende grad faller sammen med familieetablerings- og barnefasen, har «tidsklemme» blitt et allment begrep (Steen Jensen 2000). Kontantstøtten kan sees i dette perspektivet. Men med utgangspunkt i feministisk likestillingsideologi er kontantstøtten et virkemiddel som er i konflikt med målsettingen om full integrering av mødre i arbeidslivet. Den gir riktignok en større likhet mellom familier som mottar subsidier til en barnehageplass og de som ikke gjør det. Men i sin form er kontantstøtten en subsidiering av tid til ulønnet omsorgsarbeid. Den er derfor forventet å tilfalle kvinnen i større grad enn mannen. Kontantstøtten som virkemiddel må sies å komme inn under politikernes fane for familieverdier. For øvrig diskusjon rundt innføringen av kontantstøtten, se kapittel 2.

5 Mødres inntreden på arbeidsmarkedet

Innledning

På 1950-tallet var yrkesdeltakelsen blant norske kvinner blant de laveste ikke bare i Norden, men i hele Europa. I dag er den blant de aller høyeste. Hvordan har kvinners yrkesaktivitet utviklet seg over de siste førti årene? Hvordan har utviklingen vært, og hvordan kan den forklares? Kvinnenes forhold til arbeidsmarkedet og til familien har endret seg og det har også andre institusjonelle forhold i samfunnet. Den økonomiske situasjonen og arbeidsmarkedsforholdene setter rammen for kvinners lønnsarbeid. Den demografiske situasjonen, fruktbarhet og familiestatus, har betydning for kvinnens rolle i familien. I tillegg vil det gjeldende kjønnsrollemønsteret, verdier og normer påvirke holdningene til kvinners og mødres tilknytning til yrkeslivet.

Norske kvinners yrkesdeltakelse var svært lav i de første årene etter andre verdenskrig. Bare én av fire kvinner fra 15 år og over var yrkesaktive i etterkrigstiden fram til 1970. Aldri har så mange giftet seg, og fødselsraten var høy (Skrede 1986). Husmoridealet stod sterkt i Norge på denne tiden, og selv om nesten halvparten av kvinnene var yrkesaktive før de giftet seg, var det bare noen ytterst få som forble yrkesaktive etter at de giftet seg. Det var et klart skille mellom gifte og ugifte kvinner. Majoriteten av ugifte kvinner var yrkesaktive, og det hadde de vært siden slutten av det nittende århundret. Blant de gifte kvinnene var mellom 2–5 prosent yrkesaktive på 1950-tallet. Dette var i stor grad arbeiderkvinner som nøden tvang ut i arbeidslivet (Bjørn 1981), eller kvinner fra borgerskapet som ville jobbe (Jensen 1984).

Dette klare skillet basert på giftermål begynte å endre seg i 1960-årene. De norske kvinnene hadde på denne tiden en høy grad av felles norm når det gjaldt husmorrollen, og de skilte seg vesentlig ut fra kvinnene i de andre nordiske landene. I 1970 var 25 prosent av norske, gifte kvinner over 20 år yrkesaktive, mot 40 prosent i Sverige, 42 prosent i Danmark og 53 prosent i Finland (Skrede 1994). Selv sammenlignet med andre europeiske land var yrkesaktiviteten blant gifte kvinner i Norge blant de laveste. Det var kun i Irland, Nederland og Italia at det var lavere andeler enn i Norge (Skrede 1994).

Kvinnens yrkesaktivitet i 1970-årene

I 1970-årene skjedde store forandringer. Flere kvinner tok høyere utdanning, norsk økonomi trengte mer arbeidskraft og den offentlige sektor ekspanderte. Det var ingen reserve av mannlig arbeidskraft til å dekke den økte

etterspørselen, og den nye sysselsettingsveksten kom innen områder som kvinner tradisjonelt hadde utført og også utdannet seg til (Ellingsæter og Iversen 1985). Fra 1973 til 1980 økte antallet sysselsatte i offentlig sektor med omtrent 200.000, hvorav $\frac{3}{4}$ var kvinner (Kjeldstad 1991). Omsorgsarbeid som hittil var blitt gjort ubetalt i hjemmet, ble i økende grad del av den offentlige velferdssektoren. Offentlig sektor, både sentralt og ute i distriktene via kommunale og fylkeskommunale virksomheter, ble en viktig arbeidsplass for kvinner. Faktisk medførte dette at økningen i kvinners yrkesaktivitet i spredtbygde strøk var vel så stor som i storbyene (Ellingsæter og Iversen 1985).

Selv om kvinners yrkesaktivitet økte generelt på denne tiden, har 1970-årene ofte blitt omtalt som tiåret da gifte kvinner gjorde sin inntreden på arbeidsmarkedet. Gifte kvinner med barn under skolealder var også en del av dette, men det var i størst grad mødre med noe eldre barn som tok del i yrkeslivet. Den totale yrkesaktiviteten for kvinner mellom 20 og 54 år økte fra 44 prosent i 1970 til 72 prosent i 1980. Økningen blant de gifte kvinnene var imidlertid noe større, fra 41 prosent i 1970 til 71 prosent i 1980, altså en økning på hele 30 prosentpoeng (Ellingsæter og Iversen 1985).

Majoriteten av de gifte kvinnene valgte deltidsarbeid, og dette gjaldt i enda større grad mødre med små barn og skolebarn. Økningen i deltidsarbeid ble muliggjort gjennom en tilpasning av den nye etterspørselen etter arbeidskraft og sammensetningen av tilbudet. Dette medførte imidlertid at mengden av arbeid som ble utført økte lite (Ellingsæter og Iversen 1985). Allerede i 1970-årene ser vi konturene av et segmentert arbeidsmarked hvor kvinner velger yrker som er «kvinnevennlige». Det vil si yrker innen offentlig velferdssektorer og tjenesteytende næringer, yrker hvor kvinnene lettere kan justere sin arbeidstid i forhold til familieforpliktelser.

For denne studien er det av spesiell interesse å se på utviklingen av yrkesaktiviteten til mødre der det yngste barnet var under skolealder. For kvinner hvis yngste barn er under tre år økte yrkesdeltakelsen fra 28 prosent i 1970 til 55 prosent i 1980, men den tilsvarende økningen for mødre hvis yngste barn var mellom 3 og 6 år var fra 34 prosent i 1970 til 72 prosent i 1980, altså hele 38 prosentpoeng (for kvinner i aldersgruppen 20–54 år) (Ellingsæter og Iversen 1985). Ugifte kvinner og gifte kvinner uten barn jobbet for det meste heltid, mens kvinner med barn i stor grad jobbet deltid.

På denne tiden økte alderen ved inngåelse av ekteskap og færre giftet seg. Skilsmissehyppigheten økte, og gjennomsnittlig antall barn per familie ble redusert. Den aktive kvinnebevegelsen satte spørsmålsteget ved kvinners tradisjonelle familierolle. Holdningene til familie og arbeidsliv var under

endring. Ellingsæter og Iversen beskrev i sin artikkel «Da kvinnene kom for fullt» i 1985 tre hovedtyper av holdninger til kvinners yrkesaktivitet: den *paternalistiske holdning*, en holdning preget av *betinget likestilling* og til slutt *full likestilling*. Den paternalistiske holdning karakteriseres av en forventning om at mannen skal tjene til familiens underhold. Kvinnen vil være yrkesaktiv så lenge hun ikke finner alternativ forsørging i ekteskapet. Ekteskapet og arbeidslivet forutsettes å være to atskilte arenaer. Betinget likestilling innebærer at kvinnens hovedbeskjeftigelse er ektemann, hus og barn. Kvinnen deltar på arbeidsmarkedet hvis lønnsarbeidet kan kombineres med familieforpliktelser. Full likestilling betyr at mannen og kvinnen har et like stort ansvar for både hjem og barn, og kvinnen har like stor rett og plikt til å bidra til familiens underhold som mannen.

1970-årene var tiåret da ekteskapelig status ikke lenger medførte en hindring for å ta seg en jobb. Den *paternalistiske holdning* var på vei ut. Ekteskapet var ikke lenger et substitutt for arbeidsmarkedet og var ikke lenger en måte å forsørge seg på. Kvinners situasjon var nå etter hvert mer preget av *betinget likestilling*, det vil si at kvinnenes hovedbeskjeftigelse var ektemann, hus og barn og hensynet til familien kom i første rekke. Kvinnene valgte å være yrkesaktive, men bare så langt det lot seg gjøre å kombinere denne aktiviteten med familievirksomheten.

Yrkesaktiviteten i 1980-årene

Flesteparten av kvinnene som gikk ut i lønnet arbeid på 1970-tallet var ferdig med de mest omsorgskrevende småbarnsårene. Dette gjaldt særlig kvinner i aldersgruppen 35–45 år. Sysselsettingen økte blant kvinner i alle aldersgrupper på åttitallet, men størst var økningen blant kvinner i småbarnsfasen, det vil si i aldersgruppen 25–29 år.

Kjeldstad (1991) viser i sin artikkel «1980-årene: Småbarnsmødrenes tiår på arbeidsmarkedet» at yrkesaktiviteten blant alle gifte/samboende mødre hvis yngste barn var under 3 år i gjennomsnitt var 47 prosent i 1980⁵ og 69 prosent i 1990, altså en økning på 22 prosentpoeng. For mødre hvis yngste barn var mellom 3 og 6 år økte sysselsettingen i gjennomsnitt fra 57 prosent i 1980 til 74 prosent i 1990. Artikkelen konkluderte med at småbarnsmødre økte sin yrkesdeltakelse betraktelig i dette tiåret, og at det var mødre med de yngste barna og de med flere enn ett barn som økte sin deltakelse mest.

⁵ Se referansen fra foregående side hvor Ellingsæter et. al. viser til 55 prosent for denne gruppen i 1980. Dette gjaldt for mødre i aldersgruppen 20-54.

Samtidig med den økte sysselsettingen blant kvinner falt sysselsettingen for menn i alle aldersgrupper (Kjeldstad, 1991). Forskjellen i total sysselsetting mellom kvinner og menn sank drastisk i denne perioden, særlig for kvinner og menn i 20–30-års alderen samt i den eldste aldersgruppen. Kvinnenes sysselsettningsnivå i alderen 20–49 år var ca. 70 prosent av mennenes i den samme aldersgruppen i 1980. Ti år senere var sysselsettingen for denne gruppen kvinner 85 prosent av mennenes (Kjeldstad, 1991).

Kvinnens utdanning var en viktig årsak til kvinners og spesielt mødres yrkesdeltakelse i 1970-årene. Småbarnsmødres yrkesdeltakelse var i stor utstrekning bestemt av utdanningsnivået og omsorgsforpliktelsene i hjemmet, det vil si antall barn og barnas alder.

Kvinnens utdanningsnivå har hele tiden hatt stor betydning for deres yrkesdeltakelse og for hvor mye de jobber. Nedenfor viser tabellen andelen sysselsatte kvinner i aldersgruppen 20–66 år etter utdanningsnivå, for perioden 1972–1996.

Tabell 4.1 Andel sysselsatte kvinner 20–66 år etter utdanningsnivå, 1972–1996. Prosent.

År	Ungdomsskole	Gymnas	Universitet/høgskole
1972	45	57	62
1976	47	59	75
1980	53	65	79
1984	53	69	83
1988	54	75	85
1992	52	72	83
1996	54	75	83

Kilde: Steen Jensen, rapport ISF 10:2000, tabell 3. (AKU tall)

Tabellen viser at kvinner med høyere utdanning har en høyere yrkesdeltakelse enn mødre med lavere utdanning. Helt siden begynnelsen av 1970-årene var majoriteten av kvinner med gymnas eller fullført videregående og høyere utdanning sysselsatt. Den største økningen i tilknytningen til yrkeslivet har vært blant kvinner med utdanning på universitetsnivå. I perioden fra 1972 til 1996 har denne gruppen kvinner økt sin yrkesaktivitet med 21 prosentpoeng. Kvinner med lav utdanning, det vil si lavere enn fullført videregående, har hatt en svakere økning i denne perioden. Deres yrkesandel har bare økt fra 45 prosent til 54 prosent. På 1970-tallet økte sysselsettingen mest for kvinner med høyest utdanning. På 1980-tallet var det imidlertid kvinner med fullført gymnas som i størst grad økte sin yrkesaktivitet. De med lav utdanning er en gruppe som i stor grad viderefører den mer tradi-

sjonelle kvinnerollen. I 1972 var forskjellen mellom kvinner med den høyeste og den laveste utdanningen 17 prosentpoeng. Denne forskjellen hadde økt til 29 prosentpoeng i 1996. Dette indikerer større forskjeller mellom grupper av kvinner, og det er kvinnene med høy utdanning som nærmer seg sysselsettingsnivået til menn. Tall fra SSB viser at i 1994 var yrkesaktiviteten for kvinner med mer enn 4 års utdanning på universitetsnivå på 91 prosent, samme nivå som menn med den samme utdanningen (Steen Jensen, 2000).

Kvinnens arbeidstid

Majoriteten av kvinner bidrar nå med arbeidsinntekter til husholdningen og verken sivilstatus eller små barn nødvendiggjør en retrett til hjemmet. Kvinner med høy utdanning har tilnærmet lik yrkesdeltakelse som menn. Hvordan er så fordelingen av tid mellom arbeidslivet og hjemmet for ulike grupper kvinner, og for kvinner sammenlignet med menn?

På 1970-tallet var kvinnenes inntog på arbeidsmarkedet preget av deltidarbeid. Dette endret seg noe på 1980-tallet da mødre med små barn i større grad jobbet heltid. Denne tendensen kan forklares som en kohorteffekt. Kvinner fra yngre kohorter tar oftere høyere utdanning og tar større del i yrkeslivet.

Hvis en ser på kvinners gjennomsnittlige arbeidstid per uke over tid, er det forbausende hvor stabil denne utviklingen har vært. Steen Jensen presenterer i sin rapport «Kvinner og jobb etter småbarnsfasen» (10/2000) gjennomsnittlig arbeidstid per uke for kvinner i perioden 1972–1996. Den gjennomsnittlige arbeidstiden har variert mellom 29,5 og 30,5 timer i hele tjuefem-årsperioden. Hun viser en svak nedgang i arbeidstiden i perioden 1970 til 1984. Deretter øker den noe til 31 timer i 1988, for deretter å synke noe.

Dette er en overraskende stabilitet gitt de endringer som har funnet sted i familiens og spesielt kvinners liv de siste tiår. Likestillingsprosessen har påvirket både kjønnsrollemønster og arbeidsmarked, men kvinners fordeling av tid mellom arbeidsmarked og hjem har i gjennomsnitt holdt seg svært stabil.

Arbeidsmarkedsforskning har beskrevet kvinners tilknytning til arbeidsmarkedet som familieorientert, mens menns tilknytning blir beskrevet som yrkesorientert (Steen Jensen 2000). Videre betegnet Ellingsæter (1989) utviklingen i kvinners deltidarbeid som en normalisering av deltidarbeidet. Det innebærer at det har foregått en institusjonalisering av deltidarbeidet der

ansettelsesvilkår og rettigheter er tilnærmet likt det som gjelder for heltidsarbeid.

Forskning viser at kvinners tilknytning til yrkeslivet varierer betydelig gjennom livsløpet (Skrede og Sørensen 1983; Ellingsæter og Iversen 1985). Det sentrale i et livsløpsperspektiv er, i følge Steen Jensen (2000), forståelsen av at begivenheter og aktiviteter er forskjellige i ulike faser av livet, og at de også vil endres over tid mellom generasjoner.

Et livsløpsperspektiv på kvinners arbeidsmarkedstilpasning har sin begrunnelse i at kvinner gjennomlever ulike livsfaser som har mye større konsekvenser for deres yrkesaktivitet enn det har for menns (Ellingsæter og Iversen 1985).

Utviklingen av kvinners sysselsetting også på 1990-tallet viser at dette perspektivet fortsatt er aktuelt. Ca. tre av fire kvinner er yrkesaktive på kontinuerlig basis. Arbeidsmarkedsvilkår og offentlig familiepolitikk legger vilkårene til rette for at kvinner kan justere sin arbeidstid etter hvilken fase i livet hun er i. Disse vilkårene er delvis lagt til rette under påtrykk fra kvinnene selv, eller ut fra likestillingspolitiske tiltak. Yrkestilknytning kan også relateres til ulike typer arbeidstakergrupper. Det vil si at heltidsarbeid eller deltidsarbeid er tilpasninger som ulike arbeidstakergrupper gjør avhengig av når i livsløpet det inntreffer (Ellingsæter 1989).

På midten av åttitallet var gifte kvinners yrkesaktivitet i Norge fortsatt lavere enn i Danmark, Sverige og Finland. Imidlertid lå Norge på dette tidspunktet foran de andre europeiske landene (med Storbritannia hakk i hel) og på like linje med USA. Bildet var noe mer nyansert når det gjaldt mødre.

6 Data

Innledning

I forbindelse med innføringen av kontantstøtten gjennomførte Statistisk sentralbyrå (SSB), på oppdrag fra Barne- og familiedepartementet, to spørreundersøkelser som skulle avdekke småbarnsfamiliers bruk av tilsynsordninger, yrkesdeltakelse og økonomi – før og etter kontantstøttens innføring. Utvalgsundersøkelsene ble gjennomført våren 1998 og våren 1999. Våren 1999 hadde kontantstøtten vært virksom i $\frac{3}{4}$ år for familier med ettåringer og kun $\frac{1}{4}$ år for familier med toåringer.

Spørreundersøkelsene

I 1998 ble undersøkelsen gjennomført i form av en postenquete. Utvalget, som ble trukket på landsbasis, bestod av 3500 mødre med barn under skolealder. Av disse hadde 2500 mødre barn født 1.1.92 eller senere (barn under skolealder), og i tillegg ble 1000 mødre trukket som ville ha barn i kontantstøttealder når ordningen trådte i kraft. Totalt 2436 mødre besvarte spørsmålene som ble sendt dem per post, altså en svarprosent på 70.

Undersøkelsen inneholdt spørsmål som omfattet mødrenes demografiske kjennetegn, yrkesdeltakelse, deres økonomi og barnetilsynsordninger. Dersom mødrene hadde en ektefelle/samboer, ble de bedt om opplysninger også om sin partner.

De demografiske data kartla morens alder, antall barn og deres alder og morens utdanning. Registerbaserte opplysninger om utdanning ble også koblet til databasen av SSB. Det ble i tillegg opplyst om fagfeltet innen utdanningen. For øvrig inneholdt undersøkelsen opplysninger om hvor i Norge respondenten bodde.

Mødrene ble spurt om flere sider av sin yrkesdeltakelse. Om hun hadde inntektsgivende arbeid, om hun var yrkesaktiv på heltid eller deltid etc., om hun var i lønnet eller ulønnet permisjon eller om hun var i arbeid. Videre skulle det oppgis antall arbeidstimer per uke og hva slags arbeidstidsordning hun hadde. Det ble videre spurt om sektortilhørighet, samt om ansettelse i offentlig eller privat sektor.

På det økonomiske plan ble det spurt om morens arbeidsinntekter (fra inntektsåret 1997), om overgangsstønader og trygder samt om ektefellens eller samboerens arbeidsinntekter.

Til slutt ble mødre med fremtidige «kontantstøttebarn» spurt om sine planer for bruk av kontantstøtten.

Den påfølgende undersøkelsen våren 1999 ble gjennomført via telefonintervjuer. Hele 1998-utvalget inngikk som del av det nye, med unntak av mødre som ikke lenger hadde barn under skolealder. Denne delen av undersøkelsen utgjorde dermed et panel. Foruten denne paneledelen, ble det supplert med kvinner som hadde fått barn etter den forrige undersøkelsen. Disse kvinnene kunne også ha eldre barn født før 1992 eller det nest yngste barnet kunne være født mellom 1992 og 1995. Hele utvalget i 1999 ble på 3872 mødre. Denne gang deltok 3334 av disse i undersøkelsen, det vil si 87 prosent av alle. Andelen som var med i panelet, 2257 mødre, hadde en svarprosent på 92. I begge undersøkelsene ble det bedt om opplysninger for opp til tre barn under skolealder. For familier med flere enn tre barn kommer opplysninger om disse ikke med i undersøkelsen. I 1998 var det 3298 barn med i undersøkelsen, mens i 1999 var dette tallet 4659.

Spørsmålene i denne undersøkelsen var noe utvidet i forhold til den første. Blant annet var det lagt til noen tilleggsspørsmål om mødrenes yrkesaktivitet. Noen spørsmål gjaldt mødrenes yrkesaktivitet bakover i tid foruten hvorvidt moren hadde en lederstilling på jobben. Mødre med barn i kontantstøttealder ble spurt en rekke spørsmål. Når det gjaldt deres arbeidstilknytning, var spørsmålene rettet mot forholdet mellom kontantstøtten og deres eventuelle justering av tid brukt i arbeidslivet. Hadde moren redusert sin arbeidstid, og var det i så fall kontantstøtten som gjorde dette mulig? Eller hadde hun forlatt arbeidet, og var dette i så fall på grunn av kontantstøtten? Familieøkonomien ble også relatert til kontantstøtten for de som mottok denne.

Det er klart at undersøkelsen som ble foretatt i 1999 ble bedre gjennomført enn den første i 1998. Det er en langt lavere andel ubesvarte spørsmål. Svarene er langt mer konsekvente både innenfor ett emne og på tvers av emner. I 1999 ble personer som ikke hadde et svar som passet inn i de ulike kategoriene, puttet i kategorien «vet ikke». I 1998 var det langt større andeler og utstrakt bruk av kategorien ubesvart.

Tidlig rapportering av data

Det er gitt ut flere rapporter som bygger på de to undersøkelsene fra 1998 og 1999: I 1998 ble en første utgitt og den gir de en oversikt i tallstørrelser over barnefamilienes tilsynsordninger, yrkesdeltakelse og økonomi før innføringen av kontantstøtten (Rønning 1998). I 1999 presenteres akkumulerte tall

for barnefamilienes tilsynsordninger og yrkesdeltakelse etter innføringen av kontantstøtten samt bruken av denne (Reppen og Rønning 1999). På grunnlag av undersøkelsen i 1998 utarbeidet Hellevik (1999) en rapport hvor hun analyserer barnefamilienes planer vedrørende yrkesdeltakelse og barnetilsyn i forkant av kontantstøtten. I 2000 følger hun opp med en rapport basert på undersøkelsen våren 1999, hvor hun analyserer småbarnsforeldres yrkesdeltakelse og valg av barnetilsyn før og etter innføringen av kontantstøtten. Sletvold (2000) gjør bruk av undersøkelsene for å studere hvem av foreldrene som reduserer sin arbeidstid på grunn av kontantstøtten. At det for det meste er moren som reduserer tiden til lønnet arbeid, uansett økonomisk situasjon for øvrig, mener han er i tråd med eksisterende kjønnsroller. Langset m.fl. (2000) undersøker hva som har skjedd med yrkesdeltakelsen etter innføringen av kontantstøtten. De fant med sin metode at mødre med barn mellom 1 og 2 år samlet har redusert yrkesaktiviteten med 3500 – 4500 årsverk som følge av kontantstøttereformen. Lande (2001) anvender undersøkelsene for å se på småbarnsmødres varierende utbytte av barnehager og kontantstøtte. Videre har Håkonsen m.fl. (2001) analysert kontantstøttens effekter på arbeidstilbud og inntektsfordeling, mens Rønsen (2001) har analysert mødres yrkesaktivitet i kombinasjon med barnetilsynsordning før og etter innføringen av kontantstøtten.

7 Hvem velger kontantstøtten?

Innledning

Undersøkelsen Statistisk sentralbyrå foretok våren 1999 viste at ca. 75 prosent av familier med ett- og toåringer mottok kontantstøtten på det tidspunktet. Det var noe forskjell mellom familier med ettåringer og familier med toåringer, 83 prosent av de første mottok kontantstøtten og 70 prosent av de andre. Undersøkelsen viste også at 9 prosent av familiene mottok redusert støtte (vel 5 prosent av familier med ettåringer og ca. 13 prosent av familier med toåringer). Denne andelen anvender også barnehage med redusert oppholdstid.

Barnehagedekningen på landsbasis er også noe forskjellig for ett- og toåringer, og den har variert noe rundt innføringen av kontantstøtten. Tabell 7.1 viser den prosentvise barnehagedekningen fra desember 1997 fram til november 2000 for de to aldersgruppene. Prosentandelene omfatter bruk av barnehager både på heltid og deltid. Tallene for 1997 og 1998 representerer situasjonen slik den var ved årsskiftene 1997/1998 og 1998/1999 (på grunnlag av årsmeldingsskjemaene fra barnehagene), mens tallene for 1999 og 2000 stammer fra april (og november) delvis for å få overensstemmelse med tidspunktet for SSB-undersøkelsen.

Tabell 7.1 Barnehagedekningen på landsbasis for barn ett og to år⁶.

	1997/1998	1998/1999	april 1999	april 2000	nov. 2000
1 år	31%	26%	21.3%	24.3%	31.4%
2 år	49%	51%	44.3%	41.9%	49.2%
1–2 år	40%	39%	33.0%	33.2%	40.2%

Kilde: tall fra Rikstrygdeverket 2000.

Barnehagedekningen er alltid størst i september hvert år etter at nye kull har begynt. Utover året daler dekningsprosenten noe, siden flere barn kommer til aldersgruppen uten at tilsvarende antall starter i barnehagen. Foruten en slik normal syklus gjennom året viser tabellen at det var en liten reduksjon i bruken av barnehage etter at kontantstøtten ble innført, men at andelene senere stabiliserte seg til det nivået som var før innføringen av kontant-

⁶ Barnehagedekningen innbefatter ikke åpne barnehager. Mødre som tar i bruk åpne barnehager kan motta full kontantstøtte.

støtten. Hvis åpne barnehager tas med har det vært en liten økning i totaltallene i år 2000 (Gulbrandsen og Hellevik 2000).

Våren 1999, samtidig som Statistisk sentralbyrås (SSBs) undersøkelse ble gjennomført, var 21,3 prosent av ettåringene i barnehage og 44,3 prosent av toåringene. Vi vet at på dette tidspunktet mottok 83 prosent av familier med ettåring og 70 prosent av familier med toåring kontantstøtten. Det betyr at det i større grad er familier med toåring som gjør bruk av kombinasjonsløsningen barnehage og kontantstøtte.

Undersøkelsen gjort av SSB inneholdt også et sett med spørsmål om hva foreldre mener er det beste tilsynet for barn i aldersgruppen ett til tre år på dagtid eller i arbeidstiden. Koren og Hellevik (2000) har i sin artikkel om bruk av dagmammaer etter innføringen av kontantstøtten presentert en figur hvor de sammenstiller ulike former for barnetilsynsordninger og hvor de viser foreldrenes syn på hva som er det beste tilsynet for ulike aldersgrupper. Foreldre mener en høy grad av foreldreomsorg er det beste tilsynet for den yngste gruppen, mens ønsket om barnehage øker med alderen. For barn opp til 18 måneder mener kun 17 prosent at barnehage er den beste tilsynsformen, og mer enn 50 prosent mener at foreldreomsorg er det beste tilsynet. Andelen som mener at barnehage er det beste tilsynet øker til mellom 25 og 30 prosent for barn fra atten måneder opp til to år, men fortsatt mener ca. 45 prosent at foreldretilsyn er det beste. For aldersgruppen to år mener opp mot 40 prosent at barnehage er den beste tilsynsformen, og foreldre som beste tilsynsform reduseres til ca. 35 prosent. For hele aldersgruppen ett og to år mener ca. 25 prosent at andre typer private tilsynsformer er det beste. Disse består av park, dagmamma eller praktikant og slektninger (Koren og Hellevik, 2000).

Dataene viser at det hovedsakelig er mødre som mottar kontantstøtten, 96 prosent av de som mottar støtten er kvinner. Mødrene har oppgitt forskjellige årsaker til valget av kontantstøtte. Majoriteten av de som mottok kontantstøtten våren 1999, 56 prosent, mente at muligheten til å få mer tid til barnet eller barna var svært viktig. Tar vi med andelen som mente at mer tid til barna hadde betydning, økte prosentandelen til 73. Videre mente 30 prosent av mødrene at kontantstøtten var svært viktig for deres økonomi, og i tillegg mente 31,4 prosent at den var ganske viktig. Til sammen mente dermed 61 prosent at kontantstøtten var viktig for deres økonomi.

Dette kapittelet er en studie av mødre siden det i første rekke er dem som benytter seg av kontantstøtten. Det analyserer mødres ulike valg av kontantstøtte og barnehage. En mor mottar full kontantstøtte når hun ikke benytter barnehage eller hun mottar delvis kontantstøtte om hun benytter redusert tid i barnehage. Blant mødre som mottar full kontantstøtte er det noen som benytter seg av denne mens de venter på en barnehageplass, eller

de har intensjon om å søke en plass for inneværende år. Denne gruppen mødre kan sies å ha en preferanse for barnehage fremfor kontantstøtten. Siden barnehagedekningen for denne aldersgruppen er lavere enn behovet, innebærer det at valget mellom barnehage og kontantstøtte for mange ikke er et fritt valg. Mødre som ikke har noe ønske om en barnehageplass, blir definert som gruppen mødre som foretrekker kontantstøtten. Kapittelet vil studere nærmere om det er noen vesentlige forskjeller mellom mødre i de ulike gruppene; mødre som mottar full kontantstøtte, mødre som mottar delvis kontantstøtte og mødre som foretrekker kontantstøtten. Referansegruppen er mødre som bruker heltids barnehage.

Metode for analysene

I dette kapittelet vil vi se nærmere på de ulike valgene mødre foretar mellom kontantstøtte og barnehage. Kan vi si noe om gruppene av mødre som foretar de ulike valgene? Finnes det noen fellestrekk, og hva er det som kjenner tegner mødre som foretar disse valgene? Det er forventet at det både finnes fellestrekk og store ulikheter, siden majoriteten av småbarnsmødre bruker støtteordningen. Spørsmålet blir derfor om det finnes noen statistisk robuste relasjoner mellom bruken av støtteordningen og mødrenes kjennetegn.

Innledningsvis presenteres gjennomsnittsverdier for mødres tilknytning til yrkeslivet og deres arbeidsmarkedskvalifikasjoner, både gjennomsnitt for hele gruppen mødre med barn mellom ett og tre år og deretter gjennomsnittstall for de ulike gruppene mødre. Det vil si de som velger full kontantstøtte, heltids barnehage, mødre som foretrekker kontantstøtten og til slutt mødre som velger en kombinasjonsløsning.

Studien vil estimere sannsynligheten for de ulike kontantstøttevalgene for utvalget av mødre med ett- og toåringer i 1999. De kjennetegn som forventes å ha betydning for morens valg vil bli inkludert i analysen. Morens alder tas med da alder representerer morens livsløpsfaser som har betydning for verdien av hjemmeproduksjonen. Morens alder kvadrert sier noe om hvordan effekten av alder er over tid. Effekten kan øke, men for eksempel i avtagende grad. Morens utdanningsnivå har betydning for hennes potensielle inntekter og holdninger til omsorg og pedagogisk utvikling hos barnet. Utdanningsnivået 3–4 års universitetsutdannelse er delt opp i fagretningene undervisning, helse og andre fag. Dette er gjort for å se om mødre med lærerutdanning og sykepleierutdanning velger annerledes enn mødre med annen utdanning. Antall barn i familien har betydning for verdien av morens tid i hjemmet. Vi vet allerede at mødre hvis yngste barn er ett år er mer tilbøyelige til å velge kontantstøtten enn mødre med toåringer. Både arbeids-

intensitet og holdninger til barnetilsyn er forskjellig for mødre til ettåringer og toåringer. Morens egne arbeidsinntekter, eller overgangsstønad og trygd samt mannens arbeidsinntekter utgjør familiens budsjetttramme og har betydning for verdien av kontantstøtten som arbeidsfri inntekt. Analysen vil inkludere kvinnens yrkestilknytning per 1. august 1998, det vil si på tidspunktet for innføringen av kontantstøtten, og før kontantstøtten har hatt noen påvirkning på denne. Morens bosted er tatt med i analysen og til slutt morens arbeidstidsordning. Tall fra Rikstrygdeverket viser at det er regionale forskjeller i bruk av kontantstøtteordningen. Forskjellene kan være påvirket av de lokale tilbud av barnetilsynsordninger, de lokale normer og verdier når det gjelder barnetilsyn eller det kan være lokale forskjeller på arbeidsmarkedet. Morens etniske bakgrunn kan være av betydning og morens nasjonalitet, Om mødrene har innvandrerbakgrunn eller ikke blir tatt i betraktning. Ubekvem arbeidstid betyr arbeidstid utenom vanlig dagtid. For en mer utførlig teoretisk diskusjon av mødres kjennetegn og forventede effekter av disse på hennes valg av kontantstøtteordning vises det til kapittel 3 og den teoretiske diskusjonen.

Argumentene rundt kontantstøtten og den teoretiske diskusjonen viser at motivet for å motta kontantstøtte kan være mange. For noen er valget av kontantstøtten et optimalt valg, mens for andre kan dette valget være en kompromissløsning. Et optimalt valg forekommer når en fritt kan velge mellom flere løsninger til gitte priser. En kompromissløsning er i utgangspunktet en optimal løsning men gitt noen betingelser eller begrensinger. En slik situasjon oppstår for eksempel når en familie mottar kontantstøtten mens de venter på å få en barnehageplass. Hvis det er slik at familien har et ønske om en barnehageplass, og de vil bruke denne så snart de får en, vil denne familien være en dårlig representant for de som foretrekker kontantstøtten. For å få et bedre inntrykk av hvem det er som foretrekker kontantstøtten som støtteordning, vil vi se nærmere på mødre som velger kontantstøtten og som ikke har intensjoner om å gjøre noe annet.

Foreldre kan velge kombinasjonsløsningen delvis barnehage og delvis kontantstøtte. Hvorfor foretas dette valget? Er det noen av mødrenes arbeidsmarkedskvalifikasjoner som tilsier et slikt valg? Sammenligningsgruppen eller referansegruppen for analysen av de ulike valgene vil konsekvent være gruppen mødre med heltids barnehage.

Datagrunnlag

Utvalget for analysen omfatter mødre hvis yngste barn var mellom ett og tre år i 1999. Mødre med yngre barn og mødre med flere barn i kontant-

støttealder er ekskludert fra utvalget. Den siste gruppen utgjorde svært få personer. Utvalget utgjør 1552 mødre.

Blant familiene der det yngste barnet var ett eller to år gammelt har 1147 familier valgt kontantstøtten⁷. Det er da 405 familier som velger heltids barnehage. Gruppen med kontantstøtte kan vi dele opp i underkategorier der 1012 mødre, eller 65 prosent av utvalget, har valgt full kontantstøtte. I gruppen mødre med full kontantstøtte er det en undergruppe på 596 personer som utgjør kategorien mødre som foretrekker kontantstøtten. Denne gruppen utgjør dermed 38 prosent av hele gruppen mødre med barn i kontantstøttealder. Til slutt har vi gruppen mødre som velger kombinasjonsløsningen delvis barnehage og delvis kontantstøtte. De utgjør bare 135 personer eller 9 prosent av hele utvalget. Denne oppdelingen viser at av alle mødre som har sitt yngste barn i kontantstøttealder, er det 38 prosent som ser ut til å foretrekke kontantstøtten, mens de resterende 62 prosent enten har eller har et ønske om en barnehageplass.

Tabellene 7.2 og 7.3 viser gjennomsnittsverdiene på mødres kjennetegn, for hele utvalget og for de ulike gruppene. Tabell 7.2 viser mødrenes yrkessituasjon. Mødrenes yrkesmønster presenteres med flere variabler enn de som er tatt med i analysen for å få et inntrykk av om det er systematiske forskjeller mellom disse gruppene av mødre.

Mødres yrkesdeltakelse

Den totale yrkesaktiviteten⁸ rett før innføringen av kontantstøtten, dvs. ved utgangen av juli 1998, ble estimert fra dataene. Disse tallene settes opp mot hvor mange som fortsatt er yrkesaktive våren 1999. Differansen viser det antallet som i gjennomsnitt gikk ut av yrkeslivet i perioden fra august 1998 til våren 1999, dvs. i perioden kontantstøtten har virket. Tabellen viser videre den totale andel mødre som er i arbeid våren 1999 i de ulike gruppene. Differansen mellom den totale yrkesdeltakelsen og andelen i arbeid utgjør andelen mødre som er i ulønnet permisjon våren 1999. Andelen mødre med heltids- og deltidsarbeid samt gjennomsnittlig antall arbeidstimer per uke er vist for de ulike utvalgene. Helse- og sosialsektoren har ofte vært i fokus i

⁷ Av alle familiene som velger kontantstøtte for sitt yngste barn mellom ett og tre år er det bare 39 fedre (3 prosent) som mottar kontantstøtten, og ca. det samme antallet, 3 prosent, hvor foreldrene mottar kontantstøtten sammen. Dataene viser at 90 prosent av disse fedrene er yrkesaktive, og av disse jobber i underkant av 80 prosent full dag eller mer. Det kan derfor konkluderes med at blant de få mennene som mottar kontantstøtten jobber 70 prosent, eller 27 personer full tid eller mer. Andelen mottakere som er fedre skulle derfor ikke forstyrre bildet av mødres tilpasning til kontantstøtten og små barn.

⁸ Total yrkesaktivitet omfatter mødre med inntektsgivende arbeid og mødre i permisjon.

forbindelse med kontantstøtten, og tabellen viser den prosentvise andel av hver gruppe som jobber i helse- og sosialsektoren. Siden arbeidstidsordninger utenom vanlig dagtid også krever barnetilsyn utenom vanlig dagtid, er det av stor betydning å se om arbeidstidsordningen samvarierer med mødres valg. Tabell 7.2 viser også andelen hjemmeværende mødre, evt. kombinasjonen hjemmeværende/studententer samt mødre som er studenter, trygdet eller annet våren 1999.

Presentasjonen i tabell 7.2 viser til dels store forskjeller i yrkesmønsteret mellom de ulike gruppene mødre. Som forventet finner vi de største forskjellene mellom mødre som bruker heltids barnehage og mødre som foretrekker kontantstøtten.

Vi ser at for hele gruppen mødre med barn i kontantstøttealder var ca. 80 prosent yrkesaktive ved utgangen av juli 1998. Dette tallet hadde falt til ca. 77 prosent våren 1999. Mødre som velger heltids barnehage har en yrkesdeltakelse på over 90 prosent og som er svært lik menns. I august 1998 var 91 prosent yrkesaktive, en andel som falt til vel 88 prosent våren 1999. Denne gruppen mødre benytter i liten grad ulønnet permisjon etter fødselspermisjonen og de aller fleste er i arbeid. Bare vel 3 prosent er hjemmeværende i følge dataene. Majoriteten av disse mødrene arbeider heltid og gjennomsnittlig antall arbeidstimer per uke på 29 timer er langt over gjennomsnittet for de andre gruppene. Gruppen av mødre som velger heltids barnehage skiller seg ikke ut når det gjelder sektortilhørighet, rundt 20 prosent av mødrene tilhører helse- og sosialsektoren, som er gjennomsnittet for de fleste andre gruppene av mødre. Imidlertid arbeider denne gruppen for det meste på dagtid og i mye større grad enn de andre gruppene. Dette resultatet harmonerer med barnehagebruk på dagtid. Avstanden i yrkesaktiviteten mellom denne gruppen og mødre som foretrekker kontantstøtten er stor. Blant mødre som foretrekker kontantstøtten deltok vel 70 prosent i yrkeslivet ved innføringen av støtten. Denne andelen falt også svært moderat til 66 prosent våren 1999. Imidlertid er dette gruppen som i størst grad benytter seg av ulønnet permisjon, slik at andelen mødre som er på jobb bare utgjør 56 prosent. Denne gruppen tilbringer i gjennomsnitt 14 timer per uke i lønnet arbeid, altså noe under halvparten av det mødre med heltids barnehage gjør. Mødre som foretrekker kontantstøtten arbeider i større grad deltid, og de har den høyeste andelen mødre i fleksible arbeidstidsordninger (ubekvem arbeidstid). Når man tar i betraktning den lave andelen mødre som er i arbeid, betyr det at en majoritet av disse mødrene jobber utenom dagtid. Som forventet er dette også gruppen mødre som har den største andelen hjemmeværende. Totalt sett har imidlertid disse to gruppene mødre lik tilknytning til helse- og sosialsektoren.

Den lille gruppen mødre som bruker delvis barnehage og redusert kontantstøtte har en total yrkesdeltakelse som bare ligger noe under mødre med fulltids barnehage. Men dette er den gruppen som har flest deltidsarbeidende flest som arbeider i helse- og sosialsektoren og der en høy andel arbeider med ubekvem arbeidstid.

Mødres sosio-økonomiske kjennetegn

Tabell 7.3 presenterer mødrenes sosio-økonomiske kjennetegn. Tabellen viser at mødre som bruker en eller annen form for barnehage i gjennomsnitt er noe eldre enn de andre mødrene. Det er til dels store forskjeller i utdanningsnivå. De største forskjellene finner vi igjen mellom mødre som bruker heltids barnehage og mødre som foretrekker kontantstøtten. Blant mødre i den første gruppen har nærmere halvparten utdanning på universitetsnivå. Denne gruppen mødre har også høyest gjennomsnittlig inntekt. Kanskje som forventet har disse mødrene partnere som har den høyeste gjennomsnittsinntekten. Mødre som foretrekker kontantstøtten har i gjennomsnitt lavest utdanning. 77 prosent har videregående skole eller lavere. Det kan nevnes at blant mødre som foretrakk kontantstøtten, men som ikke var yrkesaktive i 1999, hadde nærmere 89 prosent videregående skole eller lavere (fra dataene, men ikke vist i tabellen). Blant mødre med full kontantstøtte er det likeledes en høy andel med videregående skole eller lavere, nærmere 70 prosent. Utdanningsmønsteret til mødre som velger delvis kontantstøtte og delvis barnehage ligner i stor grad mønsteret til mødre med full tids barnehage, men med en større andel som har 3 til 4 års universitetsutdanning (som inkluderer sykepleierutdanning) og en lavere andel som har mer enn 4 års universitetsutdanning. Ser vi nærmere på oppdelingen i fagområdene undervisning, helse- og andre fag for gruppen med 3–4 års universitetsutdanning, er det en overvekt av mødre med lærerutdanning og sykepleierutdanning i gruppen med kombinasjonsløsningen redusert tid i barnehage og delvis kontantstøtte.

Mødre som bruker heltids barnehage er overrepresentert fra Oslo og Akershusområdet og fra Nord-Norge. Mødre som foretrekker kontantstøtten er i større grad fra Østlandet, Agder og Rogaland og Vestlandet enn gjennomsnittet for hele utvalget. Kombinasjonsløsningen barnehage og kontantstøtte er overrepresentert i Trøndelag og delvis på Østlandet, og underrepresentert i Oslo og Akershusområdet.

Mødre som foretrekker kontantstøtten har litt høyere gjennomsnittlig barnetall enn andre mødre. De har også en overvekt av ettåringer. Familier som bruker barnehage i en eller annen form har derimot i stor grad barn på to år. Disse forskjellene bekrefter norske foreldres preferanser for mye foreldreomsorg for barna når de er ett år, men også at denne preferansen er dalende for toåringer.

Det er liten variasjon i andelene som er gift eller samboer i de ulike gruppene, stort sett er majoriteten, ca. 60 prosent, gift mens ca. 30 prosent er samboere. Størst andel samboere er det blant mødre hvis yngste barn er ett år og som foretrekker kontantstøtten framfor barnehage.

Hva kjennetegner mødre som mottar full kontantstøtte, mødre som foretrekker kontantstøtten og mødre som velger delvis kontantstøtte?

Mødres valg av kontantstøtteordning er estimert med en probit modell. Resultatene er vist i tabell 7.4 (se neste side). Tabellen inneholder analysene av de tre valgene; mor velger full kontantstøtte, mor velger kontantstøtten og foretrekker denne, og mor velger delvis kontantstøtte/delvis barnehage. For å oppnå et likt sammenligningsgrunnlag er referansegruppen for de tre analysene gruppen med mødre som velger heltids barnehage. Mødre med både ett- og toåringer er tatt med i analysen. Det denne form for analyse kan opplyse om, i tillegg til de deskriptive data, er hvordan mødres ulike kjennetegn har betydning for hennes valg, når det samtidig kontrolleres for de andre kjennetegnene. For eksempel, hva er betydningen av morens utdanning når det samtidig kontrolleres for antall barn og regiontilhørighet?

Mødre som velger full kontantstøtte

Av mødre i utvalget valgte 65 prosent å motta full kontantstøtte i 1999. For denne analysen er gruppen mødre som velger både kontantstøtte og barnehage ekskludert. Valget blir dermed mellom full kontantstøtte eller heldags barnehage.

Resultatene viser at morens alder ikke har noen betydning for valget av full kontantstøtte. Det har heller ikke antall barn i familien. Men mødre med barn på ett år velger i størst grad denne ordningen.

Resultatene viser at utdanningsnivå og -type har betydning for valget av full kontantstøtte. Referansegruppen er mødre med lavest utdanning, dvs. fullført to år på videregående eller lavere. Mødre med fullført videregående skole

velger i like stor grad denne løsningen som mødre med lavere utdanning. Det samme gjelder mødre med lærerutdanning. Men mødre med annen type universitetsutdanning, inklusiv helse- og sosialfag, velger i mindre grad full kontantstøtte enn mødre med lav utdanning.

Tabell 7.4 Mødre velger full kontantstøtte, mødre foretrekker kontantstøtte og mødre velger delvis kontantstøtte og delvis barnehage.

Probability modell. Mors valg=1, referansegruppen er mødre som velger heltids barnehage =0. Standard avvik i parantes.

Forklarende variabler	Mor velger full kontantstøtte	Mor foretrekker kontantstøtten	Mor velger delvis kontantstøtte/ delvis barnehage
Konstantledd	-0,02 (1,21)	-0,50 (1,42)	-3,64 (2,13)*
Alder	0,03 (0,08)	0,02 (0,09)	0,12 (0,13)
Alder kvadrert	-0,0005 (0,001)	-0,0005 (0,001)	-0,001 (0,002)
Antall barn i familien	0,008 (0,07)	0,11 (0,08)	0,02 (0,12)
Yngste barn ett år	0,55 (0,08)***	0,60 (0,09)***	-0,08 (0,14)
Fullført videregående, nivå 2	-0,15 (0,11)	-0,21 (0,12)*	0,04 (0,19)
Fullført 1-2 år ved universitet	-0,34 (0,14)**	-0,50 (0,17)**	-0,11(0,25)
Fullført 3-4 år ved universitet, undervisning	-0,22 (0,16)	-0,44 (0,20)**	-0,05(0,27)
Fullført 3-4 år ved universitet, helse	-0,39 (0,18)**	-0,53 (0,22)**	0,02(0,29)
Fullført 3-4 år ved universitet, andre fag	-0,54 (0,17)***	-0,98 (0,22)***	-0,27(0,28)
Fullført > 4 år ved universitet, forskerutdanning	-0,55 (0,19)**	-0,80 (0,24)***	-0,44 (0,33)
Gift	0,50 (0,16)***	0,63 (0,19)***	0,73 (0,29)**
Samboer	0,35 (0,16)**	0,50 (0,19)**	0,67 (0,29)**
Mannens arbeidsinntekter	-0,0002 (0,0003)	-0,0003 (0,0003)	-0,0005 (0,0005)
Mors arbeidsinntekter/trygd etc.	-0,001 (0,0003)***	-0,002 (0,0004)***	-0,0007 (0,0005)
Uten innvandrerbakgrunn	0,21 (0,13)	0,32 (0,16)	0,23 (0,23)
Fra Østlandet	0,30 (0,11)**	0,47 (0,14)***	0,70 (0,20)***
Fra Agder og Rogaland	0,37 (0,13)**	0,59 (0,16)***	0,82 (0,22)***
Fra Vestlandet	0,22 (0,12)*	0,35 (0,15)**	0,27 (0,23)
Fra Trøndelag	0,38 (0,15)**	0,53 (0,18)**	1,04 (0,23)***
Fra Nord-Norge	0,10 (0,14)	0,24 (0,17)	0,51 (0,23)**
Mor var i jobb august 98	-0,66 (0,12)***	-0,83 (0,13)***	-0,47 (0,22)**
Mor jobber med ubekvem arbeidstid	0,48 (0,10)***	0,67 (0,11)***	0,44 (0,16)**
R ²	12,73	22,33	10,81
Utvalgets størrelse	1417	1001	540

* Statistisk signifikans på 10 prosentnivå. ** Statistisk signifikans på 5 prosentnivå.

*** Statistisk signifikans på 1 prosentnivå.

Giftede og samboende mødre velger i større grad full kontantstøtte framfor heldags barnehage enn alenemødre. Mødre med høyere egen inntekt velger i mindre grad full kontantstøtte enn mødre med lavere egen inntekt. Mannens arbeidsinntekter har ingen betydning for morens valg av full kontantstøtte framfor heldags barnehage.

Vi ser videre at regiontilhørighet har betydning for valget av full kontantstøtte. For analysen er mødre fra Oslo og Akershusområdet referansegruppen. Resultatene viser at det er større sannsynlighet for at mødre fra Østlandet, Agder og Rogaland, Trøndelag og til dels Vestlandet velger denne løsningen enn mødre fra Oslo og Akershus. Eneste unntak er mødre fra Nord-Norge.

Mødre som var yrkesaktive i august 1998 hadde lavere sannsynlighet for å velge full kontantstøtte enn mødre som ikke var yrkesaktive. Dette er i samsvar med forventningene om at mødre som står utenfor yrkeslivet vil oppfatte kontantstøtten som en omsorgslønn. Yrkesaktive mødre som jobber utenom vanlig dagtid er mer tilbøyelige til å velge kontantstøtten framfor heldags barnehage enn mødre som jobber vanlig dagtid. Gjennomsnittsverdiene i tabell 7.2 viste en høy andel av mødre med ubekvem arbeidstid i denne gruppen. Tar vi bare utgangspunkt i mødre som er i arbeid vil prosentandelen med ubekvem arbeidstid bli 47 prosent, altså nærmere halvparten av mødre i arbeid.

Mødre som foretrekker kontantstøtten

Gruppen som foretrekker kontantstøtten utgjør 596 mødre. Dette er en undergruppe av mødrene som velger full kontantstøtte. Sammenligningsgruppen er igjen begrenset til mødre med heltids barnehage. Resultatene vises i kolonne 2 i tabell 7.4.

Resultatene viser at heller ikke for denne gruppen mødre har alderen betydning for valget. Noe overraskende har ikke familien størrelse det heller. Imidlertid er det klart at sannsynligheten for å foretrekke kontantstøtten framfor heldags barnehage er mye høyere blant mødre med ettåringer enn mødre med toåringer.

Høyere utdanning har stor betydning for om moren foretrekker kontantstøtten framfor heldags barnehage. Sannsynligheten for dette valget synker betraktelig med høyere utdanning, og det gjelder både nivå og type. Disse resultatene bekrefter tidligere oversikter over gjennomsnittsverdier. Mødre som foretrekker kontantstøtten har en overvekt av lav utdanning, og effekten av utdanning er sterk selv om analysen kontrollerer for betydningen av barn på ett år, inntekter, regiontilhørighet osv.

Gifte og samboende mødre foretrekker kontantstøtte framfor heldags barnehage langt oftere enn alenemødre. Morens egne inntekter har stor betydning for dette valget. Høyere egne inntekter vil signifikant redusere sjansen for at hun foretrekker kontantstøtten. Vi ser også at den negative effekten av egen inntekt er større for denne gruppen enn for hele gruppen mødre som velger full kontantstøtte (som også inkluderer mødre som søker eller venter på en barnehageplass). Mannens inntekter har heller ikke her betydning for morens valg.

Det er til dels store regionale forskjeller når det gjelder mødre som foretrekker kontantstøtten. Mødre fra Østlandet, Agder og Rogaland, Vestlandet og Trøndelag foretrekker kontantstøtten framfor heldags barnehage i betydelig større grad enn mødre fra Oslo og Akershusområdet. Forskjellen er størst mellom Østlandet og Agder og Rogaland på den ene siden og Oslo og Akershus området på den andre. Igjen avviker Nord-Norge, som er på nivå med Oslo og Akershus.

Om mødrene var yrkesaktive 1. august 1998 reduseres sannsynligheten for at de foretrekker kontantstøtten. Allikevel vet vi at 66 prosent av denne gruppen fortsatt var tilknyttet yrkeslivet våren 1999 og at en liten majoritet på 56 prosent faktisk var i arbeid på dette tidspunktet. Mødre som jobber utenom vanlig dagtid foretrekker i mye større grad kontantstøtten enn mødre som jobber på dagtid. Tabell 7.2 viser også at mødre som foretrekker kontantstøtten var gruppen som hadde størst andel mødre med ubekvem arbeidstid. Hvis vi utelukkende tar i betraktning mødre i arbeid, viser det seg at 61 prosent av mødre i arbeid hadde ubekvem arbeidstid.

Mødre med delvis kontantstøtte og delvis barnehage

Resultatene i kolonne 3 i tabell 7.4 viser resultatene fra analysen av den lille gruppen mødre (135 personer) som velger delvis kontantstøtte og delvis barnehage, sammenlignet med gruppen av mødre med heltids barnehage.

Som vi allerede har sett er det mange likhetspunkter mellom disse to gruppene, spesielt når det gjelder utdanningsnivå. Begge gruppene har mødre med høyt utdanningsnivå. Det er heller ingen forskjeller mellom utdanningsnivåer når det gjelder sannsynligheten for å velge denne kombinasjonsløsningen, når referansegruppen er mødre med heltids barnehage.

Det som i første rekke skiller denne gruppen fra gruppen av mødre med barnehage som eneste valg er bosted. Sannsynligheten for å velge denne ordningen er størst i Trøndelag. Men mødre fra Østlandet, Agder og Rogaland og Nord-Norge er også mer tilbøyelige til å velge denne ordningen enn mødre fra Oslo og Akershus. Man kan spekulere på hvorfor denne

løsningen er så mye mer utbredt i noen regioner. Det kan skyldes at redusert oppholdstid i barnehagene er lettere tilgjengelig i kombinasjon med bruken av redusert arbeidstid. Resultatene viser også at mødre med fleksible arbeidstidsordninger er mer tilbøyelige til å velge denne ordningen. Man må kunne anta at disse arbeidstidsordningene allikevel begrenses til dagtid.

Sammendrag

Dette kapittelet har gjort et forsøk på å danne et bilde av hvem det er som velger hva når det gjelder kontantstøtteordninger og valg av barnehage. Når mødre deles inn i grupper etter hva de velger av løsninger og deres kjennetegn presenteres med akkumulerte andeler og gjennomsnittstall, kan vi se noen mønstre. I store trekk kan det slås fast at mødre som velger heltids barnehage gjennomgående har høyest utdanning, de har svært høy preferanse for yrkeslivet og de har de høyeste egne arbeidsinntektene. Denne gruppen har også de høyeste andre familieinntektene (mannens inntekter) i gjennomsnitt, og de har den største andelen fra Oslo og Akershus. Gruppen av mødre som velger delvis kontantstøtte og redusert oppholdstid i barnehage er den gruppen som ligner mest den første gruppen. De aller fleste er yrkesaktive og de er svært stabile i yrkeslivet, de har høy utdanning, relativt høye egne arbeidsinntekter og de har flest toåringer. Denne gruppen har høyest andel mødre med 3–4 års universitetsutdanning og en dominerende andel jobber deltid. En høy andel jobber i helse- og sosialsektoren, og en overvekt av denne gruppen kommer fra Trøndelag og Østlandet.

Mødre som foretrekker kontantstøtten er den gruppen som totalt sett har lavest utdanning, 45 prosent er ikke i arbeid, og gruppen har i gjennomsnitt de laveste egne arbeidsinntektene. Av de som er i arbeid jobber vel 60 prosent deltid og vel 60 prosent arbeider med ubekvem arbeidstid. Denne gruppen har litt høyere gjennomsnittlig barnetall og de er lavest representert i Oslo og Akershusområdet. Imidlertid må det nevnes at blant etniske grupper i Oslo og Akershus er andelen mødre som mottar kontantstøtten mye høyere enn blant mødre uten innvandrerbakgrunn (Kavli 2001).⁹

Analysene av valgene av kontantstøtteordning bekrefter at mødres ulike kjennetegn har betydning for valgene de tar. Høyere utdanning reduserer sannsynligheten for å velge full kontantstøtte og også sannsynligheten for å foretrekke kontantstøtten. Analysene viser at mannens inntekter ikke har noen betydning for mødrenes valg, men derimot har mødrenes egne inntekter

⁹ Kavli (2001) fant at blant pakistanske mødre mottok 96 prosent kontantstøtten, blant somaliske mødre 89 prosent og blant vietnamesiske mødre 73 prosent.

betydning for ønsket om kontantstøtte. Resultatene viser at mødre med høyere inntekter i mindre grad ønsker kontantstøtten. Det er regionale forskjeller når det gjelder valg av kontantstøtteordninger og bruk av kontantstøtte er høyt korrelert med fleksible arbeidstidsordninger. Resultatene må sies å korrespondere med både forventninger ut fra økonomisk teori og mange av argumentene rundt innføringen av kontantstøtten.

8 Er mødres yrkesaktivitet endret etter innføringen av kontantstøtten?

Innledning

I 1998 var fire av fem småbarnsmødre yrkesaktive. Har innføringen av kontantstøtten ført til at færre kvinner tar del i yrkeslivet?

Mødres tilknytning til yrkeslivet kan endres på forskjellig vis. Hun kan velge å gå ut av yrkeslivet og bli hjemmeværende for en stund eller hun kan velge å beholde jobben men gå ut i ulønnet permisjon. Andelen mødre som er i arbeid påvirkes både av at mødre går ut av yrkeslivet og at de går ut i permisjon. Alternativt kan mødre beholde jobben, men redusere antall arbeidstimer per uke. For noen familier er fleksible arbeidstidsordninger den beste løsningen, hvor arbeid til ulike tider av døgnet kan få kabalen til å gå opp.

Mange ulike argumenter kom frem i debatten rundt kontantstøtten og mange av dem gjaldt foreldrenes fordeling av tid mellom hjem og arbeidsliv. Kontantstøtten som inntektsoverføring gir grunnlag for en rekke økonomiske betraktninger når det gjelder familiens beslutninger. Men en målsetting med kontantstøtten var også å påvirke gjeldende familieverdier. For en mer utførlig presentasjon av argumentene rundt innføringen av kontantstøtten vises til kapittel 2. Det teoretiske grunnlaget for analysene i rapporten er diskutert i kapittel 3.

Dette kapittelet inneholder en studie av mødres yrkesdeltakelse i et makroperspektiv. Vi analyserer småbarnsmødres totale yrkesaktivitet og gjennomsnittstall for hele gruppen av mødre med barn i kontantstøttealder i 1998 og i 1999. Analysene vil vise om det har skjedd kortsiktige endringer i mødres yrkesaktivitet etter innføringen av kontantstøtten. I det neste kapittelet analyser vi endringer i tilknytning til arbeidslivet i et mikroperspektiv; vi ser på hvem det er som endrer sin yrkesdeltakelse og hvordan dette gjøres.

Følgende fire mål blir brukt i analysen av mødres yrkesdeltakelse:

1. Den totale yrkesaktiviteten¹⁰.
2. Andel mødre i arbeid.
3. Antall arbeidstimer blant yrkesaktive mødre.
4. Andel mødre med ubekvem arbeidstid¹¹.

¹⁰ Den totale arbeidsstyrken; mødre i arbeid og mødre i permisjon.

¹¹ Ubekvem arbeidstid er definisjonen på alle arbeidstidsordninger utenom vanlig dagtid.

Med innføringen av kontantstøtten kan flere mødre finne det mer lønnsomt å være hjemme, og de kan velge å gå ut av yrkeslivet, dvs. forlate jobben. Mødre kan alternativt velge å være hjemme med en permisjonsordning, mens de beholder jobben. Begge valg vil påvirke andelen mødre som er i arbeid. Noen yrkesaktive mødre vil velge å redusere antall arbeidstimer per uke. Kontantstøtten gir også foreldre bedre mulighet til å bruke andre barnetilsynsordninger enn barnehage. For foreldre som velger å fordele sin tid mellom lønnet arbeid og arbeid i hjemmet med fleksible arbeidstidsordninger, kan kontantstøtten finansiere nødvendig barnetilsyn utenom vanlig dagtid, eller den kan øke familiebudsjettet for foreldre som selv bytter på omsorgsoppgavene.

Metode

Formålet med analysen er å se om de fire målene for yrkesaktiviteten er endret fra 1998 til 1999. Dersom det har skjedd endringer, er det kontantstøtten som har forårsaket disse, eller kan det være andre forhold, for eksempel endringer i arbeidsmarkedet som er årsaken?

En metode for å sortere ut effekten av kontantstøtten fra andre trender og forhold i arbeidsmarkedet er å benytte en kontrollgruppe. Kontrollgruppen må i størst mulig grad være sammenlignbar med målgruppen, som er mødre med barn mellom ett og tre år. Kontrollgruppens arbeidsmarkeds-kvalifikasjoner må kunne sammenlignes med målgruppens. Dessuten må de to mødregruppene møte de samme arbeidsmarkedsvilkårene. I tillegg må det forutsettes at forholdene på arbeidsmarkedet ellers holder seg stabile fra 1998 til 1999, for både målgruppen og kontrollgruppen. Endringene i gruppene kan heller ikke påvirke hverandre. Kontantstøtten er et nytt familiepolitisk virkemiddel som utelukkende har foreldre med barn mellom ett og tre år som målgruppe. Hvis målgruppen kan sammenlignes med kontrollgruppen, kan endringer i yrkesaktiviteten blant målgruppen som ikke har skjedd tilsvarende for kontrollgruppen tilskrives kontantstøtten.

Mødre med barn mellom ett og tre år og mødre med barn mellom tre og seks år kan sammenlignes på flere plan. Barn mellom ett og seks år er helt avhengig av foreldres omsorg og overoppsyn, selv om intensiteten avtar over tid. Foreldrene må skaffe barnetilsyn, eller ta omsorgsoppgaven på skift seg imellom, den tiden de er i yrkesrettet arbeid. De to gruppene mødre møter et stabilt arbeidsmarked med liten arbeidsløshet. Imidlertid er tilbudet av barnehageplasser generelt bedre for barn fra tre år og oppover, og dette

forholdet har endret seg lite i tiden for analysen¹². Holdninger til mødre som yrkesdeltakere og omsorgsgivere kan være forskjellig for målgruppen og kontrollgruppen, men de forutsettes ikke å ha endret seg mye fra 1998 til 1999. Mødrene i kontrollgruppen er i gjennomsnitt bare 2 til 3 år eldre og skulle i det vesentlige ha de samme arbeidsmarkedskvalifikasjoner som mødre i målgruppen. Med de nevnte forutsetninger anser vi gruppen av mødre hvis yngste barn er mellom tre og seks år for å være sammenlignbar med mødre i målgruppen.

Det er forutsatt uendrede institusjonelle eller politiske forhold ellers i arbeidsmarkedet i den korte perioden for analysen, noe som tilsier stabile og uendrede arbeidsforhold for de to gruppene, sett bort fra kontantstøtten. Noen arbeidsvilkår er imidlertid forskjellige for de to mødregruppene, blant annet retten til ulønnet permisjon med tilhørende jobbsikkerhet som bare gjelder målgruppen. Imidlertid har ikke denne rettigheten endret seg de siste årene, så en endring i målgruppens yrkesaktivitet i forhold til kontrollgruppens kan ikke tilskrives endringer i dette vilkåret. Det er åpenbart at en større andel av kontrollgruppen vil være i arbeid siden denne gruppen ikke har tilbud om ulønnet permisjon, men dette forholdet gjelder for begge årene. Det er den relative endringen mellom de to gruppene som er av interesse. Endringer i totaltallene for kontrollgruppen vil på sin side si noe om utviklingstrender og stabiliteten i arbeidsmarkedet.

Både mødre i kontrollgruppen og mødre i målgruppen kan redusere sin arbeidstid på grunn av små barn, så her skulle forutsetningene på arbeidsmarkedet være de samme. Det bør imidlertid legges til at forutsetningene for å få en barnehageplass som regel er betydelig enklere for barn mellom tre til seks år enn yngre barn, og at innføringen av kontantstøtten også kan ha gjort det noe enklere. Imidlertid var debatten om familieverdier og kontantstøtte i første rekke rettet mot barn mellom ett og tre år.

Metoden for denne analysen er å estimere endringer på flere plan. Først beregnes endringene fra et tidspunkt til et annet, separat for målgruppen og kontrollgruppen. Deretter vurderes endringene sammen, og endringene som har skjedd for kontrollgruppen fra det ene tidspunktet til det andre regnes som den «normale endringen» som ville ha funnet sted på arbeidsmarkedet hvis en ser bort i fra innføringen av kontantstøtten. Hvis det har skjedd en økning i mødres totale yrkesdeltakelse fra 1998 til 1999 blant mødre i

¹² Det bør legges til at kontantstøtten medførte en liten nedgang i etterspørselen etter barnehageplasser fra 1998 til 1999 og at denne nedgangen har medført en liten økning i plasser for 3-5 åringer. Imidlertid antar vi at seksårsreformen i 1997 hadde en betydelig større positiv innvirkning på antall plasser for den eldste gruppen.

kontrollgruppen, vil dette anses som en utvikling betinget av andre vilkår enn innføringen av kontantstøtten. Dersom den totale yrkesdeltakelsen blant mødre i målgruppen falt fra 1998 til 1999, legges økningen i yrkesmålet for kontrollgruppen til når en beregner den totale effekten av det nye politiske virkemiddelet (Difference of Difference, DD, Gruber 1994).

Den påviste «endringen av endringen» i mødres yrkesdeltakelse skal i denne modellen representere de endringer som har skjedd etter innføringen av kontantstøtten. Holdbarheten av resultatene er avhengig av at forutsetningene som er satt for målgruppen og kontrollgruppen stemmer.

«Endringen av endringen» med regresjonsanalyse

Riktigheten av den konklusjonen som blir trukket basert på denne enkle analysen kan også kontrolleres med regresjonsanalyser av de fire målene for mødres yrkesdeltakelse.

De fire avhengige variablene i disse separate analysene er sannsynligheten for at moren er: 1) yrkesaktiv, 2) i arbeid, i tillegg til 3) arbeidstimer per uke (for yrkesaktive mødre), og 4) arbeidstid utenom vanlig dagtid (kalt ubekvem arbeidstid i analysen).

De uavhengige variablene i regresjonsanalysen er kjennetegnene som er viktig for mødres beslutning om tilknytning til yrkeslivet. Morens alder reflekterer betydningen av hennes livsfase og verdien av hennes produksjon i hjemmet, og alderen kvadrert sier noe om aldersprofilen på mødres tilknytning til yrkeslivet. Antall barn i familien forteller noe om verdien av morens tid utenfor lønnet arbeid. Morens utdanning indikerer hennes inntekspotensiale og hennes holdning til lønnet arbeid. Morens sivilstatus innebærer blant annet ulike forutsetninger for familieinntekter. Mannens inntekter har betydning for den verdi moren setter på produksjon i hjemmet. Nasjonalitet har betydning for kvinnens rolle som mor og arbeidstaker. Regional tilhørighet kan innebære ulike forutsetninger på arbeidsmarkedet, ulikheter i holdninger til barnetilsyn, tilbudet av barnetilsynsordninger etc, og ikke minst ulik bruk av kontantstøtte. Regresjonsanalysen er konstruert slik at noen variabler skal representere de endringene som ble beregnet i den første makroanalysen. Vi er interessert i endringene for målgruppen. Målgruppen, mødre med barn på ett og to år, blir representert ved en dummy (Målgruppen=1, alle andre=0) noe som vil medføre et nivåskifte i den avhengige variabelen. Videre inneholder regresjonen en dummy for året etter tidspunktet for innføringen av det politiske virkemiddelet dvs. en dummy for 1999, året etter at kontantstøtten var innført. Den tredje variabelen som konstrueres for analysen er en dummy for interaksjonen mellom året 1999 og

målgruppen mødre med barn som er fra ett til tre år. Koeffisienten til denne variabelen representerer analogen til den estimerte «endring av endring» (Difference in Difference) som ble gjort i makroanalysen. Dersom denne koeffisienten er signifikant, bekrefter den det funnet som tidligere ble gjort, at det har skjedd en endring i morens yrkesaktivitet etter innføringen av kontantstøtten.

Datagrunnlag

Utvalgene for analysen er mødre hvis yngste barn er mellom ett og tre år samt mødre hvis yngste barn var mellom tre og fem år i 1998 og 1999. Til sammen brukes fire utvalg med noe ulik størrelse. Dataene er tverrsnittsdata, men deler av utvalgene utgjør et panel.

De fire avhengige variablene i analysen er vist for de ulike utvalgene for de to årene i tabell 8.1.

Tabell 8.1. Mødres tilknytning til yrkeslivet. Gjennomsnittsverdier (veid).

	Barn 1 og 2 år		Barn 3 til og med 5 år	
	1998	1999	1998	1999
Total yrkesaktivitet	80,1	76,8	78,9	79,5
Andel i arbeid	68,6	67,6	76,8	77,3
Arbeidstimer per uke for yrkesaktive ¹	31,0	29,2	30,2	30,5
Andel med ubekvem arbeidstid ²	33,2	32,7	27,2	29,9
Utvalgets størrelse	1117	1552	651	944

¹Yrkesaktive mødre som har oppgitt arbeidstimer per uke; mødre med barn 1 og 2 år i 1998, N=841; 1999, N=1185. Mødre med barn 3-5 år i 1998, N=495; i 1999, N=748.

²Yrkesaktive mødre; utvalget mødre med barn 1 og 2 år i 1998, N=888; 1999, N=1191. Utvalget mødre med barn 3-5 år i 1998, N=513; 1999, N=750.

Tabell 8.1 viser gjennomsnittsverdier for de avhengige variablene som er brukt i analysen. Vi ser at den totale yrkesdeltakelsen blant mødre med barn under skolealder lå på rundt 80 prosent i 1998. Total yrkesdeltakelse omfatter mødre med inntektsgivende arbeid og mødre som er i permisjon. Det var en svak økning i yrkesdeltakelsen for mødre med barn over tre år fra 1998 til 1999, mens gruppen mødre med barn i kontantstøttealder reduserte sin yrkesdeltakelse noe mellom de to tidspunktene.

Andelen mødre som faktisk er i jobb har holdt seg svært stabil i tidsperioden. Den er som forventet høyere for gruppen mødre med barn mellom tre og seks år, da denne gruppen mødre ikke har den samme muligheten for ulønnet permisjon med jobbsikkerhet. Men andelen som er i

arbeid har holdt seg stabil også for kontrollgruppen, noe som indikerer et stabilt arbeidsmarked. Vi ser at andelen i arbeid er redusert med 1 prosentpoeng fra 1998 til 1999 blant mødre med de yngste barna, mens den gikk opp med 0,5 prosent for mødre med de eldste barna. I et arbeidsmarkedsperspektiv balanserer de hverandre totalt sett. Andelen mødre som jobber med ubekvem arbeidstid, her definert som all arbeidstid utenom vanlig dagtid, er nesten uforandret fra 1998 blant mødre med barn i kontantstøttealder, mens andelen har økt for mødre med eldre barn.

Ser mødres yrkesaktivitet annerledes ut i 1999 enn i 1998? Kan det skyldes kontantstøtten?

Endringene i de fire målene for mødres yrkesaktivitet fra 1998 til 1999 er vist i tabell 8.2. Endringene i yrkesaktiviteten for målgruppen, mødre med barn på ett og to år, sammenlignes med endringene for kontrollgruppen, mødre med barn som er fra tre til seks år, og de relative endringene estimeres.

Mødrene med de yngste barna hadde høyest yrkesdeltakelse i 1998 med 80,1 prosent. Imidlertid falt den totale yrkesdeltakelsen til 76,8 prosent i 1999, altså en nedgang på 3,3 prosentpoeng. Gruppen av mødre med eldre førskolebarn hadde en svakt økende yrkesaktivitet fra det ene tidspunktet til det andre, med 0,6 prosentpoeng. Hvis det forutsettes at mødrene med de eldre førskolebarna representerer et stabilt arbeidsmarked med en svak oppgang i yrkesaktiviteten, så betyr det at kontantstøtten i realiteten har medført en nedgang på 3,9 prosentpoeng. Denne reduksjonen er ikke omfattende, men det er en statistisk signifikant reduksjon (5% signifikansnivå).

Andelen mødre i arbeid vil automatisk være høyere for mødre i kontrollgruppen enn for mødre i målgruppen, på grunn av ulike forutsetninger med hensyn til ulønnet permisjon. Imidlertid vil utviklingen av andelen mødre i arbeid i kontrollgruppen si noe om stabiliteten i arbeidsmarkedet mellom de to tidspunktene. Vi ser at det har vært en svakt stigende andel mødre i arbeid blant de med barn mellom tre og seks år, mens den har falt med 1 prosentpoeng for mødre i målgruppen. Ut i fra forutsetningene for modellen har derfor andelen mødre i arbeid sunket med 1,5 prosentpoeng i 1999, om vi antar at det er en svak økning i andelen som er i arbeid blant mødre med førskolebarn som er trenden. Endringen er liten og ikke statistisk signifikant. Tatt i betraktning at den totale yrkesaktiviteten blant mødre i målgruppen har falt mer enn den totale andelen i arbeid, indikerer det at

mødre i målgruppen i mindre grad er i ulønnet permisjon i 1999 enn i 1998 (dataene viser en nedgang på 2,3 prosentpoeng, ikke vist tabellen).

Tabell 8.2. Yrkesdata for gruppen mødre med 1- og 2- åringer sammenlignet med kontrollgruppen, mødre med 3-, 4- og 5-åringer. Standard feil i parentes.

Total yrkesaktivitet

	1998	1999	Endr.	Endr. av endr.
1-2 år	80.1	76.8	- 3.3**	
(st.feil)	(1.23)	(1.07)	(1.63)	
3-5 år	78.9	79.5	+ 0.6	- 3.9**
(st.feil)	(1.61)	(1.38)	(0.9)	(1.86)

Andel mødre i arbeid

	1998	1999	Endr.	Endr. av endr.
1-2 år	68.6	67.6	- 1.0	
(st.feil)	(1.42)	(1.19)	(1.85)	
3-5 år	76.8	77.3	+ 0.5	- 1.5
(st.feil)	(1.65)	(1.43)	(2.18)	(2.86)

Arbeidstimer per uke i gjennomsnitt for yrkesaktive mødre

	1998	1999	Endr.	Endr. av endr.
1-2 år	31.0	29.2	- 1.8***	
(st.feil)	(0.42)	(0.30)	(0.52)	
3-5 år	30.2	30.5	+ 0.3	- 2.1**
(st.feil)	(0.55)	(0.38)	(0.66)	(0.84)

Andel mødre med ubekvem arbeidstid

	1998	1999	Endr.	Endr. av endr.
1-2 år	33.2	32.7	-0.5	
(st.feil)	(1.65)	(1.36)	(2.14)	
3-5 år	27.2	29.9	2.7	- 3.2
(st.feil)	(1.98)	(1.75)	(2.64)	(3.40)

Antall arbeidstimer per uke blant yrkesaktive mødre i målgruppen har sunket med gjennomsnittlig 1,8 timer i 1999. Antall arbeidstimer har imidlertid økt noe blant mødre i kontrollgruppen. Dette er i tråd med trenden det siste tiåret, som har vært en økning i antall arbeidstimer blant småbarnsmødre. Betinget av at forutsetningen for modellen stemmer er dermed effekten av kontantstøtten på målgruppen mødre med ett- og toåringer en reduksjon på 2,1 timer i uken. Denne nedgang i timeantall per uke er signifikant (5% nivå).

Den totale andelen mødre som jobber med ubekvem arbeidstid har holdt seg svært stabil blant mødre i målgruppen, foruten antydning en til en nedgang. Andelen mødre med ubekvem arbeidstid i kontrollgruppen har imidlertid økt svakt fra 1999 til 1998, med 2,7 prosent. Dersom det forutsettes at dette er trenden i arbeidsmarkedet for mødre med førskolebarn, skulle effekten av kontantstøtten faktisk medføre en nedgang i arbeid med ubekvem arbeidstid blant mødre i målgruppen med minst 2,7 prosentpoeng.

Dette resultatet er imidlertid ikke signifikant. Det bør nevnes at yrkesdataene i 1998-utvalget er noe mer ujevne og inkonsekvente enn dataene i 1999-utvalget. Noen av forskjellene mellom 1998 og 1999 kan derfor skyldes ujevne data.

Tabell 8.3. Mødres kjennetegn brukt i analysen. Gjennomsnittsverdier, veid.

	Barn 1 og 2 år		Barn 3 til 6 år	
	1998	1999	1998	1999
Alder	30,5	31,8	33,1	34,0
Andre familieinntekter	240 017	262 274	237 302	254 927
Eldre barn i familien	40,3	40,4	16,0	13,2
Fullført videregående skole, nivå 1 el. lavere	23,0	23,7	31,8	32,3
Fullført videregående skole, nivå 2	39,8	40,4	34,0	38,9
Fullført 1–2 år ved universitet	11,2	10,4	13,8	10,6
Fullført 3–4 år ved universitet	20,9	20,9	15,7	15,3
Fullført >4 år ved universitet/forskerutdanning	4,4	4,6	4,4	2,9
Alle m/fagretning undervisning	9,2	10,2	9,2	7,8
Alle m/fagretning helse og sosialfag	12,1	12,2	10,9	10,2
Gift	63,6	61,1	65,7	62,9
Samboer	30,1	30,6	21,0	22,0
Norsk	93,5	89,8	91,1	88,9
Fra Oslo/Akershus	20,2	21,0	20,4	19,2
Fra Østlandet	24,9	24,0	26,1	25,6
Fra Agder og Rogaland	15,2	14,9	15,5	17,0
Fra Vestlandet	19,6	17,5	18,6	19,5
Fra Trøndelag	8,8	10,9	8,7	8,1
Fra Nord-Norge	11,3	11,6	10,8	10,7
Utvalgets størrelse	1117	1552	651	944

Analysen av endringer i mødres yrkesaktivitet fra 1998 til 1999

Regresjonsanalyser kan bekrefte om endringene som ble påvist i analysen av makrotallene er statistisk signifikante. Vi fortsetter derfor dette kapittelet med regresjonsanalyser av de fire målene på yrkesdeltakelse; mødre som er yrkesaktive,¹³ mødre som er i arbeid, mødre som har rapportert arbeidstimer og mødre som velger en jobb med fleksibel arbeidstidsordning.

For denne analysen kombineres de to utvalgene, mødre med barn mellom ett og tre år og mødre med barn mellom tre og seks år, og for begge årene, 1998 og 1999. De fire utvalgene utgjør til sammen 4264 mødre. Denne sammenslåingen er nødvendig for å kunne estimere den relative endringen (endring av endring) i mødres yrkesdeltakelse som har skjedd etter innføringen av kontantstøtten. De tre variablene som representerer endringene er én dummy for året 1999, én dummy for gruppen mødre med barn på ett eller to år, og til slutt, én dummy for interaksjonen mellom disse to variablene. Denne siste variabelen skal plukke opp den totale endringen (endring av endring) i yrkessituasjonen for mødre i målgruppen etter innføringen av kontantstøtten. Koeffisientene til disse tre variablene bekrefter hvorvidt disse endringene er statistisk signifikante.

I tillegg til dummy variablene som bekrefter endringene i de fire målene for yrkesdeltakelsen vil analysen også kontrollere for effektene av mødrenes arbeidsmarkedskvalifikasjoner.

Gjennomsnittsverdiene til de forklarende variablene ble vist i tabell 8.3.

Yrkesaktivitet

Makroanalysen i tabell 8.2 viste en liten nedgang i den totale yrkesaktiviteten for mødre med ett- og toåringer fra 1998 til 1999. Etter å ha tatt i betraktning utviklingen i yrkesaktiviteten til mødre med de litt eldre førskolebarna, er den estimerte totale endringen i yrkesaktiviteten noe større. Regresjonsanalysen i tabell 8.4 viser resultatene av den estimerte sannsynlighet for at moren er yrkesaktiv. Effekten av de for modellen konstruerte dummy variabler viser om endringene er statistisk signifikante når vi i tillegg kontrollerer for effekten av morens arbeidsmarkedskvalifikasjoner.

Resultatene i tabell 8.4 viser at yrkesdeltakelsen øker med morens alder, men i avtagende grad. Sannsynligheten for å være yrkesaktiv er sterkt

¹³ Mødre i arbeid eller i permisjon.

økende med høyere utdanning. Mødre med utdanning på videregående nivå 1 eller lavere er referansegruppen i analysen. Mødre som har utdanning med fagretning helse og sosialfag er yrkesaktiv i større grad enn mødre med andre fagretninger. Disse fagretningene kan gå på tvers av utdanningsnivå, slik at fagretningen helse- og sosialfag inkluderer alle studieretningene innen dette området.

Både gifte par og samboere er mer aktive på arbeidsmarkedet enn alenemødre. Høyere andre familieinntekter (mannens arbeidsinntekter og trygd/stønad) betyr lavere yrkesaktivitet for småbarnsmødre. Videre er sannsynligheten større for at mødre uten innvandrerbakgrunn er yrkesaktive enn mødre med innvandrerbakgrunn. Det er mindre sannsynlig at mødre med eldre barn i tillegg til det yngste barnet mellom ett og seks år er i jobb.

Resultatene viser at det er ingen vesentlig forskjell mellom regionene i Norge når det gjelder sannsynligheten for å være yrkesaktiv. Oslo og Akershus er referanseregionen for analysen.

Analysen bekrefter en negativ, signifikant endring av den totale yrkesaktiviteten etter innføringen av kontantstøtten (se makrotallene vist i tabell 8.2). Denne effekten blir representert med variabelen «Yngste barn 1 og 2 år i 1999».

I arbeid

Tabell 8.4 viser videre resultatene fra den estimerte sannsynligheten for at en småbarnsmor er i arbeid. Vi ser at sannsynligheten for å være i arbeid øker med alderen, men i avtagende grad med alderen. Vi ser igjen at betydningen av utdanning er stor, sannsynligheten for å være i arbeid øker i økende grad for høyere utdanning. Mødre med fagretning undervisning og helse og sosial er ikke mer tilbøyelige til å være i arbeid enn andre fagretninger. Gifte mødre og i enda større grad samboende mødre er mer tilbøyelige til å være i arbeid enn alenemødre, men mødre med større andre familieinntekter vil i mindre grad være i arbeid enn mødre med lavere andre familieinntekter. Innvandrerbakgrunn reduserer sjansen for at moren er i arbeid, men det er ingen forskjeller mellom regioner i Norge når det gjelder mødres tilbøyelighet til å være i arbeid. Eldre barn i familien reduserer sjansen for at småbarnsmoren er i arbeid og likeledes barn i aldersgruppen ett til tre år. Den konstruerte variabelen, mødre i målgruppen i 1999, viser at det ikke har skjedd noen signifikant endring i sannsynligheten for å være i arbeid for denne gruppen i 1999, når vi kontrollerer for tilsvarende endringer for kontrollgruppen. Med andre ord er andelen mødre i arbeid uendret fra 1998 til 1999.

Arbeidstimer per uke for yrkesaktive mødre

Makroanalysen i tabell 8.3. viste en nedgang i gjennomsnittlige arbeidstimer per uke for målgruppen fra 1998 til 1999, som i tillegg ble noe forsterket av det faktum at mødre med eldre barn hadde økt sitt timetall noe i denne perioden. Den totale endringen ble dermed estimert til 2,1 timer. I tabell 8.4 (neste side) ser vi resultatene fra analysen av mødres valg av arbeidstimer per uke. En mors alder har ingen betydning for tilbudet av arbeidstimer per uke. I denne analysen hvor koeffisientene måler timer per uke er resultatene mer forståelige. Igjen ser vi at utdanning er en vesentlig faktor for morens valg, og denne gangen viser resultatene forskjellen i antall timer per uke for mødre med ulik utdanning, når sammenlignings-grunnlaget er mødre med lavest utdanning. Vi ser at mødre med høyere utdanning tilbringer betraktelig flere timer i uken i arbeidslivet enn mødre med lav utdanning. Mødre med mer enn 4 år på universitetet jobber vel elleve timer mer i uken enn mødre med videregående skole på laveste nivå eller lavere. Videre viser resultatene at mødre med fagretning helse og sosial jobber nesten fire timer mindre i uken enn mødre med andre fagretninger.

Det er noen regionale forskjeller i hvor mye småbarnsmødre jobber per uke. Mødre fra Oslo og Akershus er sammenligningsgrunnlaget, og vi ser at mødre fra alle regioner utenom Nord-Norge jobber færre timer i uken enn mødre fra Oslo og Akershus. Det er mødre fra Agder og Rogaland og Trøndelag som jobber færrest timer i uken sammenlignet med Oslo og Akershus. De jobber nesten 3,5 timer mindre i uken enn mødre fra det sentrale Østlandet.

Til slutt ser vi at resultatene bekrefter at yrkesaktive mødre med barn mellom ett og tre år i gjennomsnitt har redusert sine arbeidstimer per uke med 2,43 timer fra 1998 til 1999 når vi kontrollerer for utviklingen av ukentlige arbeidstimer for mødre med de eldre førskolebarna i perioden. Dette resultatet viser en noe større nedgang i gjennomsnittstimer per uke enn det som ble estimert i makroanalysen, men bekrefter at det har vært en nedgang på vel 2 timer i gjennomsnitt etter innføringen av kontantstøtten. Denne analysen omfattet alle mødre som hadde rapportert arbeidstimer. Mødre som var i permisjon på intervju tidspunktet ble også bedt om å rapportere arbeidstimer i spørreskjemaet, dvs. hvor mange timer de vanligvis jobber når de er i arbeid.

Ubekvem arbeidstid

Makroanalysen viste at andelen mødre i målgruppen med ubekvem arbeidstid (arbeidstidsordninger utenom vanlig dagtid) holdt seg svært stabil mellom 1998 og 1999. Imidlertid kunne utviklingen blant mødre med de eldre førskolebarna indikere at det var skjedd en liten endring. Denne var imidlertid ikke statistisk signifikant og kan være et resultat av ujevnheter i dataene. Resultatene fra regresjonsanalysen bekrefter også at det ikke har skjedd noen endring for målgruppen i 1999 når vi kontrollerer for gruppen av mødre med eldre barn.

Eldre mødre velger i mindre grad enn yngre arbeidstider utenom vanlig dagtid enn yngre. Ser vi nærmere på effekten av mødres utdanning, minsker sannsynligheten for å arbeide utenom vanlig dagtid med høyere utdanning. Når vi deler inn i fagretninger, bekrefter resultatene at mødre med undervisning som fagretning er mindre tilbøyelige til å arbeide utenom vanlig dagtid, mens mødre med helse og sosial som fagretning i stor grad velger en slik arbeidstidsordning. Vi ser også at mødre med flere barn i større grad velger en fleksibel arbeidstidsordning. Høyere andre familieinntekter reduserer sannsynligheten for at moren velger arbeidstid utenom dagtid. Foruten Østlandsområdet er det ingen vesentlige regionale forskjeller i Norge når det gjelder valg av arbeidstidsordninger.

Konklusjon

Analysene i dette kapittelet har vist at det har skjedd noen små, men statistisk robuste endringer i mødres yrkesdeltakelse fra 1998 til 1999. Disse endringene indikerer at arbeidsmarkedsbeslutningene som mødre med barn mellom ett og tre år foretar i 1999 er noe forskjellige fra de som ble tatt året før innføringen av kontantstøtten. Denne konklusjonen forsterkes av at arbeidsmarkedet ellers har vært meget stabilt i perioden.

Det har vært en nedgang i den totale yrkesaktivitet for mødre med barn mellom ett og tre år estimert til minst 3,9 prosentpoeng. Videre viser resultatene fra analysen at yrkesaktive mødre med barn i kontantstøttealder jobbet vel 2 timer mindre i uken i 1999 enn året før.

Når det gjelder andelen mødre som er i aktivt arbeid, har det derimot ikke skjedd noen endring. Dette betyr at den totale arbeidsstyrken, dvs. antall mødre som er på jobb har holdt seg stabil. Det er noe overraskende at denne andelen har holdt seg så stabil mens den totale yrkesaktiviteten ble noe

reduisert. Det betyr at mødre faktisk benytter seg noe mindre av ulønnet permisjon i 1999 enn i 1998.

Det er ingen ting som tyder på at bruk av arbeidstider utenom vanlig dagtid har økt etter innføringen av kontantstøtten, det har heller vært en tendens i motsatt retning.

Vi kan konkludere med at en liten gruppe mødre har benyttet sjansen til å gå ut av yrkeslivet når de kan motta kontantstøtte. Totalt for gruppen av yrkesaktive mødre med barn mellom ett og tre år, er arbeidstimer per uke i gjennomsnitt redusert noe. Utover disse to målene på yrkesdeltakelse har ikke analysen avdekket noen signifikante endringer i totalmålene verken for mødre i arbeid eller mødre med fleksible arbeidstidsordninger.

Neste kapittel fører analysen videre med en studie av individuelle endringer i yrkesatferd blant mødre i målgruppen, altså mødre med barn mellom ett og tre år.

9 Hvilke mødre har endret sin yrkesaktivitet fra 1998 til 1999?

Innledning

I kapittel 8 påviste vi noen små endringer i yrkesdeltakelsen til mødre med barn i kontantstøttealder fra 1998 til 1999. Den totale yrkesaktiviteten¹⁴ falt svakt i perioden, og gjennomsnittstimene per uke for alle mødre tilknyttet yrkeslivet¹⁵ ble noe redusert. Imidlertid er den totale andelen mødre i arbeid stabil, og det samme gjelder andelen mødre som jobber med fleksible arbeidstidsordninger¹⁶.

Kapittelet vil hovedsakelig handle om mødre som er i arbeid. Innledningsvis vil vi imidlertid se litt nærmere på forholdet mellom den totale yrkesaktiviteten og andelen som er i jobb, siden endringen i den totale yrkesdeltakelsen er liten, mens andelen som er i arbeid holder seg stabil. Mødre som deltar i yrkeslivet, men som ikke er på jobb er i ulønnet permisjon. Mødre som tar aktivt del i arbeidslivet vil velge å arbeide heltid eller deltid. De har mulighet til redusert arbeidstid med små barn og vil foreta et valg angående arbeidstimer per uke. Tabell 9.1 viser totaltallene og gjennomsnittstallene for de ulike målene for yrkesdeltakelse for 1998 og 1999, og vi ser at tallene viser små eller så godt som ingen endringer fra det ene året til det andre.

Tabell 9.1. Mødres yrkesdeltakelse, totale andeler (gjennomsnittstall), 1998 og 1999 (veid).

År	Yrkesaktivitet ¹⁷	I arbeid	Arbeidstimer ¹⁸	Heltid ¹⁹	Deltid	Ikke i arbeid
1998	80,1	68,6	30,8	29,8	38,8	31,4
1999	76,8	67,6	29,3	28,5	39,1	32,4

¹⁴ Total yrkesaktivitet omfatter mødre i inntektsgivende arbeid og mødre i permisjon.

¹⁵ Alle mødre tilknyttet yrkeslivet, inklusiv mødre i permisjon.

¹⁶ Mødre som har en jobb med arbeidstid utenom vanlig dagtid, kalt ubekvem arbeidstid i analysen.

¹⁷ Yrkesaktiv i 1998 omfatter kvinner i inntektsgivende arbeid, pluss kvinner i permisjon og kvinner som rapporterte arbeidstimer (De som ikke hadde besvart spørsmålet om inntektsgivende arbeid). Yrkesaktiv i 1999 kom direkte fra spørsmålet om moren var yrkesaktiv (yrkio).

¹⁸ Arbeidstimer per uke er her avgrenset til mødre som er aktivt på jobb.

¹⁹ Heltids- og deltidarbeid er begrenset til mødre som er på jobb. Heltid betyr 35 timer eller mer, deltid er arbeidstimer under 35 timer per uke.

I gjennomsnitt har den totale yrkesaktiviteten falt med 3,3 prosentpoeng. Det er noe overraskende at andelen mødre i arbeid kun falt med 1 prosentpoeng i perioden. Dataene (ikke vist her) viser at andelen av mødre som benyttet seg av ulønnet permisjon også falt med 2,3 prosentpoeng i tidsperioden. Blant mødre som er i aktivt arbeid har arbeidstimene per uke blitt redusert med 1,5 timer i gjennomsnitt. Ser vi videre på hvordan mødre i arbeid fordeler sin tid mellom heltid og deltid, har heltidsarbeid sunket med 1,3 prosentpoeng mens deltidsarbeidet har holdt seg svært stabilt (en økning på 0,3 prosentpoeng).

Spørsmålet som blir reist i dette kapittelet er hvorvidt det allikevel er individuelle endringer i mødres tilknytning til arbeidslivet som totaltallene ikke fanger opp, men som skjuler seg bak tallene.

Det er forventet at kvinner med lav utdanning, og dermed lave potensielle arbeidsinntekter, i størst grad vil trekke seg ut av arbeidslivet eller redusere sine ukentlige arbeidstimer. Både argumentene rundt innføringen av kontantstøtten og forventninger basert på økonomisk teori går i denne retning. Vi vil derfor teste betydningen av mødrenes utdanning på deres ulike valg og om mødre med ulik utdanning har endret sine valg etter innføringen av kontantstøtten. I tillegg ønsker vi å undersøke om det er regionale forskjeller i mødres tilknytning til arbeidslivet og om antall barn i familien har en annen betydning for morens valg etter innføringen av kontantstøtten.

Et gjennomgangstema rundt innføringen av kontantstøtten var at yrkesaktive foreldre får for liten tid til omsorg av egne barn. Et av formålene med kontantstøtten var større fleksibilitet i fordelingen av tid mellom familie og yrkesliv. Mer foreldretid med barna ville skape bedre forhold for barna og på sikt kunne lede til et bedre samfunn. Den politiske debatten fokuserte i stor grad på familieverdier, og spørsmålet er om de politiske føringer har hatt påvirkning på foreldrenes valg.

Norske kvinners og spesielt mødres inntog på arbeidsmarkedet har i det vesentligste skjedd de siste tiårene. Fortsatt er det ulike holdninger til hva som er den beste omsorgen for barn under tre år (Koren og Hellevik 2000). Vi vil i dette kapittelet foreta en analyse av hva som påvirker mødres ønsker og adferd i forhold til arbeidslivet gitt hennes preferanser.

Analysemetoder

Som et første ledd i analysen ser vi nærmere på mødres yrkesdeltakelse etter utdanningsnivå. Krysstabellene som viser tall for 1998 og 1999 gir et tosidig inntrykk av endringer i målene for yrkesaktivitet for grupper av kvinner med ulik utdanning.

For å få bredere kunnskap om hvilke faktorer som påvirker mødres valg av arbeidsform er det viktig at analysen kontrollerer for andre faktorer enn utdanning som også har betydning for valgene deres. Vi vil derfor foreta analyser på individnivå, hvor flere av mødrenes kjennetegn blir tatt med. Eksempelvis kan en mor med universitetsutdanning med ett barn foretrekke en annen form for arbeid enn en mor med samme utdanning og flere barn. En mor fra Oslo og Akershus med 4 års universitetsutdanning kan velge forskjellig fra en mor fra Vestlandet med den samme type utdanning. Årsaken til forskjellen kan være flere, for eksempel ulike forhold på arbeidsmarkedet, eller ulik holdning til fordelingen av tid mellom omsorg i hjemmet og tid til lønnet arbeid. En mor med middels utdanning og lave andre familieinntekter kan velge å jobbe, mens en mor med lik utdanning og høye andre familieinntekter kan velge å være hjemme.

Analysene av mødres valg om å delta i yrkeslivet og hennes valg om å være i aktivt arbeid vil bli utført med logistiske regresjonsanalyser med kategoriske variabler, hvor det å være yrkesaktiv gis verdien 1, og valget om å stå utenfor gis verdien 0. Valget av arbeidstimer per uke er avgrenset til utvalget av mødre som er i arbeid, og de estimeres med en ordinær lineær regresjonsanalyse. Det siste målet for analysen er morens valg om å arbeide heltid eller deltid. Referansegruppen for denne analysen er mødre som ikke er i arbeid. Disse tre valgene blir estimert med en multinomisk logistisk analyse med tre utfall.

Alle analysene gjøres separat for 1998 og 1999. De ulike analysene vil i tur og orden vise de ulike kjennetegnernes forklaringssevne når det gjelder variasjonene i de avhengige variablene. Vi vil kunne se endringer i effektene av mødrenes kjennetegn (koeffisientverdiene) fra ett år til et annet med det «blotte øye». Vi kan imidlertid ikke se om disse endringene er vesentlige statistisk sett. En metode for å måle dette er å slå utvalgene for 1998 og 1999 sammen i en analyse som har som formål å estimere eventuelle robuste endringer i koeffisientverdiene, (effektene av kjennetegnene) fra ett år til det annet. Dette gjøres med følgende modell (Kottis 1990):

$$[1] \quad \text{Yrkesmål} = \alpha + \sum \beta_j X_j + \sum \delta_k D_k$$

X_j , $j=1, \dots, N$, omfatter alle forklarende variabler som blir brukt i analysene av mødres yrkesvalg for 1998 og 1999. β_j representerer de respektive koeffisientverdiene. I tillegg kommer den siste delen av modellen, $\sum \delta_k D_k$, hvor D_k er de samme N forklarende variablene, men som nå multipliseres med en dummy for året 1999 (multipliseres med 1 hvis året=1999). Para-

meterverdiene, δ_k , vil vise endringene i effekten av kjennetegnene fra 1998 til 1999, og resultatene vil vise om endringene er signifikante.

De forklarende variablene, som også utgjør en standard for alle analysene, inkluderer de av morens kjennetegn som har betydning for hennes valg av arbeidsform; morens alder, morens alder kvadrert, antall barn i familien, det yngste barnet på ett år, morens utdanning, hennes sivile status (gift, samboer eller enslig), andre familieinntekter (en partners arbeidsinntekt, overgangsstønad eller trygd), morens nasjonalitet og videre den region moren kommer fra. Morens utdanningsnivå er delt opp i fem nivåer, fullført videregående nivå I eller lavere, fullført videregående skole, 1–2 års universitetsutdanning, 3–4 års universitetsutdanning eller mer enn 4 års universitetsutdanning. 3–4 års universitetsutdanning er videre oppdelt i fagretninger for å kunne se nærmere på om mødre med lærerutdanning og sykepleierutdanning har en annen adferd i arbeidslivet enn mødre med andre fagretninger. Mødre med den laveste utdanningen er referansegruppen. Når det gjelder morens sivile status, er gruppen enslige mødre referansegruppe. Morens nasjonalitet er delt opp i mødre med og uten innvandrerbakgrunn. Når vi måler betydningen av regiontilhørighet, er Oslo og Akershus den regionen det sammenlignes med.

Spørsmålet som er utgangspunkt for analysene er hvorvidt innføringen av kontantstøtten har hatt ulik betydning for kvinner med ulik utdanning. Tolkningen av resultatene fra analysene vil derfor fokusere på effekten av mødres utdanning på deres valg av arbeidsform når det kontrolleres for andre arbeidsmarkedskvalifikasjoner. For å kunne besvare spørsmålet for analysen må vi få et inntrykk av om betydningen av ulike utdanningsnivåer for mødrenes valg har endret seg i 1999. Metoden for å estimere endringer i effekten av de forklarende variablene vil blant annet vise om effekten av utdanningsnivåer på mødres valg i 1999 er signifikant annerledes enn i 1998.

Tatt i betraktning at andelen mødre som er på jobb har holdt seg stabil fra 1998 til 1999 er det forventet at vi vil finne de største endringene i koeffisientverdier i analysene av arbeidstimer per uke og heltids- og deltidsarbeid. Tolkningen av de endringene som kommer frem i analysen av arbeidstimer er intuitivt forståelige siden vi snakker om timer per uke. Imidlertid er tolkningen av koeffisientene i den multinomiske analysen av heltids- og deltidsarbeid problematisk. For å få en bedre forståelse av resultatene fra denne analysen vil vi beregne sannsynligheter for at moren velger de tre utfallene, heltid, deltid og ikke i arbeid. For denne estimeringen velges en referanseemor som har kjennetegn så nær gjennomsnittet av utvalget som mulig.

Siste del av kapittelet vil eksperimentere noe videre med beregnede sannsynligheter for heltids-, deltids- og ikke arbeid. Ut i fra en referanseperson kan de enkelte kjennetegn endres, og vi vil se kjennetegnets betydning ut fra sannsynligheten for morens valg. For eksempel kan sannsynligheter beregnes for ulike utdanningsnivåer eller ulike regioner, med ulikt antall barn etc. Resultatene av disse beregningene er presentert i figurer til slutt i kapittelet.

Datagrunnlag

For analysen anvender vi hele utvalget av mødre hvis yngste barn er ett eller to år i 1998 og i 1999. Målet for analysene er å undersøke endringer fra 1998 til 1999 for hele gruppen uavhengig av bruk av barnehage, kontantstøtte eller kombinasjonsløsninger. Dataene er tverrsnittsdata hvor deler av utvalgene utgjør et panel.

De avhengige variablene som skal analyseres ble presentert i innledningen til tabell 9.1. Heltidsarbeid innebærer at moren arbeider 35 timer eller mer per uke mens deltidarbeid betyr mindre enn 35 timer per uke.

De forklarende variablene som er tatt med i analysen er presentert med gjennomsnittsverdier i tabell 9.2. Mødrene er i gjennomsnitt noe eldre i 1999 enn i 1998. Den gjennomsnittlige barnefamilien i utvalget har 1,44 barn i begge årene. Fordelingen av ett- og toåringer er ganske jevn i de to årene. Andelene mødre med ulik utdanning holdt seg også ganske stabil i de to årene. I begge årene hadde ca. 64 prosent videregående skole eller lavere. Resten, 36 prosent, hadde utdanning på universitetsnivå. Majoriteten av mødrene er gift, og under 10 prosent er enslige mødre. Andelen enslige mødre økte noe i tidsrommet 1998 til 1999. Andre familieinntekter er noe større blant mødre i utvalget for 1999 enn i utvalget for 1998. Antallet mødre med innvandrerbakgrunn er også noe større i 1999, men fortsatt utgjør det kun 10 prosent av utvalget. Fordelingen mellom regioner er stort sett lik på de to tidspunktene.

Tabell 9.2 Gjennomsnittsverdier (veid) uavhengige variabler, mødre med barn på ett og to år.

	Mødre m/barn 1 og 2 år	
	1998	1999
Alder	30,5	31,8
Antall barn i familien	1,44	1,44
Yngste barn 1 år	0,55	0,51
Fullført videregående, nivå 1 el. lavere	23,0%	23,7%
Fullført videregående skole, nivå 2	39,8%	40,4%
Fullført 1–2 år ved universitet	11,2%	10,4%
Fullført 3–4 år ved universitet, undervisning	7,3 %	8,2 %
Fullført 3–4 år ved universitet, helse	6,3 %	6,2 %
Fullført 3–4 år ved universitet, andre fag	7,3 %	6,5 %
Fullført >4 år ved universitet/ forskerutd.	4,4%	4,6%
Gift	63,6%	61,1%
Samboer	30,1%	30,6%
Enslig mor	6,3 %	8,3 %
Andre familieinntekter	240,017	262,273
Uten innvanderbakgrunn	93,5%	89,8%
Fra Oslo og Akershus	20,2%	21,0%
Fra Østlandet	24,9%	24,0%
Fra Agder og Rogaland	15,2%	14,9%
Fra Vestlandet	19,6%	17,5%
Fra Trøndelag	8,8%	10,9%
Fra Nord-Norge	11,3%	11,6%
Utvalgets størrelse	1117	1552

Mødres yrkesdeltakelse etter utdanning

Innledningsvis så vi at det var små eller nærmest ingen endringer av mødres totale yrkesdeltakelse når alle mødre ble sett på under ett. Vi vil med tabellene 9.3.a og 9.3.b (neste side) se om det har skjedd en omfordeling mellom grupper av kvinner med ulik utdanning når det gjelder deres valg av arbeidstilknytning. Tabellene 9.4.a og b viser om det er endringer i mødres arbeid fordelt på 2 sektorer.

Tabell 9.3.a Mødres yrkesdeltakelse etter utdanning, 1998 og 1999 (veid).

	Yrkesaktivitet		I arbeid		Ikke i arbeid	
	1998	1999	1998	1999	1998	1999
< Videregående	62,9	61,4	53,8	54,7	46,2	45,3
Videregående, nivå 2	78,6	75,0	67,2	66,2	32,8	33,8
Universitet 1–2 år	82,7	82,7	68,0	71,0	32,0	29,0
Universitet 3–4 år	96,3	90,5	82,5	77,5	17,5	22,5
- fagretning helse	100,0	93,8	79,0	79,2	21,0	20,8
- fagretning undvisn.	94,7	89,1	81,9	71,1	18,1	28,9
- andre fagretn.	94,6	89,4	86,2	84,2	13,8	15,8
Universitet > 4 år	98,2	95,8	91,2	93,1	8,8	6,9

Tabell 9.3.b Mødres yrkesdeltakelse etter utdanning, 1998 og 1999 (veid).

	Arbeidstimer for mor i arbeid		Heltid for mor i arbeid		Deltid for mor i arbeid		Ikke i arbeid	
	1998	1999	1998	1999	1998	1999	1998	1999
< Videregående	26,3	27,7	16,4	20,4	37,3	34,3	46,2	45,3
Videregående, nivå 2	30,1	28,2	26,3	25,7	41,0	40,5	32,8	33,8
Universitet 1–2 år	32,6	29,8	32,7	31,5	35,3	39,5	32,0	29,0
Universitet 3–4 år	32,6	30,5	41,6	34,5	40,9	43,1	17,5	22,5
- fagretning helse	27,7	27,3	23,6	24,0	55,5	55,2	21,0	20,8
- fagretning undvisn.	33,2	31,3	44,6	33,6	37,3	37,5	18,1	28,9
- andre fagretn.	36,1	32,6	54,2	45,5	32,0	38,6	13,8	15,8
Universitet > 4 år	38,9	35,5	66,6	61,1	24,6	31,9	8,8	6,9

Tabell 9.3.a viser kolonnene for total yrkesaktivitet, andelen i arbeid og andelen ikke i arbeid. Vi ser i den første kolonnen at blant mødre med høy utdanning er så godt som alle yrkesaktive i 1998 (så lenge man tar i betraktning at en liten prosent vil være mellom jobber etc.). Blant mødre med lavest utdanning, dvs. lavere enn fullført 3 års videregående, er den totale yrkesaktiviteten 63 prosent i 1998. Sammenligner vi 1998 med 1999, ser vi at de fleste utdanningsgruppene hadde litt lavere yrkesaktivitet i 1999 enn i 1998, men det er blant mødre med 3–4 års universitetsutdanning at yrkesaktiviteten har endret seg mest. I gjennomsnitt er yrkesaktiviteten for denne gruppen ca. 6 prosentpoeng lavere i 1999 enn året før. Mødre med fagretning helse har i størst grad redusert sin yrkesaktivitet. Imidlertid har denne gruppen mødre en stabil andel mødre i arbeid (kolonne 2). Gruppen ser ut til å benytte seg av ulønnet permisjon i mindre grad i 1999 enn i 1998. Ser vi nærmere på kolonnen «i arbeid» er det svært små endringer for de fleste utdanningsgruppene. Hele 93 prosent av mødrene med mer enn 4 år ved uni-

versitetet er i arbeid i 1999, en liten økning fra året før. Til sammenligning er kun 54 prosent av mødre med lavest utdanning i arbeid, og denne andelen har holdt seg stabil. Overraskelsen i kolonnen «i arbeid» finner vi blant mødre med lærerutdanning. I 1999 var andelen i arbeid blant denne gruppen ca. 10 prosentpoeng lavere enn i 1998, et fall fra 82 prosent til 71 prosent. Sammenligner vi den totale yrkesaktiviteten for mødre med lærerutdanning i 1999 med andelen som var i arbeid finner vi en forskjell på 18 prosentpoeng. Mødre med lærerutdanning er altså den gruppen som i tabellen i størst grad benytter seg av ulønnet permisjon, og dette ser ut til å ha økt fra 1998.

Tabell 9.3.b viser mødres valg av arbeidstid. I kolonnen for arbeidstimer ser vi at mødre med høyere utdanning arbeider flere timer i uken enn mødre med lav utdanning, med unntak av mødre med fagretning helse på universitetsnivå (sykepleierutdanning). Dette gjelder for både 1998 og 1999. Det er imidlertid overraskende at bortsett fra mødre med lavest utdanning og mødre med universitetsutdanning med fagretning helse, har alle andre utdanningsgrupper redusert sin ukentlige arbeidstid i 1999. Det er også overraskende at det er mødre med høyest utdanning som ser ut til å ha redusert timeantallet mest.

Kolonnen for heltid viser at det kun er blant mødre med mer enn 4 års universitetsutdanning at majoriteten jobber heltid. Som forventet ut fra endringene i arbeidstimer, er andelene mødre med heltidsarbeid også noe lavere for de fleste utdanningsgruppene i 1999 enn året før. Det er igjen overraskende at det er mødre med lavest utdanning som i gjennomsnitt arbeider noe mer heltid i 1999, mens gruppen med den største gjennomsnittlige reduksjonen i heltidsarbeidet er mødre med høyest utdanning (3–4 års universitetsnivå med andre fagretninger enn undervisning og helse, og mødre med mer enn 4 års universitetsutdanning). Dataene viser (tallene vises ikke i tabellen) at mødre med høy utdanning jobbet flere timer overtid i 1998 enn i 1999. I 1998 hadde 20 prosent av mødrene med høyest utdanning (>4 år på universitetet) mer enn 40 arbeidstimer i uken, men denne andelen hadde sunket til 8 prosent i 1999. Blant mødre med 3–4 års utdanning jobbet 10 prosent mer enn 40 timer i uken det første året, men bare 3 prosent året etter. Andelene overtidstimer var generelt lav for mødre med lavere utdanning.

Ser vi på kolonnen for deltidsarbeid, kommer det klart frem at det kun er blant mødre med universitetsutdanning at deltidsarbeidet har økt, og det har økt mest for mødre med høyest utdanning.

Oppdelingen etter mødres utdanning har gitt et mer nyansert bilde av mødres arbeidsliv. Imidlertid er disse første resultatene overraskende, da de stemmer lite overens med argumentene rundt innføringen av kontantstøtten

og lite med forventningene basert på økonomisk teori. Kan det være debatten rundt familieverdier som har påvirket mødres beslutninger om tid brukt i arbeidslivet?

Mødres yrkesdeltakelse fordelt på sektor

Mange argumenter rundt innføringen av kontantstøtten gjaldt problemer i helse- og sosialsektoren angående arbeidskraft. Vi vil derfor gå litt nærmere inn på om det har skjedd endringer i yrkesdeltakelsen i denne sektoren fra 1998 til 1999. I tabell 9.4.a og b sammenligner vi derfor helse- og sosialsektoren med andre sektorer. Helse- og sosialsektoren omfatter mødre med alle typer utdanning som kvalifiserer til arbeid i denne sektoren. Vi ser av tabellene at mens den totale yrkesaktiviteten i de andre sektorene falt noe fra 1998 til 1999, økte den i helse- og sosialsektoren. Vi ser videre at det har vært en økning i andelen mødre som aktivt er i arbeid i 1999 i helse- og sosialsektoren, mens det har vært en liten nedgang i andre sektorer.

Tabell 9.4.a Mødres yrkesdeltakelse etter sektor, 1998 og 1999 (veid).

	Yrkesaktivitet		I arbeid	
	1998	1999	1998	1999
Helse- og sosialsektor ²⁰	93,3	100	77,3	85,3
Andre sektorer	76,4	70,9	66,2	63,1

Tabell 9.4.b Mødres arbeidstid etter sektor, 1998 og 1999 (veid).

	Arbeidstimer for mor i arbeid		Heltid for mor i arbeid		Deltid for mor i arbeid	
	1998	1999	1998	1999	1998	1999
Helse- og sosialsektor	28,5	25,8	29,3	21,3	70,7	78,7
Andre sektorer	31,6	30,5	48,0	49,0	52,0	51,0

I tabell 9.4.b ser vi hvordan mødrene i de to sektorene arbeider. I helse- og sosialsektoren arbeider mødrene noe færre timer enn i andre sektorer, og forskjellen har økt noe i 1999. I helse- og sosialsektoren jobber de i gjennomsnitt nesten 3 timer mindre i 1999 enn i 1998. Vi ser videre at andelen mødre med heltidsarbeid i denne sektoren har sunket mens andelen med deltidsarbeid har økt med 8 prosentpoeng i 1999. Disse endringene står i kontrast til den stabile fordelingen på heltid og deltid i andre sektorer.

²⁰ Helse- og sosialsektoren omfatter ikke kvinner som arbeider i barnehagesektoren eller i skolen.

Hvilke kvinner har endret sin yrkesdeltakelse?

Vi vil nå se nærmere på hvilke kvinner som velger hva i 1998 og i 1999. Den deskriptive analysen viste til forskjeller i tilknytningen til arbeidslivet blant ulike utdanningsgrupper så vel som en forskyvning i forskjellene fra 1998 til 1999. Nå vil vi studere arbeidstilknytningen på individnivå for å se om mødre med ulik utdanning velger forskjellig også når vi kontrollerer for andre kjennetegn. Vi analyserer de ulike målene for yrkesdeltakelse som er diskutert i første del av kapittelet. Imidlertid drøfter vi bare kort analysene av mødres valg vedrørende å være yrkesaktive og mødres valg om å være i arbeid, da hovedformålet med kapittelet er å studere mødre som er i aktivt arbeid og hvilke valg de tar når det gjelder arbeidstid. Vi vil derfor i størst grad fokusere på analysene av mødres valg av antall arbeidstimer og mødres valg av heltids- og deltidsarbeid.

Mødres yrkesaktivitet

Vi har sett at den totale yrkesaktiviteten falt noe fra 1998 til 1999. Vi så også at reduksjonen var noe ulik avhengig av utdanning. Analysene av mødres yrkesaktivitet er foretatt separat for 1998 og 1999. Formålet med analysen er å finne ut om mødrenes valg om å være yrkesaktiv har endret seg fra 1998 til 1999. Ved å sammenligne koeffisientene i de to første kolonnene vil vi få en intuitiv innsikt i noen endringer som har skjedd i mødrenes adferd. Den tredje kolonnen viser resultatene av analysen når begge utvalgene for 1998 og 1999 er tatt med. Endringene i mødrenes adferd mellom 1998 og 1999 kommer frem gjennom variablene som er multiplisert med året 1999. Resultatene viser om disse endringskoeffisientene er statistisk signifikante.

I korte trekk viser resultatene fra analysen i tabell 9.5 at mødre med høyere utdanning er mer tilbøyelige til å være yrkesaktive enn mødre med lavere utdanning. Mødre med større familier er i mindre grad yrkesaktive enn mødre med små familier. Denne effekten er noe forsterket i 1999, men endringen er ikke statistisk signifikant. Det er ingen forskjell i yrkesaktiviteten blant mødre med ett- og toåringer. Resultatene viser imidlertid at mødre med 3–4 års universitetsutdanning er yrkesaktive i noe mindre grad i 1999 enn året før, og endringen er svakt signifikant (10 % nivå). Dette funnet bekrefter det vi fant i den deskriptive analysen, nemlig at den eneste vesentlige endringen i total yrkesaktivitet fant sted blant mødre med 3–4 års universitetsutdanning.

Tabell 9.5 Mødres yrkesaktivitet, 1998 og 1999, og endringene mellom de to årene. Logistisk regresjonsanalyse (vektet)

	Yrkesaktiv 1998	Yrkesaktiv 1999	Yrkesaktiv 98/99
Konstantledd	-11,62 (2,24)***	-7,51 (1,81)***	-11,62 (2,24)***
Alder	0,70 (0,15)***	0,44 (0,12)***	0,70 (0,15)***
Alder kvadrert	-0,01 (0,002)***	-0,006 (0,002)***	-0,01 (0,002)***
Antall barn i familien	-0,37 (0,16)**	-0,64 (0,12)***	-0,37 (0,16)**
Yngste barn 1 år	-0,05 (0,18)	-0,03 (0,13)	-0,05 (0,18)
Videregående skole, nivå II	0,76 (0,20)***	0,56 (0,16)***	0,76 (0,20)***
1-2 års universitet	0,78 (0,30)**	0,98 (0,25)***	0,78 (0,30)**
3-4 års universitet	2,46 (0,39)***	1,64 (0,23)***	2,46 (0,39)***
>4 år universitet/forskerutd.	3,11 (1,03)***	2,53 (0,60)***	3,11 (1,03)***
Gift	0,82 (0,31)**	0,90 (0,23)***	0,82 (0,31)**
Samboer	1,19 (0,32)***	1,24 (0,24)***	1,19 (0,32)***
Andre familieinntekter	-0,0005 (0,0005)	-0,0006 (0,0004)	-0,0005 (0,0005)
Uten innvandrerbakgrunn	0,34 (0,31)	0,40 (0,21)*	0,34 (0,31)
Fra Østlandet	0,17 (0,26)	0,27 (0,20)	0,17 (0,26)
Fra Agder og Rogaland	-0,08 (0,28)	0,18 (0,23)	-0,08 (0,28)
Fra Vestlandet	-0,21 (0,27)	0,06 (0,21)	-0,21 (0,27)
Fra Trøndelag	0,60 (0,41)	0,32 (0,26)	0,60 (0,41)
Fra Nord-Norge	0,01 (0,31)	0,30 (0,24)	0,01 (0,31)
Året 1999			4,12 (2,88)
1999 Alder			-0,26 (0,19)
1999 Alder kvadrert			0,004 (0,003)
1999 Antall barn i familien			-0,28 (0,20)
1999 Yngste barn 1 år			0,02 (0,22)
1999 Videregående skole, nivå II			-0,20 (0,25)
1999 1-2 års universitet			0,21 (0,39)
1999 3-4 år universitet			-0,82 (0,46)*
1999 >4 år universitet/forskning			-0,58 (1,19)
1999 Gift			0,08 (0,38)
1999 Samboer			0,06 (0,40)
1999 Andre familieinntekter ¹			-0,0001 (0,0007)
1999 Uten innvandrerbakgrunn			0,05 (0,38)
1999 Fra Østlandet			0,10 (0,33)
1999 Fra Agder og Rogaland			0,26 (0,36)
1999 Fra Vestlandet			0,27 (0,34)
1999 Fra Trøndelag			-0,28 (0,49)
1999 Fra Nord-Norge			0,29 (0,39)
R ²	16,16	11,70	13,73
Antall observasjoner	1117	1552	2669

*Statistisk signifikans på 10 prosentnivå. ** Statistisk signifikans på 5 prosentnivå. *** Statistisk signifikans på 1 prosentnivå.

¹Andre familieinntekter består potensielt av; en manns arbeidsinntekter, morens overgangsstønad/trygd.

Mødre i arbeid

Vi så i innledningen til kapittelet at den totale andelen mødre som er i aktivt arbeid er tilnærmet uendret fra 1998 til 1999. I den deskriptive analysen i tabell 9.3.a så vi at endringene fra 1998 til 1999 ble noe større og gikk i ulike retninger når vi kontrollerte for mødres utdanning. Vi så at andelen mødre i arbeid endret seg mest blant mødre med 3–4 års universitetsutdanning, en nedgang på 5 prosent. Denne nedgangen skyldtes i vesentlig grad reduksjonen i arbeidsstyrken blant lærere.

Resultatene fra analysen av mødres valg om å være i arbeid for 1998 og 1999 er vist i tabell 9.6 (se neste side). Resultatene viser generelt at tilbøyeligheten til å være i arbeid er høyere med høyere utdanning. Bortsett fra gruppen med lærere er denne tilbøyeligheten like sterk i 1999 som i 1998 når vi sammenligner med mødre med lavest utdanning. Imidlertid viser ikke resultatene noen statistisk signifikant reduksjon i tilbøyeligheten til å være i arbeid blant lærere. Disse resultatene fremkommer etter at vi kontrollerer for effekten av alder og antall barn. Antall barn i familien har betydning, og tilbøyeligheten til å være i arbeid er mindre blant mødre med flere barn. Barnets alder er også viktig, og resultatene fastslår at mødre med ettåringer er i arbeid i mindre grad enn mødre med toåringer.

Når det gjelder ulikheter mellom regioner, finner vi kun få forskjeller. I 1998 er mødre fra Vestlandet mindre tilbøyelige til å være i arbeid enn mødre fra Oslo og Akershus. Men denne ulikheten ble visket ut i 1999, det vil si at mødrene i de to regionene var blitt mer lik hverandre. Denne endringen mot større likhet er også statistisk signifikant.

Avslutningsvis kan vi si at de ulikhetene vi så i 1998 når det gjelder mødres tilbøyelighet til å være i arbeid etter utdanning har fortsatt inn i 1999, det vil si at ulikhetene etter utdanning i store trekk er stabile. Imidlertid var det noe regionforskjeller i 1998, som er visket ut i 1999.

Tabell 9.6. Mødre i arbeid i 1998 og 1999 og endringene mellom de to årene. Logistisk regresjonsanalyse (vektet).

	I arbeid 1998	I arbeid 1999	I arbeid 98/99
Konstantledd	-7,95 (2,04)***	-4,46 (1,65)**	-7,95 (2,04)***
Alder	0,51 (0,13)***	0,27 (0,10)**	0,51 (0,13)***
Alder kvadrert	-0,008 (0,002)***	-0,004 (0,002)**	-0,008 (0,002)***
Antall barn i familien	-0,42 (0,13)***	-0,49 (0,10)***	-0,42 (0,13)***
Yngste barn 1 år	-0,64 (0,15)***	-0,53 (0,12)***	-0,64 (0,15)***
Videregående skole, nivå II	0,48 (0,18)**	0,43 (0,15)**	0,48 (0,18)**
1-2 års universitet	0,39 (0,26)	0,72 (0,22)***	0,39 (0,26)
3-4 års univ. fagfelt undervisning	1,13 (0,34)***	0,74 (0,24)***	1,13 (0,34)***
3-4 års univ. fagfelt helse	0,96 (0,36)**	1,10 (0,28)***	0,96 (0,36)**
3-4 års univ. andre fagretninger	1,51 (0,39)***	1,54 (0,31)***	1,51 (0,39)***
>4 år universitet/forskerutdanning	1,94 (0,50)***	2,51 (0,48)***	1,94 (0,50)***
Gift	0,60 (0,28)**	0,87 (0,22)***	0,60 (0,28)**
Samboer	0,90 (0,29)***	1,25 (0,23)***	0,90 (0,29)***
Andre familieinntekter	-0,00001 (0,0004)	-0,0008 (0,0004)**	-0,00001 (0,0004)
Uten innvandrerbakgrunn	0,55 (0,29)*	0,26 (0,20)	0,55 (0,29)*
Fra Østlandet	-0,11 (0,22)	0,26 (0,18)	-0,11 (0,22)
Fra Agder og Rogaland	-0,37 (0,24)	0,02 (0,20)	-0,37 (0,24)
Fra Vestlandet	-0,54 (0,23)**	0,02 (0,19)	-0,54 (0,23)**
Fra Trøndelag	0,29 (0,31)	0,38 (0,23)	0,29 (0,31)
Fra Nord-Norge	-0,26 (0,27)	0,27 (0,22)	-0,26 (0,27)
Året 1999			3,50 (2,43)
1999 Alder			-0,23 (0,16)
1999 Alder kvadrert			0,004 (0,002)
1999 Antall barn i familien			-0,08 (0,16)
1999 Yngste barn 1 år			0,11 (0,20)
1999 Videregående skole, nivå II			-0,05 (0,22)
1999 1-2 års universitet			0,33 (0,31)
1999 3-4 år univ., fagfelt helse			0,14 (0,44)
1999 3-4 år univ., fagfelt underv.			-0,40 (0,39)
1999 3-4 år univ., andre fag			0,03 (0,45)
1999 >4 år universitet/forskning			0,56 (0,70)
1999 Gift			0,27 (0,34)
1999 Samboer			0,36 (0,35)
1999 Andre familieinntekter ¹			-0,0008 (0,0005)
1999 Uten innvandrerbakgrunn			-0,29 (0,35)
1999 Fra Østlandet			0,36 (0,26)
1999 Fra Agder og Rogaland			0,39 (0,28)
1999 Fra Vestlandet			0,56 (0,27)**
1999 Fra Trøndelag			0,09 (0,37)
1999 Fra Nord-Norge			0,54 (0,33)
R ²	10,1	8,72	9,33
Antall observasjoner	1117	1552	2669

* Statistisk signifikans på 10 prosentnivå. ** Statistisk signifikans på 5 prosentnivå. *** Statistisk signifikans på 1 prosentnivå.

¹ Andre familieinntekter består potensielt av; en manns arbeidsinntekter, morens overgangsstønad/ trygd.

Hvilken arbeidstid velger mødre?

I denne delen av rapporten vil vi analysere hvilke faktorer som påvirker mødres valg av arbeidstid. Hvor mange timer vil mødre arbeide utenfor hjemmet i uken, og er fordelingen på heltids- og deltidsarbeid den samme i 1998 som i 1999? Den deskriptive analysen i tabell 9.3.b viste at det var store forskjeller i mødres arbeidstid etter utdanningsnivå. Men tallene viste også at det var en tendens til en tilnærming i arbeidstiden mellom mødre med høyere og lavere utdanning i 1999.

Mødres arbeidstimer

Hva påvirker mødres valg av arbeidstimer per uke? Vi følger samme modell som i de to tidligere analysene, og resultatene er vist i tabell 9.7.

Mødre med høyere utdanning tilbringer som regel flere timer i arbeidslivet enn mødre med lavere utdanning. Vi ser av resultatene at mødre med mer enn fire år på universitetet i 1998 jobbet 12 timer mer i uken enn mødre med lavest utdanning. Resultatene viser imidlertid at det ikke er noen forskjell i arbeidstimer per uke blant mødre med 3–4 års universitetsutdanning med fagfelt helse (sykepleiere) og mødre med lavest utdanning (lavere enn fullført videregående skole), verken i 1998 eller 1999. Noen endringer har funnet sted fra 1998 til 1999. Med mødre med lavest utdanning som referansegruppe har alle utdanningsgrupper redusert sine arbeidstimer fra 1998 til 1999. I 1999 er det kun mødre med høyest utdanning og til dels mødre med 3–4 års universitetsutdanning (utenom helse) som arbeider flere timer i uken enn mødre med lavest utdanning. Med unntak av lærere og sykepleiere har mødre med universitetsutdanning redusert arbeidstiden sin med rundt 4 timer i uken.

Mødre med flere barn bruker færre timer i arbeidslivet enn mødre med ett barn. Dette kommer klart frem både i 1998 og i 1999. Men denne effekten er overraskende nok mindre i 1999 enn året før, og vi kan se at endringen er statistisk signifikant. Dette resultatet kan være påvirket av flere faktorer. Én kan være at mødre med flere barn i større grad går ut av arbeidslivet etter innføringen av kontantstøtten. Det betyr at disse de ikke lenger er en del av utvalget av mødre med arbeidstimer, og de vil falle ut av analysen. Resultatene viser også at blant mødre i arbeid er det ingen forskjell på timene mødre med ettåringer og mødre med toåringer jobber.

Tabell 9.7. Mødre i arbeid og deres arbeidstimer i 1998 og 1999, og endringene i arbeidstimer mellom de to årene.

(Standardfeil i parentes)	Arbeidstimer 1998	Arbeidstimer 1999	Arbeidstimer 98/99
Konstantledd	22,49 (18,60)	28,33 (10,47)**	22,49 (18,55)
Alder	0,96 (1,14)	0,17 (0,64)	0,96 (1,14)
Alder kvadrert	-0,02 (0,02)	-0,002 (0,01)	-0,02 (0,02)
Antall barn i familien	-3,63 (0,78)***	-1,53 (0,63)**	-3,63 (0,78)***
Yngste barn 1 år	0,71 (0,84)	0,45 (0,64)	0,71 (0,83)
Videregående skole, nivå II	4,20 (1,38)***	0,86 (0,97)	4,20 (1,38)***
1-2 års universitet	5,93 (1,65)***	1,84 (1,29)	5,93 (1,64)***
3-4 års univ. fagfelt undervisning	7,13 (1,56)***	4,00 (1,25)***	7,13 (1,56)***
3-4 års univ. fagfelt helse	1,97 (1,70)	-0,12 (1,28)	1,97 (1,70)
3-4 års univ. andre fagretninger	8,98 (1,58)***	4,97 (1,18)***	8,98 (1,58)***
>4 år universitet/forskerutdanning	12,08 (1,94)***	7,76 (1,26)***	12,08 (1,93)***
Gift	-4,60 (2,90)	0,32 (1,60)	-4,60 (2,89)
Samboer	-4,50 (2,94)	0,20 (1,61)	-4,50 (2,93)
Andre familieinntekter ¹	0,003 (0,003)	-0,002 (0,002)	0,003 (0,003)
Uten innvandrebakgrunn	-0,63 (2,00)	-0,89 (1,20)	-0,63 (1,99)
Fra Østlandet	-2,72 (1,25)**	-2,19 (0,92)**	-2,72 (1,25)**
Fra Agder og Rogaland	-2,25 (1,62)	-3,31 (1,14)**	-2,25 (1,61)
Fra Vestlandet	-2,13 (1,29)	-2,26 (0,99)**	-2,13 (1,29)
Fra Trøndelag	-4,59 (1,60)**	-1,69 (1,12)	-4,59 (1,60)**
Fra Nord-Norge	-0,43 (1,55)	-0,60 (1,18)	-0,43 (1,54)
Året 1999			5,84 (19,89)
1999 Alder			-0,79 (1,22)
1999 Alder kvadrert			0,01 (0,02)
1999 Antall barn i familien			2,11 (0,93)**
1999 Yngste barn 1 år			-0,25 (1,13)
1999 Videregående skole, nivå II			-3,34 (1,58)**
1999 1-2 års universitet			-4,09 (1,97)**
1999 3-4 år univ., fagfelt helse			-2,08 (1,88)**
1999 3-4 år univ., fagfelt undervisn.			-3,14 (1,86)*
1999 3-4 år univ., andre fag			-4,00 (1,82)**
1999 >4 år universitet/forskning			-4,32 (2,17)**
1999 Gift			4,92 (3,31)
1999 Samboer			4,70 (3,35)
1999 Andre familieinntekter			-0,004 (0,003)
1999 Uten innvandrebakgrunn			0,26 (2,24)
1999 Fra Østlandet			0,53 (1,43)
1999 Fra Agder og Rogaland			-1,06 (1,83)
1999 Fra Vestlandet			-0,13 (1,52)
1999 Fra Trøndelag			2,91 (1,78)
1999 Fra Nord-Norge			-1,03 (1,79)
R ²	10,8	10,0	10,4
Antall observasjoner	720	1044	1764

* Statistisk signifikans på 10 prosentnivå. ** Statistisk signifikans på 5 prosentnivå. *** Statistisk signifikans på 1 prosentnivå.

¹*Andre familieinntekter består potensielt av; en manns arbeidsinntekter, morens overgangstønad/ trygd.*

Det er noen regionale forskjeller og disse endres fra 1998 til 1999. I det første året arbeider mødre fra Østlandet og Trøndelag færre timer i uken enn mødre fra Oslo og Akershusområdet. Mødre fra Trøndelag jobber minst 4 timer mindre enn mødre fra områdene rundt hovedstaden. Dette har endret seg noe i 1999. Da arbeider mødre både fra Østlandet, Agder og Rogaland og Vestlandet færre timer enn mødre fra det sentrale Østlandet. Disse endringene er imidlertid ikke signifikante.

Resultatene antyder at det har skjedd en tilnærming mellom mødre med høy og lav utdanning når det gjelder antall timer i lønnet arbeid per uke. Når vi kontrollerer for utdanning og regionforskjeller, har effekten av flere barn blitt mindre i 1999.

Mødre i heltids- og deltidsarbeid

Mødre som jobber 35 timer eller mer er definert som mødre i heltidsarbeid, mens mødre med færre timer jobber deltid. Mødre med 0 timer er ikke i arbeid. Totaltallene presentert i innledningen viste en liten nedgang blant mødre i heltidsarbeid, men ingen endring blant mødre med deltidsarbeid. Analysen av heltids- og deltidsarbeid etter utdanning viste både forskjeller mellom utdanningsgrupper og endringer fra et år til det annet.

Mødrene står overfor tre valg; arbeide heltid, deltid eller ikke arbeide. Analysen blir gjort med en multinomisk logistisk regresjonsanalyse hvor mødre med 0 arbeidstimer er referansegruppen. Resultatene for både heltid og deltid blir vurdert i forhold til referansegruppen. Tolkningen av resultatene i forhold til de ulike alternativene er derfor vanskelig. I forlengelsen av resultatene fra regresjonsanalysen presenterer vi av den grunn estimerte sannsynligheter for de tre utfallene ved hjelp av en referanseperson. Den estimerte sannsynligheten for de tre utfallene endres når vi gir referansepersonen ulike kjennetegn. Vi er i første rekke interessert i estimerte sannsynligheter for de tre valgene når utdanningen endres. I tillegg vil vi se nærmere på hvordan sannsynlighetene for valg av arbeidstid endres når referansepersonene har to barn i stedet for ett. Avslutningsvis vil vi undersøke hvordan resultatene endres når vi varierer regional tilhørighet.

Tabell 9.8. Mødre på jobb heltid, deltid eller ikke i jobb¹.

	Heltid 1998	Deltid 1998	Heltid 1999	Deltid 1999
Konstantledd	-9,83 (2,60)***	-7,93 (2,33)***	-4,97 (2,15) **	-5,22 (1,83)**
Alder	0,62 (0,17)***	0,43 (0,15)**	0,28 (0,14) **	0,26 (0,12)**
Alder kvadrert	-0,009(0,003)***	-0,006 (0,002)**	-0,004 (0,002) **	-0,004 (0,002)*
Antall barn i familien	-0,69 (0,16)***	-0,24 (0,14) *	-0,70 (0,13)***	-0,36 (0,11)***
Yngste barn 1 år	-0,51 (0,19)**	-0,72 (0,17)***	-0,47 (0,14)***	-0,57 (0,13)***
Videregående, nivå II	0,79 (0,24)***	0,31 (0,20)	0,48 (0,19)**	0,40 (0,16)**
1–2 års universitet	0,84 (0,32)**	0,11 (0,28)	0,91 (0,26)***	0,59 (0,24)**
3–4 års univ., undervis.	1,82 (0,38)***	0,63 (0,38) *	1,06 (0,28)***	0,51 (0,26)**
3–4 års univ., helse	1,01 (0,44)**	0,93 (0,38) **	0,95 (0,34)**	1,16 (0,29)***
3–4 års univ., andre fag	2,19 (0,43)***	0,92 (0,42) **	1,94 (0,35)***	1,21 (0,34)***
>4 års univ./ forskerut.	2,82 (0,54)***	1,04 (0,56) *	3,14 (0,51)***	1,88 (0,51)***
Gift	0,38 (0,35)	0,77 (0,34)**	0,83 (0,28)**	0,90 (0,26)***
Samboer	0,69 (0,36) *	1,07 (0,35)***	1,25 (0,29)***	1,26 (0,26)***
Andre familieinntekter ²	0,0002 (0,0005)	-0,0002 (0,0005)	-0,0007 (0,0005)	-0,0008 (0,0004)*
Uten innvandrerbakgrunn	0,22 (0,35)	0,79 (0,35)**	0,17 (0,25)	0,33 (0,22)
Fra Østlandet	-0,55 (0,26) **	0,20 (0,27)	-0,04 (0,21)	0,47 (0,19)**
Fra Agder og Rogaland	-0,54 (0,28) *	-0,20 (0,27)	-0,29 (0,24)	0,25 (0,22)
Fra Vestlandet	-0,87 (0,28)***	-0,29 (0,25)	-0,29 (0,23)	0,24 (0,20)
Fra Trøndelag	-0,24 (0,36)	0,65 (0,33) **	0,18 (0,27)	0,54 (0,25)**
Fra Nord-Norge	-0,12 (0,31)	-0,40 (0,31)	0,26 (0,25)	0,29 (0,24)
Året 1999	4,86 (3,07)	2,71 (2,78)		
1999 alder	-0,33 (0,20) *	-0,17 (0,18)		
1999 alder kvadrert	0,005 (0,003)	0,003 (0,003)		
1999 Ant. barn i familien	-0,01 (0,19)	-0,12 (0,17)		
1999 Yngste barn 1 år	0,04 (0,25)	0,15 (0,22)		
1999 Videreg. nivå II	-0,31 (0,28)	0,09 (0,24)		
1999 1-2 år univ.	0,07 (0,38)	0,48 (0,35)		
1999 3–4 år univ. underv.	-0,76 (0,44) *	-0,12 (0,43)		
1999 3–4 år univ. helse	-0,05 (0,52)	0,22 (0,47)		
1999 3–4 år univ. andre fagområder	-0,25 (0,50)	0,29 (0,48)		
1999 >4 års univ./forsker	0,32 (0,74)	0,84 (0,74)		
1999 Gift	0,45 (0,43)	0,12 (0,40)		
1999 Samboer	0,56 (0,43)	0,20 (0,42)		
1999 Andre familieinntekter	-0,0009 (0,0006)	-0,0007 (0,0006)		
1999 ikke innvandrerbakgr.	-0,05 (0,41)	-0,46 (0,41)		
1999 Østlandet	0,52 (0,29) *	0,27 (0,29)		
1999 Agder og Rogaland	0,25 (0,33)	0,45 (0,32)		
1999 Vestlandet	0,58 (0,33) *	0,53 (0,31) *		
1999 Trøndelag	0,42 (0,44)	-0,12 (0,39)		
1999 Nord-Norge	0,39 (0,36)	0,69 (0,38) *		
R ²	9,4	9,4	6,7	6,7
Antall observasjoner	1117 (2669)	1117 (2669)	1552	1552

* Statistisk signifikans på 10 prosentnivå. ** Statistisk signifikans på 5 prosentnivå. *** Statistisk signifikans på 1 prosentnivå.

¹Heltid er definert som mødre i arbeid med mer enn 35 timer i uken, deltid er definert som mødre i arbeid med 35 timer eller mindre i uken. Sammenligningskategorien er gruppen mødre som ikke er i arbeid

²Andre familieinntekter består potensielt av; en manns arbeidsinntekter, morens overgangsstønning/trygd.

Resultatene av den multinomiske analysen i tabell 9.8 viser at i begge årene øker tilbøyeligheten til å arbeide heltid med utdanningsnivået, men at utdanningseffekten er noe avtagende i 1999 for de fleste utdanningsgrupper. Det kan se ut som om tilbøyeligheten til heltidsarbeid har økt noe for de med høyest utdanning i forhold til de med lavest. Dette resultatet står i motsetning til resultatene i tabell 9.3.b der vi undersøkte utdanningseffekten ut fra totaltallene. Endringen er imidlertid liten og ikke statistisk signifikant. I regresjonsanalysen kontrollerer vi blant annet for effekten av antall barn, og resultatene tyder på at mødre med lav utdanning i større grad enn mødre med høy utdanning begrenser sin tid i arbeidslivet når de har flere barn. Det vil si at effekten av barn ser ut til å være sterkere blant mødre med lav utdanning.

Når det gjelder deltidsarbeid, viser resultatene at mødre med høyere utdanning velger dette alternativet i større grad i 1999 enn året før. Sammenlignet med mødre med lavest utdanning jobbet alle andre mødre mer deltid i 1999.

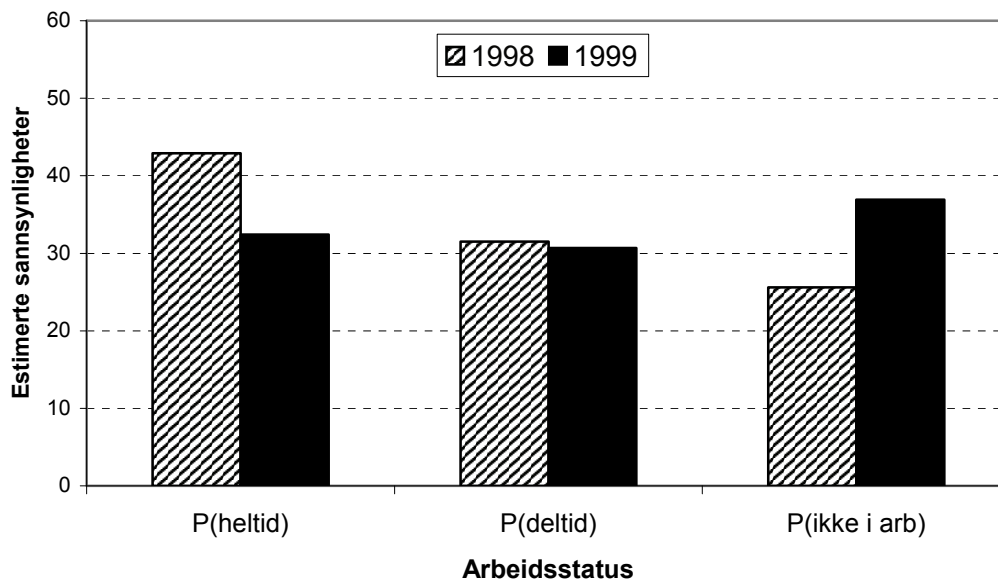
Den negative effekten av flere barn på heltids- og deltidsarbeid er noe sterkere i 1999 enn året før. Det tyder på at mødre med flere barn er mer tilbøyelig til å trekke seg ut av arbeidslivet i 1999 enn året før. Mødre med toåringer er i større grad i både heltids- og deltidsarbeid enn mødre med barn på ett år.

Vi finner også noen regionale forskjeller. I 1998 jobbet mødre fra Vestlandet vesentlig mindre heltid enn mødre fra Oslo og Akershus, mens mødre fra Trøndelag i størst grad valgte deltidsarbeid. I 1999 var det ingen forskjell i heltidsarbeid mellom regionene, men mødre fra Østlandet og mødre fra Trøndelag jobbet mer deltid enn mødre i Oslo og Akershus.

Analysen gir inntrykk av at arbeidslivstilknytningen til mødre med høyere og lavere utdanning har blitt mer lik, men resultatene tyder på en noe større forskjell mellom mødre med mer enn 4 års universitetsutdanning og mødre med lavest utdanning når vi kontrollerer for antall barn og deres alder.

Sannsynligheten for å arbeide heltid, deltid og å ikke arbeide?

For å kunne sammenstille valgene om å arbeide heltid og deltid samt ikke å arbeide når vi tar hensyn til morens arbeidsmarkedskvalifikasjoner, presenterer vi estimerte sannsynligheter for de tre valgene ved hjelp av en referanseperson.

Figur 1. Mødre i arbeid heltid, deltid og ikke i arbeid, est. sannsynligheter for 1998 og 1999.

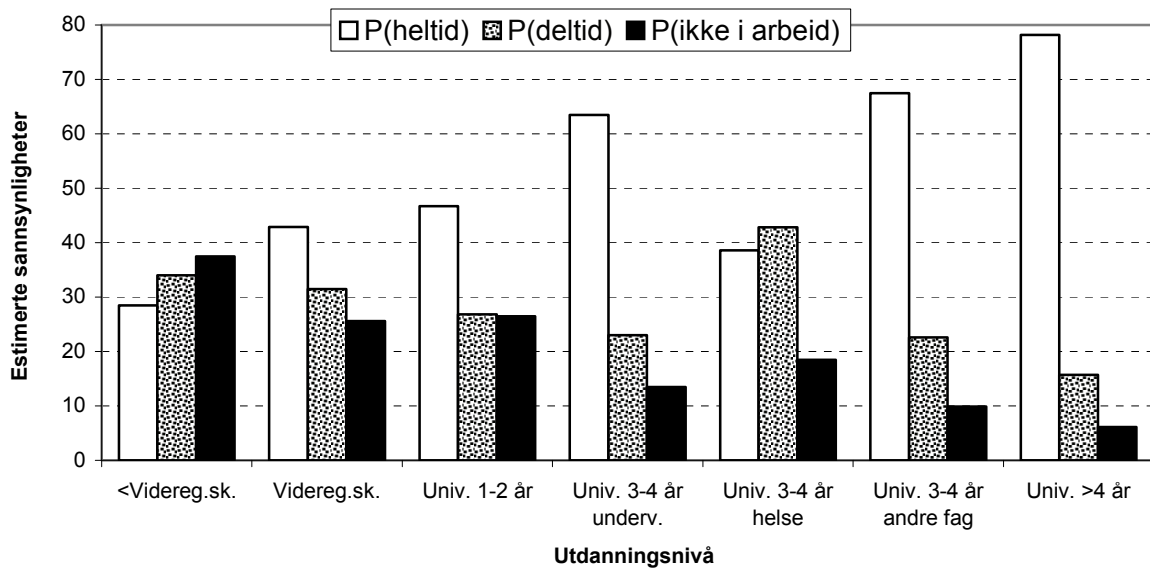
Figuren viser de estimerte sannsynlighetene for at moren arbeider heltid, deltid eller ikke arbeider i 1998 og 1999. For beregningene har vi brukt en referansemor som i størst mulig grad har gjennomsnittsverdiene i utvalget. Referansemoren er 30 år, hun er gift og har ett barn på ett år. Hun er fra Oslo og Akershusområdet, har videregående skole og har andre familieinntekter på kr 250 000,-. Hun har ingen innvandrerbakgrunn. Vi ser av figuren at fra 1998 til 1999 har sannsynligheten for at hun velger heltidsarbeid falt med 10 prosentpoeng, samtidig har sannsynligheten for ikke å arbeide økt med det tilsvarende. Valg av deltidsarbeid er så godt som uendret.

Mor med ett barn etter utdanning

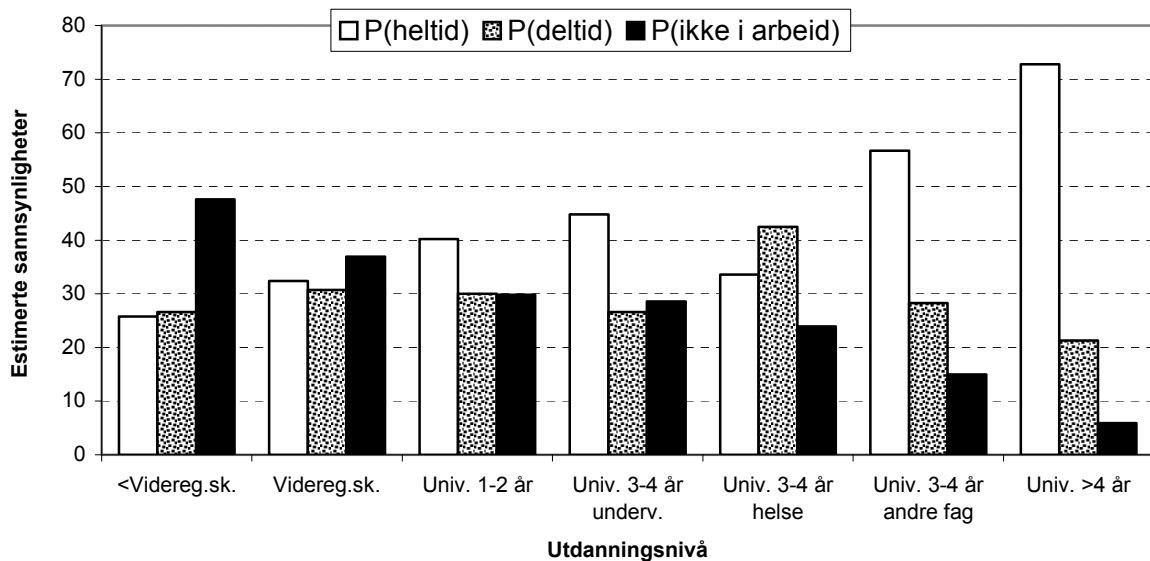
Vi vil fortsette med en presentasjon av sannsynligheten for heltids-, deltid- og ikke arbeid for den samme referanseperson, men denne gangen lar vi utdanningen variere med de ulike utdanningsnivåene. De estimerte sannsynlighetene blir vist for hvert år respektivt i de påfølgende figurene, 2 og 3.

Figur 2 viser sannsynligheten for å velge de tre ulike løsningene for referansemoren i 1998 når hun er blitt gitt ulike utdanningsnivåer. Figur 3 viser akkurat de samme sannsynlighetene når vi bruker resultatene for 1999. Ved å sammenligne figurene ser vi at sannsynligheten for å være uten arbeid har økt for de fleste utdanningsnivåer, men mest for mødre med lav utdanning. Mødre med mer enn 4 års universitetsutdanning er stabile yrkesutøvere. Blant mødre som er i arbeidslivet har sannsynligheten for å arbeide heltid

blitt redusert for alle utdanningsnivåer, særlig for mødre med 3–4 års universitetsutdanning, mens sannsynligheten for deltidsarbeid har kun økt for mødre med høy utdanning. De estimerte sannsynlighetene for de to årene gir dermed et bilde av at det har blitt noe større ulikheter mellom mødre med lav og høy utdanning, med unntak av mødre med lærerutdanning. Vi må imidlertid huske på at disse resultatene til en viss grad er preget av de kjennetegn referansemoren har.

Figur 2. Mødre med ett barn i heltidsarbeid, deltidsarbeid og ikke i arbeid etter utdanning, estimerte sannsynligheter i 1998.

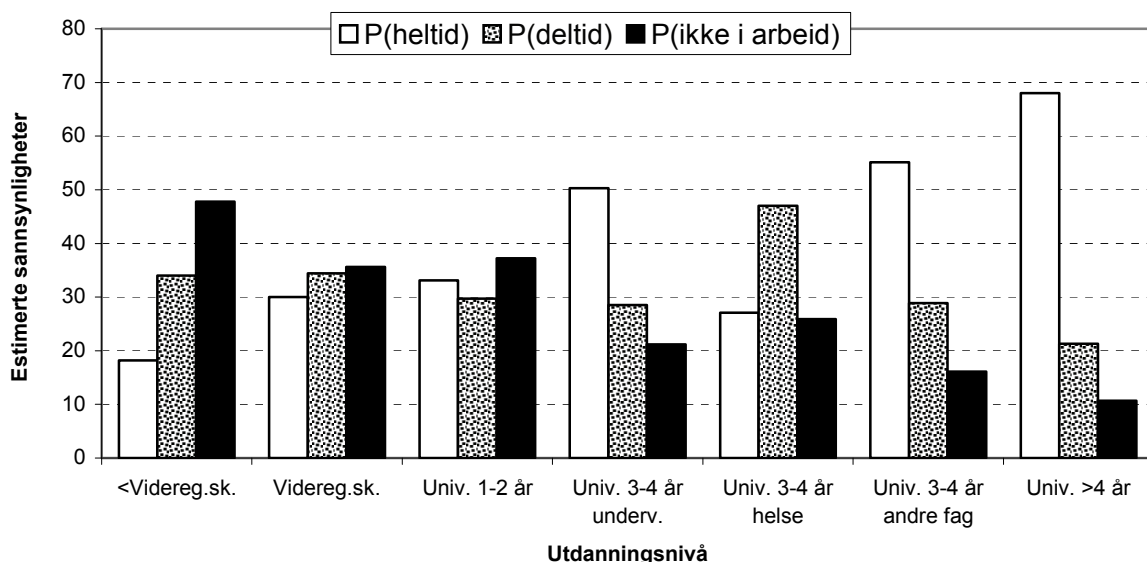

Figur 3. Mødre med ett barn i heltidsarbeid, deltidsarbeid eller ikke i arbeid etter utdanning, estimerte sannsynligheter i 1999.

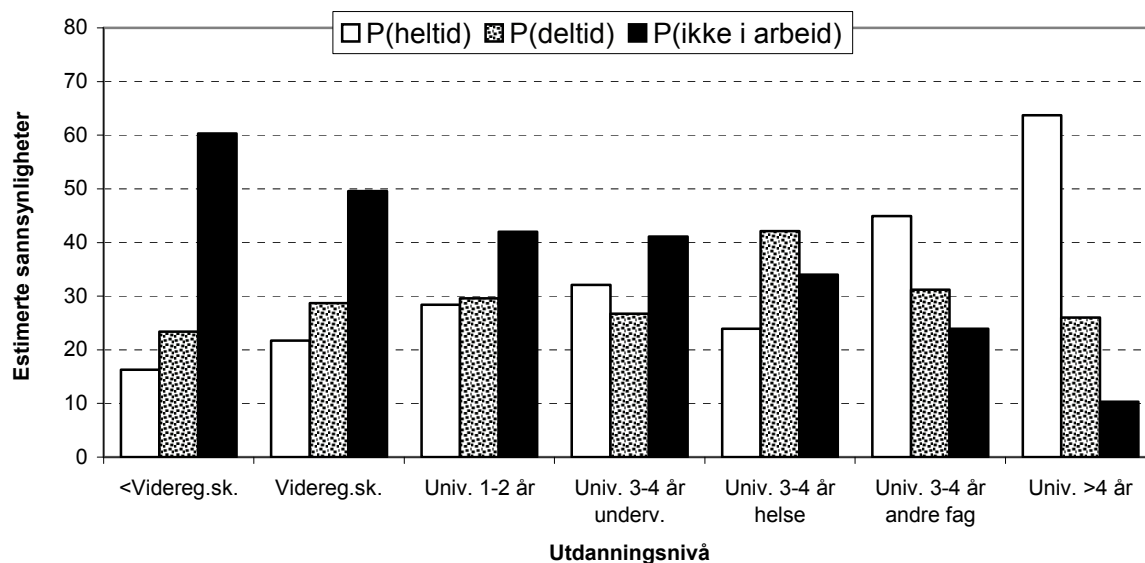
Mor med to barn etter utdanning

I figur 4 og 5 viser vi den estimerte sannsynligheten for heltids- og deltidarbeid og ikke å være i arbeid for ulike utdanningsnivåer når referansemoren har totalt to barn i stedet for ett. Moren er fortsatt fra Oslo og Akershus. Når vi sammenstiller disse figurene, ser vi at omfanget av endringene fra 1998 til 1999 blir større. Det blir tydeligere at betydningen av antall barn for de ulike utdanningsgruppene har endret seg i 1999 sammenlignet med 1998. Det ser ut som om det finnes en interaksjonseffekt mellom barn og utdanning som gjør at forskjellene blir større mellom mødre med lav og høy utdanning. Mødre med lav utdanning velger i mye større grad å gå ut av arbeidslivet i 1998 enn i 1999 når de har to barn, men det gjør også til en viss grad mødre med middels høy utdanning. Den største endringen i sannsynligheten for å være hjemme når det er to barn i husholdningen forekommer blant mødre med lærerutdanning. De har gått fra heltidsarbeid til ikke i arbeid. Det er kun mødre med mer enn 4 års universitetsutdanning som er helt stabile i arbeidslivet. Det totale bildet av endringene gir et inntrykk av at ulikhetene mellom mødre med lav og høy utdanning har økt, og spesielt mellom de med lav og de med høyest utdanning. Spørsmålet er så om dette er spesielt for Oslo og Akershusområdet eller om dette gjelder generelt for alle regioner?

Figur 4. Mødre med to barn, heltid, deltid og ikke arbeid, etter utdanning,

estimerte sannsynligheter i 1998

Figur 5. Mødre med to barn, heltid, deltid og ikke arbeid etter utdanning, estimerte sannsynligheter i 1999

Morens arbeidstid etter regional tilhørighet

Først vil vi presentere andelen mødre som er i heltids- og deltidsarbeid pluss de som ikke er i arbeid etter hvilken region de tilhører. Disse akkumulerte tallene er hentet direkte fra dataene og baserer seg ikke på våre beregninger av sannsynligheter. Tabell 9.9 viser de totale andelen som arbeider heltid, deltid og som ikke er i arbeid for hele utvalget av mødre med ett- og toåringer i 1998 og i 1999. Tabell 9.10 viser de samme tallene for hele utvalget i 1998, men for 1999 har vi avgrenset utvalget til mødre som mottar kontantstøtte.

Tabell 9.9 viser at det er ganske store regionale forskjeller når det gjelder hvordan mødre arbeider og andelen som ikke arbeider. I tillegg har det skjedd noen endringer fra det ene året til det andre innen hver region. I 1998 hadde Oslo og Akershus størst andel mødre i heltidsarbeid, og mødre fra Trøndelag arbeidet i størst grad deltid. Mødre fra Trøndelag var også i størst grad i arbeidslivet. I 1999 har heltidsarbeid blitt mindre vanlig i kun tre regioner, Agder og Rogaland, Oslo og Akershus og Nord-Norge. I de andre regionene har heltidsarbeidet økt eller holdt seg stabilt. Det er også kun i disse tre regionene at deltidsarbeidet har økt i 1999, spesielt i Nord-Norge. Andelen mødre som ikke tar del i arbeidslivet har økt mest i Trøndelag og Oslo og Akershus. I det store og det hele har regionene blitt mer lik hverandre fra 1998 til 1999.

Tabell 9. 9. Alle mødre med barn på ett og to år, i arbeid heltid og deltid og ikke i arbeid etter region. 1998 og 1999.

Regioner i Norge	1998			1999		
	Heltid	Deltid	Ikke i arbeid	Heltid	Deltid	Ikke i arbeid
Agder og Rogaland	28,5	36,2	35,3	22,8	39,7	37,5
Nord-Norge	38,2	26,8	35,0	33,8	36,0	30,3
Oslo og Akershus	40,7	31,1	28,2	34,6	32,1	33,3
Trøndelag	26,5	53,1	20,4	30,2	42,0	27,8
Vestlandet	24,2	39,2	36,6	24,3	40,4	35,3
Østlandet	23,4	46,9	29,7	26,5	44,0	29,5
I gjennomsnitt	29,8	38,8	31,4	28,5	39,1	32,4

Den neste tabellen, 9.10, sammenligner de totale andelene av yrkespraksis for utvalget i 1998 med andelene for mødre med kontantstøtte. Gruppen mødre med kontantstøtte i 1999 arbeider heltid i langt mindre grad enn gjennomsnittet for hele gruppen mødre i 1998. Den største forskjellen i heltidsarbeid finner vi blant mødre i Oslo og Akershus, hvor kun 21 prosent av mødre med kontantstøtte arbeider heltid i 1999, mot for 41 prosent av mødrene året før. Ulikhetene er ikke så store og konsekvente for andelen mødre i deltidsarbeid i de ulike regionene. Ser vi på andelen mødre som ikke er i arbeid i 1999, er denne størst blant kontantstøttedmødre i Oslo og Akershus.

Tabell 9.10. Alle mødre i arbeid heltid og deltid, og ikke i arbeid etter region, sammenlignet med mødre som mottar kontantstøtte i 1999.

Regioner i Norge	1998			1999		
	Heltid	Deltid	Ikke i arbeid	Heltid	Deltid	Ikke i arbeid
Agder og Rogaland	28,5	36,2	35,3	18,2	40,6	41,2
Nord-Norge	38,2	26,8	35,0	24,6	38,1	37,3
Oslo og Akershus	40,7	31,1	28,2	21,3	34,7	44,1
Trøndelag	26,5	53,1	20,4	20,9	46,3	32,8
Vestlandet	24,2	39,2	36,6	19,5	41,0	39,5
Østlandet	23,4	46,9	29,7	19,8	45,4	34,8
I gjennomsnitt	29,8	38,8	31,4	20,4	41,2	38,4

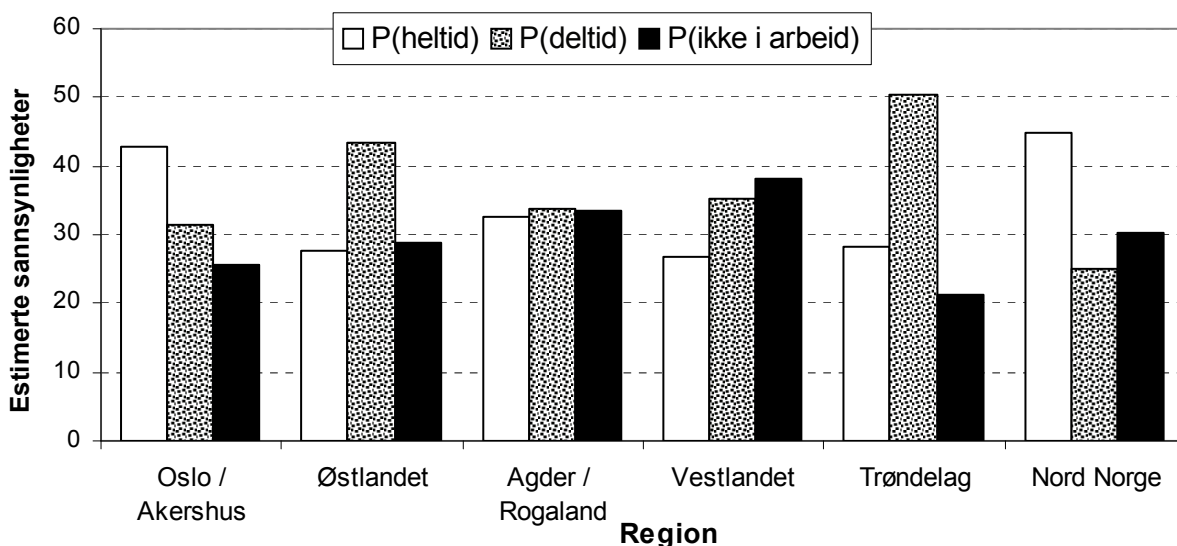
• Oslo/Akershus har den laveste andelen mødre som mottar kontantstøtte, ca. 50 prosent i 1999.

Mor med ett barn etter regional tilhørighet

Vi fører analysen av regionale forskjeller videre basert på resultater fra analysen av mødres valg av heltid, deltid og ikke arbeid fra tabell 9.8. Vi estimerer igjen sannsynlighetene for de tre utfallene basert på en referansemor. Referansemoren er den samme som ved tidligere estimeringer, men

denne gangen varierer vi morens regionale tilhørighet²¹. Det må legges til at mødre i Oslo og Akershus i gjennomsnitt har høyere utdanning enn mødre fra andre regioner. Andelen mødre fra dette området som kun har videregående skole er dermed lavere enn gjennomsnittet for de andre regionene²².

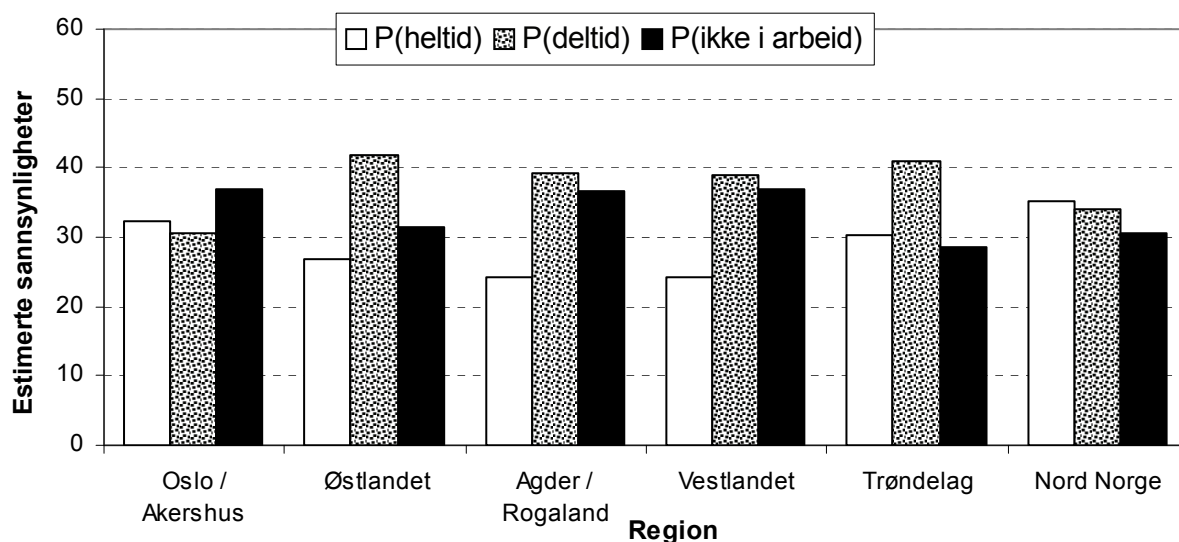
Figurene 6 og 7 bekrefter resultatene fra denne øvelsen for 1998 og 1999. Vi ser av figur 6 at i 1998 var sannsynligheten for å arbeide heltid høy for referansemoren både i Oslo og Akershus og i Nord-Norge. Sannsynligheten for å arbeide deltid var størst i Trøndelag og på Østlandet mens referansemoren i Trøndelag og Oslo og Akershus i minst grad valgte å være hjemme. Dette bildet endrer seg ganske betraktelig i 1999 (figur 7). Da velger referansemoren i Oslo og Akershus å være ute av arbeidslivet på lik linje med moren i Agder og Rogaland og på Vestlandet. Heltid er fortsatt det mest vanlige i Nord-Norge og i Oslo-området, men sannsynlighetene er langt lavere i 1999. I Oslo og Akershus har referansemoren gått fra heltid til ikke i arbeid. I Trøndelag har hun gått fra deltid til ikke i arbeid, mens referansemoren i Nord-Norge har heller skiftet fra heltid til deltid. I Agder og Rogaland har heltid blitt mer vanlig, mens valget av deltid og ikke i arbeid har økt. I det hele tatt har de ulike regionene blitt likere i 1999 enn de var i 1998, og i motsetning til Oslo og Akershus har mødre fra Østlandet og Vestlandet endret sin arbeidsform minst.

Figur 6. Mødre med ett barn i heltidsarbeid, deltidsarbeid og ikke i arbeid etter regional tilhørighet, estimerte sannsynligheter i 1998.

²¹ Moren er 30 år, hun er gift og har ett barn på ett år. Hun har videregående skole og har andre familieinntekter på kr. 250.000,-.

²² I gjennomsnitt har 27 prosent av mødrene fra Oslo og Akershus kun videregående skole, mens gjennomsnittet er ca. 40 prosent.

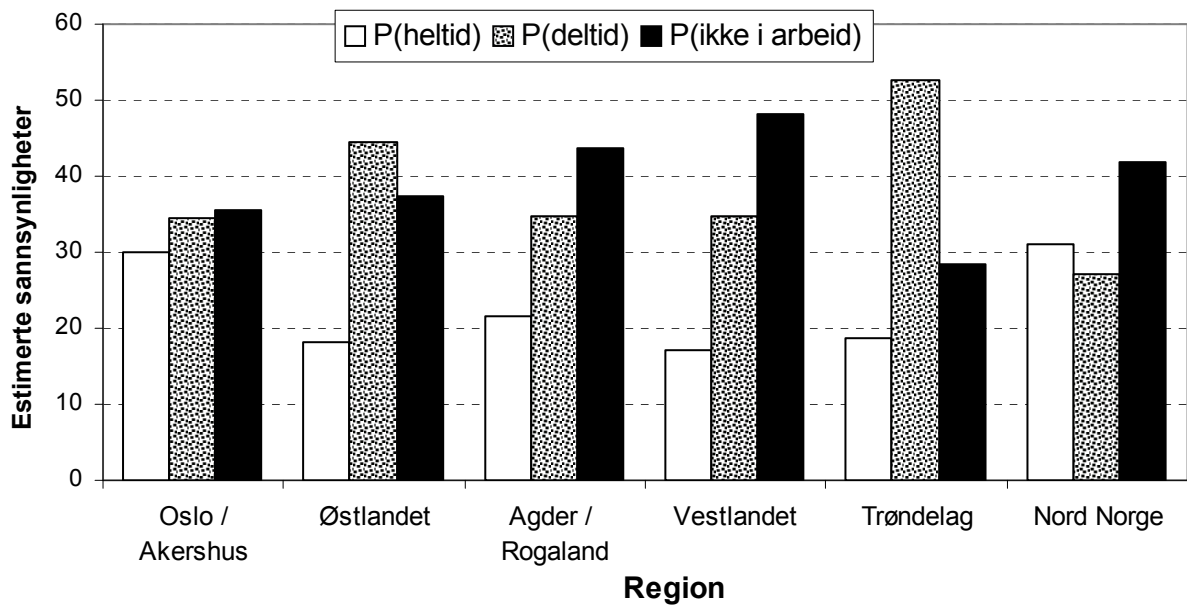

Figur 7. Mødre med ett barn i heltidsarbeid, deltidsarbeid og ikke i arbeid etter regional tilhørighet, estimerte sannsynligheter i 1999

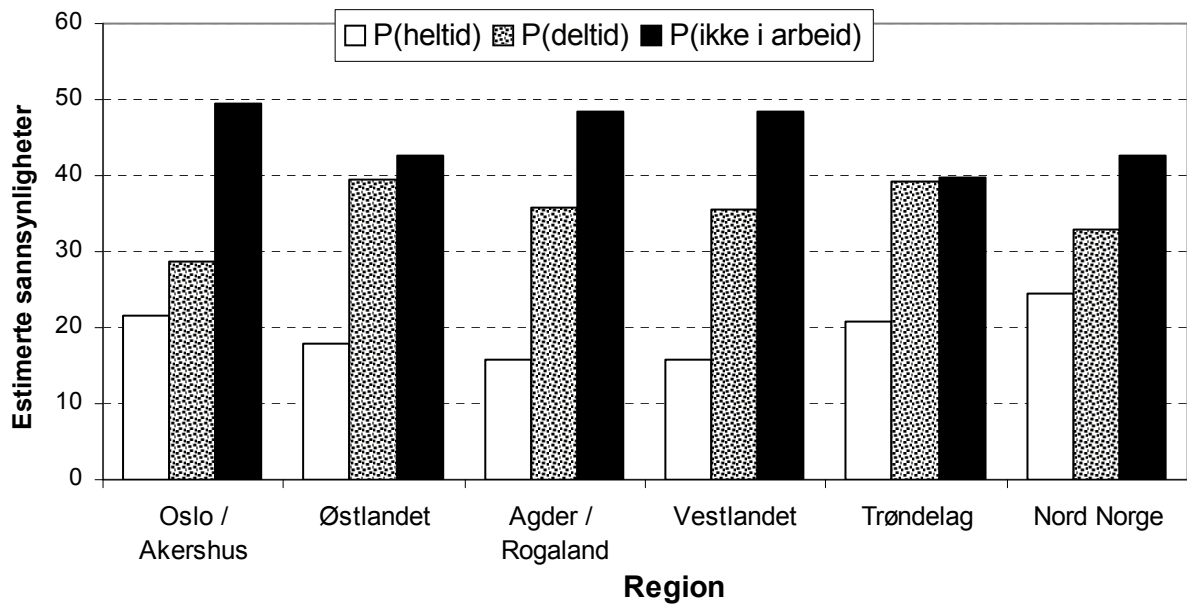
Mor med to barn etter regional tilhørighet

De samme beregninger blir deretter gjort for referansekvinnen når hun har to barn. Igjen blir hun plassert i ulike regioner for å se hva regional tilhørighet betyr for endringene i sannsynlighetene. Resultatene blir vist i figur 8 og 9 (se neste side). I 1998 er det tobarnsmødrene fra Trøndelag og Oslo som i størst grad deltar i arbeidslivet, mens mødre fra Vestlandet i størst grad holder seg hjemme. Heltidsarbeid er mest vanlig i Oslo-området og i Nord-Norge, mens deltidsarbeid er det mest utbredte i Trøndelag og på Østlandet.

Ved å sammenligne figur 8 med figur 9 ser vi at det har skjedd til dels store endringer mellom de to tidspunktene, spesielt når det gjelder sannsynligheten for ikke å være i arbeid. I 1999 er det mødre i Oslo og Akershus-området som i minst grad er i arbeid tett fulgt av mødre i Agder og Rogaland og på Vestlandet. Men mens sannsynligheten for ikke å arbeide har holdt seg stabil blant mødre fra Vestlandet og i Nord-Norge mellom 1998 og 1999, har sannsynligheten endret seg ganske dramatisk for referansemoren i Oslo og Akershus i 1999. I 1999 er sannsynligheten for at referansemoren velger å ikke være i arbeid rundt 50 prosent for mødre i Oslo og Akershus, Agder og Rogaland og på Vestlandet. I de andre regionene er sannsynligheten ca. 40 prosent for det samme valget. Generelt foretrekker referansekvinnen heltidsarbeid i mindre grad i 1999 mens sannsynligheten for å velge deltidsarbeid har blitt mer lik i de ulike regionene.

Figur 8. Mødre med to barn i heltidsarbeid, deltidsarbeid og ikke i arbeid etter regional tilhørighet, estimerte sannsynligheter i 1998.

Figur 9. Mødre med to barn i heltidsarbeid, deltidsarbeid og i ikke arbeid etter regional tilhørighet, estimerte sannsynligheter i 1999.

Avsluttende kommentarer

Formålet med kapittel 9 har vært å belyse endringer i mødres yrkesdeltakelsen og undersøke *hvilke* mødre som har endret sin tilknytning til arbeidslivet.

Mødre med barn på ett og to år reduserte den totale yrkesaktiviteten med 3,3 prosentpoeng fra 1998 til 1999. Når vi så på den totale yrkesaktiviteten etter morens utdanning, fant vi at det var blant mødre med 3–4 års universitetsutdanning at yrkesaktiviteten falt mest. Den fagretningen som hadde størst endring var helse og jeg antar at dette i vesentlig grad omfatter sykepleierne. Regresjonsanalysen av mødres valg om å være yrkesaktive bekreftet denne endringen.

Den totale andelen mødre i arbeid holdt seg stabil fra 1998 til 1999. Når vi ser på andelen mødre i arbeid etter utdanning, viste imidlertid tallene at yrkesaktiviteten var noe redusert blant mødre med 3–4 års universitetsutdanning. Denne gangen var endringen størst blant lærerne. Andelen av sykepleiere som er i arbeid har holdt seg stabil, og sammenligner vi andelen i arbeid med den totale yrkesaktiviteten ser vi at en liten andel sykepleiere har gått ut av yrkeslivet, mens andelen i permisjon har blitt redusert. Blant lærerne derimot har flere gått ut i permisjon i 1999 enn året før. Regresjonsanalysen av mødres valg om å være i arbeid påviste likevel ingen statistisk signifikant endring i læreres tilbøyelighet til å være i arbeid når andre av morens kjennetegn er kontrollert for.

Gjennomsnittstallene viste at mødre som tar del i arbeidslivet har redusert sin arbeidstid med 1.5 timer i uken. Når vi så på tid brukt til lønnet arbeid for ulike utdanningsgrupper, blir bildet mer differensiert. Mødre med mindre enn videregående skole arbeider minst, men de økte sine arbeidstimer noe fra 1998 til 1999. Mødre med mer enn 4 år på universitetet arbeider mest, men de reduserte sine arbeidstimer per uke mest fra 1998 til 1999. Analysen av mødres valg av arbeidstimer viste at sammenlignet med mødre med lavest utdanning har alle utdanningsgruppene redusert sine arbeidstimer fra 1998 til 1999. Ser vi bort fra mødre med helsefag og undervisning, har mødre med universitetsutdanning redusert sin ukentlige arbeidstid med ca. 4 timer. Disse resultatene tyder på en tilnærming mellom mødre med høy og lav utdanning når det gjelder tid brukt i arbeidslivet. Betydningen av antall barn i familien når det gjelder morens beslutning om ukentlige arbeidstimer, ble redusert fra 1998 til 1999. En grunn til dette kan være at mødre med flere barn i større grad velger å gå ut av arbeidslivet etter innføringen av kontantstøtten, noe som medfører at de ikke er med i utvalget for analysen (fordi de har 0 arbeidstimer).

De totale andelene av mødre som arbeider heltid og deltid, og som ikke arbeider, fordelt etter utdanningsnivå, viste en liten tilnærming mellom mødre med høy og lav utdanning når det gjelder hvordan de arbeider. Mødre med lavest utdanning jobbet mer heltid og mindre deltid i 1999 enn året før, mens det motsatte var tilfellet blant mødre med høy utdanning (tabell 9.3). Regresjonsanalysen av disse tre mulige utfallene viser en tendens i samme retning når det gjelder deltidsarbeid, men resultatene viser en tendens til økende forskjell mellom mødre med høyest og lavest utdanning i valget av heltidsarbeid. Denne endringen er imidlertid ikke statistisk signifikant. Det er derimot endringen i heltidsarbeid blant lærere, reduksjonen i heltidsarbeid er svakt signifikant (10 % nivå).

På grunn av tolkningsproblemer når det gjelder resultatene av denne analysen, estimerte vi sannsynligheter for de tre valgene ved hjelp av en referansemor. Hun er tretti år, har ett barn på ett år, hun er gift og fra Oslo/Akershusområdet, hun har videregående skole og ingen innvandrerbakgrunn. Hennes andre familieinntekter er på kr. 250.000,-. Denne referansemoren hadde lavere sannsynlighet for å arbeide heltid, stabil sannsynlighet for å arbeide deltid og høyere sannsynlighet for ikke å arbeide i 1999 enn året før.

Vi varierte utdanningsnivået til referansemoren, og de estimerte sannsynlighetene for heltids- og deltidsarbeid og ikke arbeid ble sammenstilt for de ulike nivåene. Sannsynlighetene viser en tilnærming mellom utdanningsnivåer når det gjelder deltidsarbeid, men en økende ulikhet mellom lav og høy utdanning når det gjelder å være uten arbeid. Heltidsarbeid er fortsatt mest vanlig blant mødre med høyutdanning, spesielt blant mødre med mer enn 4 års universitetsutdanning. Det er en tendens til større ulikhet blant mødre med den høyeste utdanningen og mødre med lav utdanning. Når vi gir referansemoren 2 barn i stedet for ett viser de estimerte sannsynligheter en økende forskjell i yrkesmønsteret til mødre med høy og lav utdanning, og ulikheten blir markant mellom mødre med videregående skole eller lavere og mødre med mer enn 4 år på universitetet.

Regresjonsanalysene viste i flere tilfeller at der var regionale ulikheter i mødres tilknytning til arbeidslivet. Vi varierte derfor referansemorens «bosted» og estimerte sannsynligheter for hennes valg av tilknytning til yrkeslivet for 1998 og 1999. I 1998 fant vi noen regionale forskjeller i sannsynligheter, men disse ble i stor grad visket ut i 1999. Det viste seg at Oslo og Akershus fikk en fordeling av heltid, deltid og ikke i arbeid som var mer lik de andre regionene i 1999. Andelen mødre som ikke tar del i arbeidslivet økte mest i Oslo og Akershus og Trøndelag fra 1998 til 1999.

Når vi så gir referansemoren fra de ulike regionene to barn i stedet for ett, skjer det store endringer i sannsynlighetene fra 1998 til 1999 i de fleste regionene utenom Vestlandet og Agder og Rogaland, hvor mødrenes tilknytning til arbeidslivet holder seg svært stabilt. Når referansemoren har to barn, er sannsynligheten for ikke å arbeide høyest i Oslo og Akershus, og høyere enn for mødre i Agder og Rogaland og på Vestlandet. Resultatene fra analysen av regioner tyder på at endringene i arbeidstilknytning har vært størst i Oslo og Akershus når referansemoren kun har videregående skole.

10 Sammenfattende diskusjoner

Av familier med barn mellom ett og tre år valgte 75 prosent å motta kontantstøtte i 1999, 83 prosent av familiene med ettåringer og 70 prosent av familiene med toåringer.

Noen av forventningene som ble ytret i debatten rundt innføringen av kontantstøtten ble umiddelbart oppfylt. Kontantstøtten ble en «kvinnegreie». I minst 95 prosent av familiene med kontantstøtte er det kvinnen som formelt er mottager.

I kapittel 7 studerte vi kvinners valg av kontantstøtten nærmere. Av hele utvalget kvinner med barn mellom ett og tre år velger 65 prosent full kontantstøtte. Full kontantstøtte er et alternativ til heltids barnehage. Rundt 9 prosent av utvalget velger delvis kontantstøtte i kombinasjon med redusert antall timer i barnehage. Etterspørselen etter en barnehageplass for denne aldersgruppen er større enn tilbudet. Noen mødre med full kontantstøtte bruker derfor kontantstøtten som en mellomløsning til de får en barnehageplass. I analysen har vi skilt ut en gruppe mødre som mottar kontantstøtte og som verken har noe ønske om eller har søkt om en barnehageplass. Disse er definert som mødre som foretrekker kontantstøtten.

Mødre som foretrekker kontantstøtte har svakest tilknytning til arbeidslivet. De utgjør gruppen som i størst grad benytter seg av ulønnet permisjon og bare vel halvparten av disse mødrene er i arbeid. Blant de som er i arbeid jobber mer enn 60 prosent med fleksible arbeidstidsordninger, også kalt ubekvem arbeidstid. På lik linje med mødre som benytter seg av en kombinasjonsløsning, er disse mødrene i størst grad tilknyttet helse- og sosialsektoren (rundt 40 prosent av mødre i arbeid).

Mødre som bruker heldags barnehage er den gruppen som har sterkest tilknytning til yrkeslivet. Blant disse mødre er rundt 90 prosent yrkesaktive. Denne gruppen mødre er også i størst grad i arbeid. Bare en liten andel benytter seg av ulønnet permisjon, rundt 85 prosent er i arbeid. Mødre som bruker kombinasjonsløsningen barnehage med redusert oppholdstid og delvis kontantstøtte har også meget høy yrkesdeltakelse. Forskjellene mellom disse to gruppene dreier seg stort sett om hvor og hvordan de jobber. Mødre som bruker heltids barnehage jobber i størst grad heltid. Mødre med delvis kontantstøtte jobber for det meste deltid.

Mødre som bruker heltids- eller deltidsbarnehage har høyest utdanning og de høyeste arbeidsinntektene. Mødre som foretrekker kontantstøtten har

lavest utdanning og har litt flere barn enn de andre mødrene. De er i mindre grad enn gjennomsnittet fra Oslo og Akershus- området, og i noe større grad fra Vestlandet og Agder og Rogaland.

På grunnlag av analysene i kapittel 7 kan vi konkludere med at høyere utdanning reduserer sannsynligheten for å velge full kontantstøtte. Mødre med ektemann eller samboer velger i større grad full kontantstøtte, og foretrekker i større grad kontantstøtten enn alenemødre. Mødre fra andre regioner enn Oslo og Akershus foretrekker i størst grad kontantstøtten. Resultatene viser også at mødre som arbeider med fleksible arbeidstidsordninger foretrekker kontantstøtten i større grad enn andre grupper av mødre. Mødre som velger kombinasjonsløsningen barnehage og kontantstøtte er som tidligere nevnt kvinner med høyere utdanning. Sannsynligheten for å velge denne løsningen øker hvis morens yngste barn er to år. I forhold til kvinner i Oslo og Akershus er sannsynligheten høyere for at kvinner fra i første rekke Trøndelag vil velge denne løsningen. Videre velger kvinner fra Østlandet og Agder og Rogaland også denne løsningen i større grad enn mødre fra Oslo og Akershus. Det var ikke arbeidstidsordningen som var utslagsgivende for dette valget, men heller tilknytningen til helse- og sosialsektoren.

Endringer i mødres tilknytning til arbeidslivet etter innføringen av kontantstøtten

I kapittel 8 analyserte vi fire mål for yrkesdeltakelse, i 1998 og i 1999; mødres totale yrkesaktivitet, den totale andelen mødre i arbeid, antall arbeidstimer i uken for yrkesaktive mødre og til slutt andelen mødre som jobber med fleksible arbeidstidsordninger, i analysen kalt ubekvem arbeidstid. Mødre med barn mellom tre og seks år er kontrollgruppen for analysen. De forutsettes å ha de samme arbeidsmarkedsbetingelser som mødre med yngre barn, og utenom innføringen av kontantstøtten forutsettes disse å være stabile fra 1998 til 1999. Begge gruppene er avhengig av tilsyn av barna for den tid de tilbringer i lønnet arbeid.

Analysen ble først gjort i et makro-perspektiv. Vi fant en liten nedgang i total yrkesaktivitet for mødre med ett- og toåringer fra 1998 til 1999. For kontrollgruppen var yrkesaktiviteten noe stigende, og i følge metoden for analysen anses denne svake stigningen å være utviklingen i arbeidsmarkedet for småbarnsmødre generelt. Den totale yrkesaktiviteten for mødre med ett- og toåringer falt dermed med 4 prosent, en liten, men signifikant, nedgang.

Andelen mødre i arbeid har vært svært stabil i 1998 og i 1999. Tatt i betraktning at den totale yrkesaktiviteten falt noe, betyr det at en mindre andel mødre var i ulønnet permisjon i 1999 enn i 1998 (2.3 prosentpoeng).

Arbeidstimer per uke for yrkesaktive mødre sank noe fra 1998 til 1999. Det var en meget svak økning i arbeidstimer per uke for mødre med de eldre førskolebarna. Analysen viste så at ukentlige arbeidstimer sank med vel to timer for yrkesaktive mødre i målgruppen.

Når det gjelder andelen mødre som jobber med fleksible arbeidstidsordninger viste analysen heller ingen endringer fra 1998 til 1999. Med referanse til argumentene rundt innføringen av kontantstøtten, har denne dermed ikke vært et insitament til en øket interesse for å jobbe utenom vanlig dagtid.

I tillegg til makroanalysen hvor vi beregnet endringer i yrkestallene både for målgruppen og kontrollgruppen og hvor disse ble sammenstilt til totale endringer, utførte vi også en mikroanalyse. Regresjonsanalysene ble gjort for det kombinerte utvalget av mødre både i målgruppen og kontrollgruppen, og foruten mødrenes arbeidsmarkedskvalifikasjoner ble det konstruert variabler som skulle presentere forskjellen i yrkesdeltakelse mellom mødrene med barn i kontantstøttealder og mødre med de eldre førskolebarna, endring i yrkestilknytningen over tid og til slutt for målgruppe og tid. Resultatene bekreftet at småbarnsmødrenes yrkesaktivitet var blitt noe redusert fra 1998 til 1999 og at mødre som tar del i yrkeslivet jobber færre timer i 1999 enn året før. Resultatene bekreftet også at sannsynligheten for å være i arbeid og å arbeide utenom vanlig dagtid ikke hadde endret seg fra 1998 til 1999.

Hvilke mødre endret sin yrkesdeltakelse?

Kapittel 9 gikk videre med en analyse av hvilke mødre som har endret sin tilknytning til arbeidslivet etter innføringen av kontantstøtten. Denne analysen ble avgrenset til mødre hvis yngste barn var mellom ett og tre år i 1998 og i 1999.

Resultatene viste at mødre som har barn i kontantstøttealder reduserte sin totale yrkesaktivitet med 3,3 prosentpoeng fra 1998 til 1999. Det var mødre med høy utdanning, nærmere bestemt 3–4 års universitetsutdanning, som reduserte sin totale yrkesaktivitet mest. Men, foruten gruppen av mødre med fagfelt undervisning, var andelen som fortsatt var på jobb stabil. Mødre med fagfelt helse (sykepleiere) var blant de som heller valgte å gå ut av yrkeslivet enn å benytte seg av ulønnet permisjon i 1999.

Totalt sett var andelen mødre i arbeid stabil i tidsrommet 1998 til 1999. Analysen av mødres utdanning viste at det var variasjoner mellom grupper

med ulik utdanning. Resultatene viste at det var mødre med 3–4 års universitetsutdanning og fagfelt undervisning (lærere), som reduserte sine andeler av personer i arbeid mest, med ca 10 prosentpoeng.

I gjennomsnitt reduserte mødre i arbeid sine ukentlige arbeidstimer med 1,5 timer fra 1998 til 1999. Resultater fra analysene av mødres utdanning og andre kjennetegn viste at mødre bruker mer tid i arbeidslivet jo høyere utdanning de har (utenom mødre med helsefag). Imidlertid er det mødre med universitetsutdanning som i sterkest grad har redusert antall ukentlige arbeidstimer i 1999 fra året før. Mødre med den laveste utdanningen, lavere enn fullført videregående skole, har ikke redusert sin arbeidstid. Resultatene viste derfor at det har skjedd en tilnærming mellom utdanningsgruppene når det gjelder antall arbeidstimer per uke for mødre som tar del i arbeidslivet.

Mødres valg av heltids- og deltidsarbeid er i høy grad påvirket av hennes utdanningsnivå. Totaltallene i kapittel 9 viste at ulikhetene i heltids- og deltidsarbeid etter utdanning har blitt noe mindre i 1999 enn de var året før. Regresjonsanalysen som blant annet kontrollerte for antall barn, regiontilhørighet osv., viste også en tilnærming mellom utdanningsnivåene når det gjaldt deltidsarbeid. Sannsynligheten for heltidsarbeid var blitt noe mer lik for noen utdanningsgrupper, men det er en svakt økende ulikhet mellom mødre med lavest utdanning (lavere enn fullført videregående skole) og mødre med mer enn 4 års universitetsutdanning. Resultatene fra analysen av de tre valgene heltid, deltid og ikke arbeid er vanskelige å tolke i en sammenheng. Vi estimerte derfor sannsynligheter for de tre utfallene ved hjelp av en referansemor. Referansemorens kjennetegn ble deretter endret slik at vi kunne se effekten av utdanning, utdanning og antall barn, regional tilhørighet og bosted og antall barn.

De estimerte sannsynlighetene (figur 1–9) indikerte også en svak tilnærming mellom utdanningsnivåene i mødrenes valg av deltidsarbeid. Sannsynligheten for å velge heltidsarbeid falt for mødre med de fleste utdanningsnivåer, men på en slik måte at i 1999 hadde forskjellen mellom mødre med lav utdanning og de med mer enn 4 års universitetsutdanning økt noe. Likeledes viste den estimerte sannsynligheten for ikke å arbeide en økende ulikhet mellom mødre med lav utdanning (videregående skole eller lavere) og mødre med høyest utdanning (mer enn 4 års universitetsutdanning /forskerutdanning). Når vi ga referansemoren to barn i stedet for ett, ble denne ulikheten mer markant.

Resultatene i kapittel 9 viste videre at det var noen regionale forskjeller i 1998 i hvordan mødre arbeidet (eller ikke gjorde det). I 1998 var det mødre fra Trøndelag og Oslo og Akershus som i minst grad stod utenfor arbeids-

livet, mens mødre fra Vestlandet i størst grad valgte å ikke være i arbeid. De regionale forskjellene ble mindre i 1999 hvilket innebar en lavere sannsynlighet for heltidsarbeid, en økende sannsynlighet for deltidsarbeid og å ikke arbeide for de fleste regioner. I 1999 var sannsynligheten for ikke å arbeide størst i Oslo/Akershusområdet, Agder og Rogaland og på Vestlandet (figur 6 og 7). Når vi økte antall barn fra ett til to, ble det klart at i de fleste regionene økte sannsynligheten for å stå utenfor arbeidslivet i 1999 i forhold til året før (figur 8 og 9). Unntaket er Agder og Rogaland og Vestlandet hvor mødres tilknytning til arbeidslivet har holdt seg svært stabilt. Denne analysen viste at flere barn hadde en større negativ effekt på morens arbeidstilbud i 1999 enn året før.

Avsluttende kommentarer

Rapporten består av tre deler. Den første undersøker hvem det er som velger barnehage, kontantstøtte eller en kombinasjonsløsning og hvem det er som foretrekker kontantstøtten. Resultatene viser at det finnes noen forskjeller mellom mødre som velger kontantstøtte og de som ikke gjør det. Mødre som velger barnehage har størst tilknytning til yrkeslivet. Den neste delen av rapporten viser i et makro-perspektiv at det har skjedd kun små endringer i mødres yrkesdeltakelse fra 1998 til 1999. Den tredje og siste del av rapporten viser at totaltallene for mødres yrkesdeltakelse skjuler en del ulikheter mellom kvinner med ulik sosio-økonomisk bakgrunn. Den analyserer hvilke mødre som har endret sin tilknytning til arbeidslivet i perioden. Blant mødre i arbeid var det kun mødre med middels høy og høy utdanning som reduserte sine arbeidstimer per uke fra 1998 til 1999. Kontantstøtten som inntekts-overføring er forutsatt å ha mindre betydning for mødre med høyere inntekter. Spørsmålet vi kan stille oss er da om den politiske fokuseringen på familieverdier i debatten rundt kontantstøtten har hatt betydning for mødres valg om å bruke mer tid til omsorgsarbeid i hjemmet. Analysene av mødres valg om å arbeide heltid, deltid eller ikke arbeide viser en økende likhet i valg av deltidsarbeid men en økende ulikhet i valg av heltidsarbeid og ikke arbeid mellom mødre med lav utdanning og mødre med mer enn 4 års universitetsutdanning. Betydningen av antall barn og alder på barnet har betydning for mødres valg og denne betydningen ser ut til å ha økt for noen grupper i 1999. Resultatene viser at mødre med lavere utdanning og flere barn i større grad trekker seg ut av arbeidslivet enn mødre med høyere utdanning i 1999. Mødre med mer enn 4 års universitetsutdanning er de mest stabile yrkesutøvere. De går ikke ut av arbeidslivet, men velger i noen grad å endre sin arbeidstid.

Summary

A Cash-for-Care benefit program became part of the Norwegian family policy programs in the fall of 1998. Parents of children one year old became eligible to the benefit on August 1, 1998 and the entitlement was extended to parents of two year olds on January 1, 1999. The amount is currently NOK 3000 and it is optional to and similar in size to, the state subsidy of a day care place. The Cash-for-Care in its full form therefore excludes the right to a subsidized day care place, but the benefit can be received in a reduced form if only part time day care is used. The Cash-for-Care is independent of the parent's labor force participation

A need to evaluate the effects of the Cash-for-Care on families' childcare choices, their labor supply and income, initiated two surveys on families with preschool children. Statistics Norway carried out the first in the spring of 1998, before the introduction of the Cash-for-Care, and the second in the spring of 1999, with the new policy in place.

The data show that a majority of families with children one and two years old receive the Cash-for-Care. In fact, 83 percent of families with a one year old child and 70 percent of families with a two year old child receive the benefit. Further, 95 percent of all the parents that receive the benefit are women.

The aim of the report is to analyze the mothers' labor force participation in 1998 and 1999 and to see whether and how their labor supply has changed from 1998 to 1999. All mothers with children one and two years old are the focus for the analyses.

Mothers can choose full Cash-for-Care or a combination of Cash-for-Care and part time day care. The choice cannot, however, be considered a free choice, as the demand for day care for this age group exceeds the supply in most regions. Thereby, some mothers chose the Cash-for-Care while they await an opening in centered day care. Mothers that have not applied for a day care place are in the report defined as the group that have preference for the Cash-for-Care.

The data show that among all mothers with children one and two years old, the mothers choosing full time day care have the strongest attachment to the labor market, 90 percent take part in the labor force, while 85 percent are at work. Close in similarity is the group of mothers using day care part time. The main difference between the two is how they work. The mothers in the

first group work mainly full time while the mothers in the second group work mainly part time. The mothers choosing the combination of care solutions are to a large extent employed in the health sector. These two groups of mothers are on average the most educated, they have the highest own income as well as other non-earned family income. These mothers are more likely to have children that are two years old.

The mothers preferring the Cash-for-Care have weaker attachment to the labor force. Among these, 5 percent did leave the labor force from the time of the introduction of the policy on August 1. until the time of the survey in the spring of 1999. Approximately 10 percent of them were on unpaid leave and slightly more than a half was at work in the spring of 1999. This is the group most dominated by flexible working schedules and a large proportion work in the health sector. Mothers preferring the Cash-for-Care have generally, on average, lower education than the other groups; 77 percent of them have only finished secondary schooling or lower. As expected we do find lower mean income among this group of women. The mothers preferring Cash-for-Care is the group most likely to have a one year old child.

In a macro perspective, the total labor force participation among all mothers with children between one and three fell slightly from 1998 to 1999. Considering the increasing employment trend among mothers of preschool children in general in this time period, the reduction in total employment rates is an estimated 4 percentage points. The proportion of mothers at work has, however, been stable in the time period. The hours supplied per week by women in the labor force have also been somewhat reduced (2.1 hours per week for all mothers in the labor force). The Cash-for-Care subsidizes private childcare and it could imply mothers choosing more flexible work schedules, at hours other than ordinary daytime hours. This has, however, not happened.

The results from the macro analyses presented only some adjustments of the mothers labor force participation from 1998 to 1999. Based on economic theory, it is expected uneven effects of the Cash-for-Care on the employment of women with differing socio-economic background. The next part of the report analyzes how women with differing socio-economic characteristics changed their labor market behavior from 1998 to 1999.

We found that employment rates changed differently depending on the mother's level of education from 1998 to 1999. Surprisingly, the rates fell the most among women with high education, i.e. among women with 3 to 4 years of education at the university level. However, we found that within this

group, except for the field of teaching, the at work rates were stable. We conclude that some women preferred to exit their jobs rather than take unpaid leave with job security. This happened in particular among women in the field of health. Among women at work the largest changes happened among the teachers. The proportion of teachers at work fell with 10 percentage points from 1998 to 1999.

Mothers at work reduced their supply of total hours per week by 1.5 hours from 1998 to 1999. An analysis of the supply of weekly hours estimating the effects of mothers' labor market characteristics, show that education is positively and highly correlated with mothers' supply of weekly hours. But, surprisingly, it is also mothers with high education that has reduced their weekly hours most from 1998 to 1999, while weekly hours did not change among mothers with the lowest education, lower than finished secondary schooling (high school degree). This analysis indicates a narrowing of the differences in hours worked per week by mothers with high and low education.

We continued with an analysis of mothers' full and part time work with mothers not at work as the reference group. Full time work is highly correlated with education in both 1998 and 1999, but except for women with more than four years education at the university level, the correlation has generally become somewhat weaker in 1999. Part time work is more strongly correlated with education in 1999 than the year before. These results confirm for the most part the bivariate descriptive analysis showing a reduction in full time work among all educational groups, except those with lowest education (lower than finished secondary schooling). Further, they confirm an increase in part time work from 1998 to 1999, but only among women with higher education.

In order to ease the comparison of the three choices: full time, part time and not at work from 1998 to 1999, we estimated probabilities for the outcomes based on a reference person²³. We found that the probability of choosing full time work fell and the probability of opting out of work rose, while the probability for part time work staid quite stable for the reference person in the time period. The next step was to see how the work patterns changed in the given time period by giving the mother different levels of education. The probability of working full time fell for most levels of

²³ The mother chosen as reference person is thirty years old, she is married, she has a one year old child, she has a high school degree (finished secondary education) and she is from Oslo and Akershus. She has no immigrant status and her other non-earned income is NOK 250 000.

education, but the difference between mothers with low education and those with more than 4 years of university education seemed to be increasing. Part time work has become more similar over the levels of education. The probability of not working did also increase for most levels of education, except for those with more than 4 years education at the university level. The overall picture then show a slight narrowing of the probabilities for part time work over the educational levels. But there is a tendency to larger dispersion of the probabilities for full time work as well as opting out of work between mothers with high and low education. These results were strengthened when the reference person had two children instead of one.

There were some regional differences in the work patterns in 1998. We estimated probabilities for the three work outcomes for a reference mother giving her different regions of residence. We found the highest probabilities of full time work in the Oslo and Akershus region and in Northern Norway in 1998. Part time work was most common in Trøndelag, while the probabilities of opting out of work were the lowest in Trøndelag and Oslo/Akershus and the highest among women living in the West Coast region. In 1999 the regional differences were narrowing, usually characterized by falling probabilities of full time work and increasing probabilities of part time work as well as of opting out of work. In 1999 the probability of opting out of work were the highest in the regions of Oslo/Akershus, Agder/Rogaland and the West Coast. If we increase the number of children to two there is a surprising increase in the probability of opting out of work in 1999, in particular among the mothers in the Oslo region.

The analyses of full time, part time and not at work uncover both differences in work patterns at each point in time as well as differing behavioral changes between the two points in time among mothers with low and high educational levels. These changing patterns can also be seen based on regions of residency. The changes in the patterns of labor supply become reinforced with increasing number of children. More women opt out of the work force with two children in 1999 than the year before, and more so among women with low education.

Referanser

- Averett, S., Peters, H.E., and Waldman, D. (1997). «Tax Credits, Labor Supply, and Child Care» in *The Review of Economics and Statistics* pp. 126-135.
- Andenæs, A. (1997). «Kontantstøtte en gavepakke til mannen». *Dagbladet*, 15. sept. 1997.
- Becker, G. (1981). *A Treatise on the Family*. Cambridge: Harvard University Press.
- Blau, D. and Robins P.K. (1991) «Child Care Demand and Labor Supply of Young Mothers over Time», in *Demography* 28, pp. 333–351.
- Blix, K.W. (1991). *Etterspørselen etter barnehageplasser*. INAS Notat 9/91. Oslo: Institutt for sosialforskning.
- Blix, K.W.S. (1993). *Barnehager: behov, etterspørsel og fordeling*. INAS Rapport 8/93. Oslo: Institutt for sosialforskning.
- Blix, K.W.S. & Gulbrandsen, L. (1993a). Barnehave for de mest ressurssterke. *Aftenposten*, kronikk 14.3.93.
- Bjørn, K. (1981). «Barn ingen hindring. En studie av kvinners sysselseting i Norge i 1970-årene», INAS rapport 2:1981. Oslo: Institutt for sosialforskning.
- Brox, O. (1998). «Makt til de svake», *Dagbladet* 10.feb. 1998.
- Connelly, R. (1992). «The Effect of Child Care Costs on Married Women's Labor Force Participation», *Review of Economics and Statistics* 74 (1) pp. 83–90.
- Dagsavisen (1998). «Kontantstøtten sementerer kjønnsrollemønsteret», 8.oktober.
- Ellingsæter, A.L. og Iversen, G. (1985). «Da kvinnene kom for fullt. Endringer i yrkesaktivitet i 70-åra», i *Plan & Arbeid*, 2/85.
- Ellingsæter, A.L. (1989). «Normalisering av deltidsarbeidet. En analyse av endring i kvinners yrkesaktivitet og arbeidstid i 80-årene». Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Ellingsæter, A.L. (1995) *Gender, Work and Social Change. Beyond Dualistic Thinking*. Rapport 95:14, ISF (Institutt for samfunnsforskning).
- Esping-Andersen, G. (1990). *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Princeton: Princeton University Press. 1990.
- Gulbrandsen, L. og Hellevik, T. (2000) «Kontantstøtteordningens konsekvenser for barnehagesektoren». NOVA rapport 16/2000.
- Gruber, J. (1994). «The Incidence of Mandated Maternity Benefits» in *The American Economic Review*. Vol. 84 no.3 June 1994.

- Hellevik, T. (2000). *Småbarnsforeldres yrkesdeltakelse og valg av barnetilsyn før og etter kontantstøttens innføring*. NOVA rapport 2/2000. Oslo.
- Hellevik, T. (1999). *Kontantstøtteordningens effekter for barnetilsyn og yrkesdeltakelse. En analyse av småbarnsmødrenes planer i forkant av kontantstøttens innføring*. NOVA Rapport 4/99. Oslo:
- Hernes, H.M. (1984). «Women and the Welfare State: The Transition from Private to Public Dependence» in *Patriarchy in a Welfare Society*, ed. by H. Holter. Oslo: Universitetsforlaget.
- Håkonsen, L.T., Kornstad, K., Løyland & Thoresen, T.O. (2001) «Kontantstøtten-effekter på arbeidstilbud og inntektsfordeling». Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Innst.O.nr. 62 (1997/98). Innstilling fra familie-, kultur- og administrasjonskomiteen om lov om kontantstøtte til småbarnsforeldre (kontantstøtteloven).
- Innst.S.nr.200 (1997/98). Innstilling fra familie-, kultur- og administrasjonskomiteen om lov om innføring av kontantstøtte til småbarnsforeldre.
- Jensen, A.M. (1984). «Når mødre jobber-om nødvendighet og valg» i *Kvinner i arbeid*, Rødseth og Titlestad (red.), Universitetsforlaget, Oslo 1984.
- Joesch, J.M. (1994). «Children and the Timing of Women's Paid Work After childbirth: A Further Specification of the Relationship» in *Journal of Marriage and the Family*. 56: 429–440.
- Kavli, H.C. (2001). *En dråpe, men i hvilket hav? Kontantstøttens konsekvenser for barnehagebruk blant etniske minoriteter*. Oslo: Forskningsstiftelsen Fafo.
- Kamerman, S.B. og Kahn A.J. (1997). *Family Change and Family Policies*. Oxford: Clarendon Press.
- Kitterød, R.H. og Lømo, Aa. (1996). «Småbarnsforeldres tidsbruk 1970–1990» i Berit Brandth og Kari Moxnes (red.) *Familie for tiden*. Oslo:Tano
- Kjeldstad, R.(1991). «1980- årene: Småbarnsmødrenes tiår på arbeidsmarkedet», *Samfunnsspeilet* nr. 3 1991. Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Kolberg, J.E. (1998). «Family Change and Family Policy: The Norwegian Experience» forthcoming in publication by MZES (Mannheim Centre for European Social Research), Peter Flora (ed.).
- Koren C. og Hellevik, T. (2000). «Parents between work and care. Effects of the new cash benefit scheme». NOVA skriftserie 7/00. Oslo: NOVA.
- Kottis, A.P. (1990). «Shifts over time and regional variation in women's labor force participation rates in a developing economy. The case of Greece», in *Journal of Development Economics*, 33, pp. 117–132.
- Knudsen C. (1998). *Married Women's Employment and Public Policies in an International Perspective*. NOVA rapport 12/99.

- Lande Hasle, A.K. (1997). «Kontantstøtten: Sender mor hjem» Dagbladet 15.nov. 1997.
- Lande, S. (2001). *Småbarnsmødres varierende utbytte av barnehager og kontantstøtte*. Hovedoppgave i sosiologi. Oslo: Universitetet i Oslo, Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi.
- Langset, B., Lian, B. og Thoresen, T.O. (2000). «Kontantstøtten – hva har skjedd med yrkesdeltakelsen?» i *Økonomiske analyser* 3/2000. Oslo: statistisk sentralbyrå.
- Leira A. (1999), *Comparative Social Research, Family Change: Practices, Policies, and Values* (ed.), Volume 18. Jai Press inc. Stamford, Connecticut.
- Leira, A. (1998). «Caring as Social Right: Cash for Care and Daddy Leave», in *Social Politics*, 5:362–378.
- Leira, A. (1993). «Mothers, Markets and the State: A Scandinavian Model», in *Journal of Social Policy*. 22 (3): 329–347.
- Leira, A. (1992). *Welfare States and Working Mothers*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Magnussen, M.L.(1999). *Kontantstøttedebatten: Argumenter og ideologier*. Hovedoppgave. Bergen: Sosiologisk institutt, Universitetet i Bergen.
- Michalopoulos, C., Robins, P.K. and Garfinkel, I. (1992). «A Structural Model of Labor Supply and Child Care Demand», in *The Journal of Human Resources* 27 (1), pp.166–203.
- O’Connel, M (1990). «Maternity Leave Arrangements: 1961–85». *U.S. Bureau of the Census. Current Population Reports*, series 1–23 (165), 11–57. Work and Family Patterns of American Women. Washington D.C., U.S. Government Printing Office.
- Reppen, H.K. og Rønning, E. (1999). *Barnefamiliers tilsynsordninger, yrkesdeltakelse og bruk av kontantstøtte våren 1999*. Kommentert tallrapport 1999/27. Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Ribar, D.C. (1995). «A Structural Model of Child Care and the Labor Supply of Married Women», in *Journal of Labor Economics*, vol. 13, no. 3.
- Ribar, D.C. (1992). «Child Care and the Labor Supply of Married Women: Reduced Form Evidence,» in *The Journal of Human Resources* 27 (1), pp. 134–65.
- Rønning, E. (1998). *Undersøkelse av barnefamiliers tilsynsordninger, yrkesdeltakelse og økonomi før innføring av kontantstøtte. Hovedresultater og dokumentasjon*. Notat 61/98. Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Rønsen, M. (2001). «Market work, child care and the division of household labour. Adaptions of Norwegian mothers before and after the cash-for-care reform.» Statistisk Sentralbyrå, rapporter 2001/3.

- Rønsen, M. (1992). «Norwegian Women's Labour Force Participation One Year after First Birth», (Arbeidsnotat no. 4). Oslo: Statistisk Sentralbyrå.
- Rønsen, M. and Sundström M. (1996). «Maternal Employment in Scandinavia: A Comparison of the after-birth employment activity of Norwegian and Swedish women» in *Journal of Population Economics* 9:2
- Siim, B. (1984). «Women and the Welfare State: Between Private and Public Dependence», Paper presented at the Center for Research on Women, Stanford University.
- Skrede, K. (1994). «Kvinnens utdanning og yrkesliv» i *Den nye barne- og familie-boka*, Frønes, I. og Hompland, A. (red.), Universitetsforlaget, Oslo 1994.
- Skrede, K. (1986). «Gifte kvinne i arbeidslivet» i *Det norske samfunn*, Alldén et al. (red.), Gyldendal Norsk forlag, Oslo 1986.
- Skrede, K. og Sørensen, A. (1983). «På spor av en ny kvinnerolle – Hvilken betydning har tidligere livsløpstilpasning for kvinnens tilknytning til arbeidsmarkedet i ulike livsløpsfaser?» i *Studier i kvinnens livsløp*, Skrede, K. og Tornes, K. (red.), Universitetsforlaget, Oslo.
- Sletvold, L. (2000). *Frihet, likhet og ... moderskap?* Hovedoppgave UiO mai 2000.
- Statistisk sentralbyrå. Barnefamiliers tilsynsordninger, yrkesdeltaking og økonomi etter innføring av kontantstøtte. Survey av 1998 og 1999.
- Statistisk sentralbyrå (1994). *Historisk statistikk*.
- Steen Jensen, R. (2000). «Kvinner og jobb etter småbarnsfasen». Rapport 10:2000, Institutt for Samfunnsforskning (ISF), Oslo.
- Stephens, M. and Ward-Batts, J. «Household Labor Supply and Intrahousehold Allocation of Assets: Impacts of Independent Taxation in the UK» presentet at the Population Association of America, Los Angeles March, 2000.
- St.meld.nr 27 1999/2000. Barnehage til beste for barn og foreldre.
- St. prp. Nr 53 (1997/98). Innføring av kontantstøtte til småbarnsforeldre.
- Strøm, S. (1998). «Kontantstøtten» i *Sosialøkonomen*, nr. 3, 1998.
- Strøm, S. (1998). «Kan gi nye klasseskiller» i *Dagbladet* 3. februar 1998.
- Strøm, S. (1998). «Kontantstøtten gir understimulerte barn» i *Dagbladet* 3. februar 1998.
- Wærness, K. (1998). «Barnet er viktigst», *Kvinneforskning* 2/98.

Tabell 7.2 Mødres yrkesaktivitet, prosentvise andeler for de ulike gruppene.

	Alle mødre hvis yngste barn er 1 el. 2 år	Mødre som mottar full kontantstøtte	Mødre som bruker heltids barnehage	Mødre som foretrekker kontantstøtte [1]	Mødre m/delvis barnehage, delvis kontantstøtte
Total yrkesdeltakelse august 1998	80,8 %	75,9 %	90,9 %	70,6 %	87,4 %
Total yrkesdeltakelse våren 1999	76,7 %	70,9 %	88,4 %	65,9 %	85,9 %
Andel i arbeid våren 1999	67,7 %	59,3 %	84,7 %	55,9 %	79,3 %
Andel ikke i arbeid våren 1999	32,3 %	40,7 %	15,3 %	44,1 %	30,7
Andel mødre i heltidsarbeid våren 1999	30,9 %	22,6 %	56 %	17,3 %	17,8 %
Andel mødre i deltidarbeid våren 1999	35,6 %	35 %	28,6 %	36,6 %	61,5 %
Mødres gjennomsnittlige antall arbeidstimer	19,7	15,9	29,0	14,0	20,6
Andelen mødre i helse og sosialsektor	20,2 %	18,7 %	20,2 %	20,3 %	31,1 %
Andelen mødre m/ubekvem arbeidstidsordning	25,1 %	27,8 %	16,8 %	32,0 %	30,4 %
Andelen hjemmeverende mødre	14,6 %	20,1 %	3,7 %	24,5 %	6,7 %
Andelen mødre, studenter eller annet	10 %	11,2 %	7,9 %	12,1 %	7,4 %
Utvalgets størrelse	1552	1012	405	596	135

Mødre som foretrekker kontantstøtte er definisjonen på den gruppen av mødre som ikke har søkt eller har intensjon om å søke barnehageplass det gjeldende året. Denne gruppen er en undergruppe av mødre som mottar full kontantstøtte.

Tabell 7.3 Mødres kjennetegn, prosentvise andeler og gjennomsnittsverdier for de ulike grupper.

	Alle mødre hvis yngste barn er 1 el. 2 år	Mødre som mottar full kontantstøtte	Mødre som bruker heltids barnehage	Mødre som foretrekker kontantstøtte[1]	Mødre m/delvis barnehage, delvis kontantstøtte
Alder	31,70	31,3	32,6	30,8	32,8
Antall barn i familien	1,44	1,46	1,41	1,52	1,42
Yngste barn 1 år	51 %	57,7 %	37,5 %	60,7 %	34,1 %
Yngste barn 2 år	49 %	41,3 %	62,5 %	39,3 %	66 %
Fullført videregående, nivå I el. lavere	23,6 %	27,2 %	17,3 %	31,5 %	15,6 %
Fullført videregående skole, nivå II	40,4 %	42,4 %	34,6 %	45,5 %	43 %
Fullført 1–2 års universitetsutdanning	10,4 %	9,1 %	13,8 %	7,0 %	10,4 %
Fullført 3–4 år ved universitet, undervisning	8,2 %	7,8 %	8,9 %	6,0 %	9,6 %
Fullført 3–4 år ved universitet, helse	6,2 %	5,5 %	6,2 %	5,2 %	11,1 %
Fullført 3–4 år ved universitet, andre fag	6,5 %	4,8 %	10,6 %	2,7 %	6,7 %
Fullført universitet/forskerutd.> 4 år	5 %	3,2 %	8,6 %	2,0 %	3,7 %
Gift	61 %	61,1 %	60 %	59,7 %	63,7 %
Samboer	31 %	31 %	29,6 %	33,2 %	31,1 %
Mors arbeidsinntekter/overgangsstønad/trygd (standardavvik)	182,00 (159,00)	161,80 (142,00)	230,50 (191,30)	139,16 (129,20)	187,80 (139,60)
Mannens arbeidsinntekter (standardavvik)	246,50 (168,20)	238,60 (154,50)	265,70 (200,20)	230,10 (148,79)	247,80 (158,00)
Uten innvandrerbakgrunn	90 %	90 %	89,4 %	90,8 %	92 %
Fra Oslo/Akershus	21,1 %	18,5 %	30,9 %	12,9 %	11,1 %
Fra Østlandet	24 %	25,2 %	19,8 %	26,8 %	28,2 %
Fra Agder/Rogaland	15 %	16,1 %	11,1 %	18,8 %	17,8 %
Fra Vestlandet	17,5 %	18,7 %	16,5 %	19,5 %	11,9 %
Fra Trøndelag	11 %	10,8 %	8,6 %	11,1 %	18,5 %
Fra Nord-Norge	11,5 %	10,8 %	13,1 %	10,9 %	12,6 %
Utvalgets størrelse	1552	1012	405	596	135

[1] Mødre som foretrekker kontantstøtte er definisjonen på gruppen av mødre som ikke har søkt eller har intensjon om å søke barnehageplass det gjeldende året. Denne gruppen er en undergruppe av mødre med full kontantstøtte.

Tabell 8.4. Analyser av mødres valg av yrkesdeltakelse, yrkesaktiv, i arbeid, arbeidstimer per uke og ubekvem arbeidstid. Regresjonsanalyser. (Utvalget omfatter både mødre med barn mellom ett og tre år og mødre med barn mellom tre og seks år for begge tidspunkter, 1998 og 1999)

Forklarende variabler (Standardfeil).	Yrkesaktiv ¹ =1 Ikke yrkesaktiv=0 Sannsynlighetsmodell	I arbeid ² =1 Ikke i arbeid=0 Sannsynlighetsmodell	Arbeidstimer per uke ³ Regresjonsanalyse	Ubekvem arbeidstid ⁴ =1 Vanlig dagtid=0 Sannsynlighetsmodell
Konstant	-5,43 (0,69) ***	-3,72 (0,66) ***	24,37 (7,39) ***	1,94 (0,85) **
Alder	0,32 (0,04) ***	0,22 (0,04) ***	0,48 (0,43)	-0,13 (0,05) **
Alder kvadrert	-0,005 (0,0007) ***	-0,003 (0,0006) ***	-0,007 (0,006)	0,002 (0,0008) **
Fullført videregående skole, nivå 2	0,35 (0,06) ***	0,32 (0,06) ***	2,07 (0,58) ***	-0,41 (0,07) ***
Fullført 1-2 år ved universitetet	0,49 (0,09) ***	0,43 (0,08) ***	3,64 (0,72) ***	-0,67 (0,10) ***
Fullført 3-4 år ved universitetet	0,93 (0,11) ***	0,71 (0,09) ***	5,50 (0,73) ***	-0,51 (0,10) ***
Fullført >4 år universitet/forskerutdanning	1,28 (0,21) ***	1,09 (0,17) ***	11,41 (1,00) ***	-1,19 (0,17) ***
Alle m/fagretning undervisning	-0,02 (0,12)	0,004 (0,10)	-0,23 (0,71)	-0,58 (0,13) ***
Alle m/fagretning helse og sosial	0,37 (0,10) ***	0,11 (0,08)	-3,85 (0,61) ***	1,05 (0,09) ***
Gift	0,50 (0,10) ***	0,45 (0,08) ***	-1,39 (0,88)	0,13 (0,11)
Samboer	0,70 (0,09) ***	0,61 (0,09) ***	-0,60 (0,90)	0,21 (0,12) *
Andre familieinntekter ⁵	-0,0007 (0,0002) ***	-0,0006 (0,0001) ***	-0,002 (0,001)	-0,0005 (0,0002) **
Uten innvandrerbakgrunn	0,23 (0,09) **	0,25 (0,08) ***	-0,60 (0,82)	-0,03 (0,10)
Fra Østlandet	-0,01 (0,08)	-0,03 (0,07)	-2,71 (0,59) ***	0,17 (0,08) **
Fra Agder og Rogaland	-0,10 (0,09)	-0,12 (0,08)	-3,41 (0,71) ***	0,12 (0,09)
Fra Vestlandet	0,05 (0,10)	-0,01 (0,08)	-1,84 (0,66) **	0,02 (0,09)
Fra Trøndelag	-0,12 (0,10)	-0,08 (0,10)	-3,48 (0,79) ***	0,17 (0,11)
Fra Nord-Norge	0,07 (0,10)	0,08 (0,09)	1,15 (0,74)	-0,03 (0,10)
Eldre barn i familien	-0,21 (0,05) ***	-0,27 (0,05) ***	-2,02 (0,44) ***	0,17 (0,06) **
Året 1999	0,05 (0,08)	0,04 (0,07)	0,66 (0,64)	0,06 (0,08)
Yngste barn 1 og 2 år	0,07 (0,08)	-0,25 (0,07) ***	1,10 (0,67) *	0,08 (0,08)
Yngste barn 1 og 2 år * året 1999	-0,19 (0,10) **	-0,07 (0,09)	-2,43 (0,80) **	-0,04 (0,10)
R ²	10,6	7,7	9,6	11,3
Utvalgets størrelse	4264	4264	3269	3342

* Statistisk signifikans på 10 prosentnivå. ** Statistisk signifikans på 5 prosentnivå. *** Statistisk signifikans på 1 prosentnivå.

¹Yrkesaktive kvinner er kvinner på jobb og i permisjon. ²Kvinner i arbeid omfatter kun kvinner som aktivt er på jobb. ³Arbeidstimer gjelder alle timer rapportert av kvinner i yrkeslivet og kan også inkludere en normal arbeidsuke for kvinner som er i permisjon. ⁴Ubekvem arbeidstid er all arbeidstid utenom vanlig dagtid rapportert av yrkesaktive kvinner. ⁵Andre familieinntekter består potensielt av; en manns arbeidsinntekter, morens overgangsstønnad/trygd.